

A.Konan Doyle "Sherlok Xolms haqida hikoyalar"

MALLALAR UYUSHMASI

Bu voqea o'tgan yili kuzda bo'lgan edi. Sherlok Xolmsning huzurida allaqanday juda sarmiz, o'rta yoshlardagi qizg'ish-malla kishi o'tirardi. Men ichkariga kirmoqchi bo'ldim-u, 1 kin ikkovlarini qizg'in suhbat ustida ko'rib, chiqib ketishga shoshildim. Ammo Xolms meni xonaga surgab olib kirib, eshikni barmakitdi.

— Kelingiz ayni muddao bo'ldi, azizim Uotson,— dedi u muloyimgina.

— Sizlarga xalal barmaydim. Nazarimda, bandd ko'rindingiz.

— Ha, bandman. Juda ham bandman.

— Narigi xonaga chiqib kutib tura qolsam bo'lasmikin?

— Yo'q, yo'q... Mister Uilson,— dedi u sarmiz kishiga murojaat qilib,— bu jntlmn muvaffaqiyatli chiqqan tadqiqotlarimning ko'pchiligida mnga ancha-muncha do'stona yordam ko'rsatgan. Aminmanki, sizning ishingizda ham foydasi tgsa krak.

Semiz kishi o'tirgan yridan sal qozg'alib mnga bosh irg'adi; uning semizlikdan qisilib ketgan kichkina ko'zlari menga sinchkovlik bilan tikildi.

— Mana bu yrga, divanga o'tiring,— dedi Xolms.

U kresloga o'tirdi va o'ygatoladigan vaqtlaridagi odatiga ko'ra ikkala qo'lining uchlarini chirmashtirdi.

— Bilamanki, azizim Uotson,— dedi u,— siz mning hamma g'ayrioddiy narsalarga, kundalik hayotimizning maromini buzadigan hamma narsaga ishqiboz ekanligimni ma'qullaysiz. Agar sizda shu g'ayrioddiy voqalarga ishqibozlik bo'lmaganda mening kamtarona sarguzashtlarimni shu qadar zavq-shavq bilan yozib bormas edingiz... Zotan, sidqidildan aytishim kerakki, sizning ba'zi hikoyalaringizda mning faoliyatim bir qancha bo'yab ko'rsatiladi.

— Rostini aytganda, sizning sarguzashtlaringiz menga hamisha nihoyatda qiziq bo'lib tuyulardi,— deb e'tiroz bildirdim men.

— Kuni kchagina sizga eng zo'r xayol kuchi ham kundalik hayotimizda uchraydigan g'ayrioddiy va aloma hodisalarni tasavvur etishdan ojiz, dgan edim sh killi.

Men o'sha zahotiyuq bu fikringiz unchalik to'g'ri bo'lmasa krak, dgan edim.

— Shunga qaramay, doktor, meni haqd yishga majbur bo'lasiz, aks holda, sizni shu qadar son-sanoqsiz, ajoyib va g'aroyib faktlarga ko'mib tashlaymanki, fikrimga qo'shilishga majbur bo'lib qolasiz. Mana, aqalli hozir mnga mister Jbz Uilson aytib bergan voqani olaylik. Bu voqea bo'lib o'tgan vaziyat mutlaqo sodda, oddiy, holbuki, umrim bino bo'lib bunday voqani eshitgan emasman... Mumkin bo'lsa, mister Uilson, hikoyangizni takrorlasangiz. Buni sizdan do'stim doktor Uotson hikoyaning boshini eshitsin, dbgina iltimos qilayotganim yo'q, men o'zim ham har bir ikir-chikir tafsiloti bilan mumkin qadar yaxshiroq tanishib chiqsam. Odatda mnga biron hodisani hikoya qila boshlaganlarida shunga

o'xshagan minglab hodisalar esimga tushadi. Ammo e'tirof etishga men hech qachon bunga o'xshagan voqeani eshitgan emasdim.

Siz miz mijoz bir oz g'ururlangannamo ko'kragini kerib, paltosining ich cho'ntagidan g'ijimlangan kir gaz ta oldi-da, uni tizzasiga yozib qo'ydi. U bo'ynini cho'zib bosilgan e'lonlarga ko'z yugurtirarkan, men boshdan-oyoq razm solib, Sharlok Xolmsga taqlidan, uning kiyimi va tashqi qiyofasiga qarab kim ekanni bilib olishga tirishdim.

Afsuski, mening kuzatishlarim daryali hech qanday natija bermadi. Bir ko'rishdayoq uning o'ziga bino qo'ygan, b farosat, tpsa t branmas, oddiygina bir mayda do'kondor ekanini payqash mumkin edi. Katak kulrang shimi bo'xshov, kirgina qora syurtugining tugmalari solinmagan, qora nimchasi ustida tilla suvi yuritilgan yo'g'on mis zanjir yiltirar, uning uchida jvak o'rnida parma bilan tshilgan allaqanday bir to'rtburchak m parchasi osilib turar edi... Nimdoshgina silindri va xijim baxmal yoqali, o'ngib k tgan qo'ng'ir paltosi yonginasidagi stulda yotardi. Xullas, bu odamga qancha razm solmay, uning qizg'ish sochidan boshqa ko'zga tashlanadigan joyini ko'rmadim. Uning qandaydir xunuk bir voqadan sarosimada ekanligi ko'rinib turardi.

Mening mashg'ulotim Sharlok Xolmsning sinchkov nazaridan ch tda qolmadi.

— Albatta, har kimga ayonki,— dedi u tabassum bilan,— bizning m hmonimiz bir vaqtlar jismoniy m hnat bilan shug'ullangan, u burnaki iskaydi, frankmasonlardan, Xitoyda bo'lgan, so'nggi oylarda ko'p xat yozishga to'g'ri k lgan. Bu ayon-oshkor faktlardan boshqa hech narsani payqayolmadim.

Mister Jbz Uilson kr slodan sapchib turdi va shahodat barmog'ini gaz tadan olmay, oshnamga tikilib qoldi.

— Siz bularni hammasini qanday qilib bilib oldingiz, mister Xolmsq—d b so'radi u.— Masalan, siz mening jismoniy m hnat bilan shug'ullanganimni qayoqdan bilasizq. Ha, darhaqiqat, men o'z faoliyatimni k masoz duradgorlikdan boshlaganman.

— Buni qo'llaringiz aytib turibdi, muhtaram ser. O'ng qo'lingiz chap qo'lingizdan kattaroq. Siz shu qo'lingiz bilan ishlaganingiz uchun uning mushaklari baquvvatroq bo'lib qolgan.

— Burnaki iskashimni-chiq Frankmasonligimni-chiq

— Frankmasonligingizni payqash qiyin emas, chunki siz jamiyatingizning qat'iy nizomiga amal qilmay yarim doira va doira tasviri bor ilgakli tugma taqib yuribsiz.

— E, ha! Bu esimga ham k lmadim... Ko'p zishga to'g'ri k lganini qanday payqadingnizq

— Yiltirab k tgan o'ng y ngingiz bilan chap y ngingizning tirsagi atrofidagi taqir bo'lib qolgan movut yana nimadan guvohlik b ra olishi mumkinq

— Xitoyda bo'lganimni-chiq

— O'ng bilagingizda ko'rinib turgan baliqcha tasviri Xitoydagina chekilgan bo'lishi mumkin. Men turofkalarni o'rganganman, ular haqida hatto maqolalar

yo'zganman. Baliq tangachalarini nafis pushtir bilan bo'yash odati faqat Xitoygagina xos. Soatingizning zanjiridagi Xitoy tangasini ko'rganimdan so'ng Xitoyda bo'lganingizga uzil-k sil qanoat hosil qildim.

Mist r J b z Uilson qah-qahlab kulib yubordi.

— Shunaqa d ngq!— d di u.— M n avvaliga siz bularni allaqanday alomat yo'llar bilan topasiz sh killi, d b o'ylagan edim, endi bilsam, osongina topayotgan ekansiz.

— Fikrimcha, Uotson, bunday xulosaga qanday yo'l bilan k lganimni tushuntirib xato qildim sh killi,— d di Xolms,—o'zingizga ma'lumki, «Omn ignotum pro, magnifico», agar m n rostgo'y bo'lsam, kamtarona shuhratimga putur y tadiganga o'xshaydi... E'lonni topdingizmi, mist r Uilsonq

— Topdim,— d b javob b rdi u yo'g'on, qizil barmog'ini gaz ta stuning o'rtasiga nuqib turarkan.— Hamma ish shundan boshlandi. O'zingiz o'qib ko'ring, ser.

M n gaz tani olib, o'qidim:

MALLALAR UYUSHMASI. L banonlik (AQSh P nsilvaniya) marhum I z kiya Xopkinsning vasiyatiga binoan Uyushmaga yana bir kishi ishga olinadigan bo'ldi. Haftasiga muayyan ish uchun to'rt funt st rling naqd maosh b riladi. Es-hushi joyida, z hni o'tkir, yigirma bir yoshdan kam bo'lmagan har bir malla tusli kishi bu ishga yaroqli topilishi mumkin. Uyushmaning Flit-strit, Popskoortdagi idorasiga, dushanba kunlari soat o'n birda shaxsan Duncan Rossga murojaat qilinsin.

— Jin ursin, bu nima d gani o'ziq—deb yubordim m n, ana shu g'alati e'lonni ikki bor o'qib chiqarkanman.

Xolms sassizgina kuldi-da, kr sloda o'tirgan joyida g'ujanak bo'lib oldi, bu uning rosa huzur qilayotganidan dalolat b rguchi edi.

— Chakana e'lon emas-a, nima d ysizq—d di u.— Xo'sh, mist r Uilson, hikoyangizni davom ettirib, o'zingiz haqingizda, uyingiz haqida, bu e'lon sizning hayotingizda qanday rol o'ynagani haqida gapirib b ring. Siz esa, doktor, mumkin bo'lsa, bu qaysi gaz ta ekanini, qachon chiqqanini yozib qo'ysangiz.

— «Ertalabki xronika». 1890 yil 27 apr ldagi soni. Roppa-rosa ikki oy burun chiqqan ekan.

— Juda soz. Davom ettiring, mist r Uilson.

— Ilgari aytganimd k, mist r Sh rlok Xolms,— d di J b z Uilson p shonasini artib.— Siti yaqinidagi Seks-Koburg-skv rda kichkinagina bo'nak kassam bor. Ishlarim ilgari ham uncha yaxshi emas edi, so'nggi ikki yil davomida esa undan k ladigan daromad amal-taqal bilan tirikchilik o'tkazib turishgagina y tardi. Bir vaqtlar ikki yordamchim bor edi, hozir esa bitta: unga haq to'lashim og'ir edi-yu, ammo u m ning ishimni o'rganish imkoniyatiga ega bo'lish uchun yarim maosh evaziga ishlashga rozi bo'ldi.

— O'sha qimmatli yigitchaning oti nimaq— d b so'radi Sh rlok Xolms.

— Nomi Vinsent Spolding, uni yigitcha d b bo'lmaydi. Yoshi n chadaligini aytish qiyin. Undan epchilroq yordamchini topishim maqol. Uning m nsiz ham kuni o'tib, ikki barobar ortiq pul topa olishini ham juda yaxshi tushunaman. Modomiki, u mamnun ekan, unga o'z manfaatlarimga putur y tkazadigan fikrlarni uqtirishimning nima hojati borq

— Darhaqiqat, nima hojati borq Nazarimda, juda omadingiz k lgan ekan: siz yordamchingizga uning bajaradigan ishiga boshqalarga qaraganda ikki barobar

kam haq to'larkansiz. Bizning davrimizda bunday b tama xizmatchilar kamdan-kam uchraydi.

— O, yordamchimning kamchiliklari ham bor!—d di mist r Uilson.— Surat olishga bunaqangi ishqiboz odamni h ch qachon uchratmagan edim. Ish vaqtida apparatini shaqillatgani-shaqillatgan, k yin esa xuddi quyon iniga urib k tgan k yerto'laga sho'ng'iydi-da, plastinkalarni doriga solib ochiltiradi. Uning katta nuqsoni shu. Umuman esa chakki xizmatchi emas.

— U hozir ham xizmatingizni qilib turgan bo'lsa k rakq

— Ha, ser. O'shayu amal-taqal qilib ovqat pishirib, uyni supurib-sidirib turadigan o'n to'rt yashar qizaloq, boshqa h ch kimim yo'q, xotinim o'lib k tgan, bolalarim qam yo'q. Uchalovimiz tinchgina turmush k chirayotibmiz, ser, uyning chirog'ini yoqib, ijara haqini to'lab turamiz — ko'rgan-k chirganimiz shu... Bu e'lon bizni yo'ldan adashtirdi,— d b gapini davom ettirdi mist r Uilson. — Bugun roppa-rosa sakkiz hafta bo'ladi Spolding qo'lida shu gaz ta bilan idoramga kirib k lganiga.

«Qani endi m ni ham xudo malla qilib yaratgan bo'lsa, mist r Uilson».

«N gaq»— d b so'radim m n.

«Mana,— d di,— Mallalar uyushmasida yangi o'rin tayin qilinibdi. Bu o'rinni egallagan odam hazilakam daromadga ega bo'lmaydi. U y rda ishga kirmoqchi bo'lgan talabkorlardan ko'ra bo'sh o'rinlar ko'proq bo'lsa k rak, vasiylar ham pullarni nima qilishlarini bilmay rosa boshlari qotayotgandir. Agar sochimning rangi o'zgarib qolganida bormi, albatta o'sha s rdaromad o'rinni egallardim».

«Mallalar uyushmasi nima d gani o'ziq»—d b so'radim m n.

— Bilasizmi, mist r Xolms, m n yurimsak emasman, ish k tidan quvmayman, ish o'zi m ni qidirib k ladigan bo'lgani uchun ba'zan haftalab ostona hatlab ko'chaga chiqmayman. Shuning uchun ham olamda bo'layotgan ishlardan b xabar qolaman, yangiliklarni hamisha maroq bilan eshitaman...

«Siz nahotki Mallalar uyushmasi haqida h ch qachon eshitmagan bo'lsangizq»—d b so'radi taajjub bilan Spolding ko'zlari chaqchayib.

«H ch qachon».

«Bu m ni juda ham taajjublantiradi, chunkn siz o'sha bo'sh o'rinni egallashga haq-huquqi bo'lganlardan birisiz-ku».

«Bu qancha daromad k ltirishi mumkinq»— d b so'radim.

«Yiliga ikki yuz funt st rlingga yaqin, ortiq emas, juda ham y ngil ish, buning ustiga ayni vaqtda har qanday boshqa ish bilan ham b malol sh'g'ullanav rsa bo'ladi».

Tabiiyki, quloqlarimni ding qildim. Chunki m ning muassasam so'nggi vaqtlarda juda oz daromad k ltirmoqda, yiliga qo'shimcha ikki yuz funt esa ancha kunimga yarashi mumkin edi.

«Bu Uyushma haqida bilganlaringizni aytib b ring»,— d dim.

«O'zingiz ko'rib turibsizki,— d b javob b rdi Spolding m nga e'lonni ko'rsatib,— Mallalar uyushmasida bo'sh o'rin bor ekan, mana bu adr si, tafsilotlarini bilmoqchi bo'lsangiz shunga murojaat qilishingiz mumkin. Bilishimcha, bu Uyushmaga I z kiya Xopkins d gan am rikalik bir dovdur tabiatli million r asos solgan. Uning o'zi qizg'ish-malla tusli bo'lib, dunyodagi hamma mallalarga xayrixoh ekan. U o'layotganida o'z vasiylariga katta mablag' qoldirib,

bu mablag'ni sochlari to'q malla tusdagi odamlarning qismatlarini y ngillatishga ishlatishni vasiyat qilgan ekan. Aytishlaricha, bu baxtiyor odamlarga tuppa-tuzuk maosh to'lasharmish, ulardan d yarli h ch qanday ish talab qilishmasmish».

«Axir malla odamlar million-million-ku,— d dim m n,— ularning har biri ham bo'sh o'rinni egallagisi k ladi».

«Siz o'ylaganchalik ko'p emas, ular,— d b javob b rdi u.— Ko'rib turibsizki, e'lon faqat londonliklarga, shunda ham katta kishilarga qaratilgan. O'sha am rikalik Londonda tug'ilib, yoshligini shu y rda o'tkazgan, o'zi tug'ilib o'sgan shaharga valin 'matlik qilmoqchi bo'lgan. Bundan tashqari, eshitishimga qaraganda Malla-lar uyushmasiga sochlari och-mallarang yoki to'q-mallarang shaxslarning murojaat qilishlari foydasiz — u y rda sochlari yorqin, ko'zni qamashtiradigan, qizg'ish-malla tusdagi kishilarnigina ishga olisharkan. Agar siz bu taklifdan foydalanmoqchi bo'lsangiz, mist r Uilson, Mallalar uyushmasining idorasiga kirib borsangiz kifoya. Ammo bnr n cha yuz funt d b asosiy mashg'ulotingizdan alahsirab yurishingizning ma'nosi bormikanq..»

O'zlaringnz ko'rib turibsizlarki, j ntlm nlar, m ning sochim yorqin, s rjilo tusga ega bo'lgan to'q-mallarang soch, mallalar raqobat qilib qolganlarida ham baribir m n bu bo'sh o'rinni egallasam k rak, d b o'ylagan edim. Vins nt Spolding bu ishdan har tomonlama xabardor bo'lganligi uchun m nga katta yordam b rishi mumkin edi, shuning uchun ham darchalarni k chgacha yopib, meni Uyushma binosiga kuzatib borishini buyurdim. U bugun ishdan ozod bo'lganiga juda sevinib k tdi. Biz idorani b rkitib, e'londa ko'rsatilgan adr sga qarab jo'nadik. U y rda shunday bir tomoshani ko'rdimki, mist r Xolms, bunday tomoshani endi sira ham ko'rolmasam k rak. Shimoldan, janubdan, sharqdan, g'arbdan kimningki sochi sal-pal malla tusli bo'lsa, e'lonni o'qiboq Sitiga yopirilib k laveribdi. Flit-stritda mallalar tirband bo'lib k tgan. Pops-koort esa ap lsinfurushning g'altak aravasiga o'xshar edi. M n h ch qachon Angliyada shuncha bordir, d b o'ylamagan edim. Bu y rda mallarang tusning har xil turlari bor, poxolrang, limonrang, qizg'ishrang g'ishtrang, irland s tt rlari tusidagi, safro tusidagi, loy tusidagi ranglar bor; ammo Spolding aytganid k, chinakam yorqin, qizg'ish-mallarang tusdagi boshlar bu y rda juda oz edi, Shunga qaramay, bu y rga to'plangan olomoni ko'rib, umidim puchga chiqay deb qoldi. Spolding esa bo'sh k lmadi. Qanday evini qilganini bilmayman-u, u jon-jahdi bilan tiqilib-suqilib m ni xaloyiq orasidan olib o'tdi, biz idora zinapoyasi oldiga y tib bordik. Odamlar turnaqator tizilib zinapoyadan chiqib-tushib turar edi; ba'zilari umid-ish-tiyuq bilan chiqib borishar, ba'zilari esa ma'yuslik bilan tushib k lishar edi. Biz oldinga yorib o'ta-o'ta t z orada idoraga kirib bordik...

— Siz juda qiziq duch k lib qolibsiz!—d di , mijozi xotirlab olish uchun bir chimdim burnaki iskab indamay qolarkan.— Marhamat, hikoyangizni davom ettiring.

— Idorada ikkita yog'och stul bilan oddiygina qarag'ay stoldan boshqa h ch narsa yo'q, unda m ndan ham mallaroq kichkina bir odam o'tirardi. U stol oldiga kelgan nomzodlarning har qaysisi bilan bir-ikki og'iz so'zlashib, ularning har qaysisidan qanday bo'lmasin bir nuqson topardi. Aftidan, bo'sh o'rinni egallash uncha oson emas edi. Biroq biz o'z navbatimizda stolga yaqinlashib borar ekanmiz, kichkina

odam m ni boshqa nomzodlarga qaraganda anchagina xushmuomalaroq qarshi ichkariga kirgan zahotimizoq biz bilan xoli gaplashish uchun eshikni ichkaridan b rkitib qo'ydi.

«Bu kishi mister J b z Uilson,—d di yordamchim . U Uyushmadagi bo'sh o'rinni egallamoqchi edi».

«U bu o'ringa juda munosib,— d b javob berdi haligi odam.— M n ko'pdan b ri bunday ajoyib sochni ko'rishga muyassar bo'lmagan edim!»

U bir qadam orqaga tashlab, boshini bir tomonga qiyshaytirdi-da, sochlarimga shu qadar uzoq tikilib qoldiki, m n juda o'ngaysizlandim. K yin birdan oldinga tashlanib qo'llarimga yopishdi-da, qizg'in tabrikladi.

«M n hardamxayollik qilsam insofdan bo'lmas,—d di u.— Biroq ishonamanki, ba'zi ehtiyot choralarni ko'rsam meni kerchirasiz».

U ikkala qo'li bilan sochimni changallab shunday tortdiki, og'riqdan dodlab yubordim.

«Ko'zlaringizdan yosh chiqib k tdi,— d di u sochimni qo'yib yuborib.— D mak, hammasi joyida. K chirasiz, ehtiyot bo'lmasak bo'lmaydi. Chunki bizni ikki marta parik kiyib k lib, yana bir marta sochini bo'yab k lib aldashgan. Sizga ba'zilarning shunday vijdonsizlarcha ishlatgan hiylai nayranglarini aytib b rishim kiiki, odamlarga nisbatan nafratingiz oshib k tadi».

U d raza oldiga borib, bo'sh o'rin band qilinganligini qichqirib aytdi. Pastdan oh-voh, o'kinch sadolari eshitildi, xaloyiq har tomonga tarqalib k tdi, t z orada bu atrofda m ni yollayotgan haligi odam bilan ikkovimizdan boshqa malla qolmadi.

«M ning otim mist r Dulkan Ross,— d di u,— m n ham saxovatli valin 'matimiz qoldirgan o'sha fondan nafaqa olaman. Siz uylanganmisiz, mist r Uilsonq Oilangiz bormiq»

M n b farzand, so'qqabosh odam ekanligimni aytdim. Uning ch hrasida qayg'u izlari ko'rindi.

«Yo rabbiy!—d di u tundlik bilan.—Axir bu juda ham jiddiy to'siq-ku! Afsuslar bo'lsinki, siz uylanmagan ekansiz! Fond mallalarni boqish uchungina emas, ularning nasl-nasabini ko'paytirib, tarqatish uchun barpo qilingan edi. Afsus, bo'ydoq ekansiz-da!»

Bu so'zlarni eshitarkanman, tarvuzim qo'ltig'imdan tushib k tdi. Mist r Xolms, n ga d sangiz, m ni olishmas ekan, d b xavotirga tushib qoldim: ammo u o'nlab ko'rib yo'lini topishini aytdi.

«Sizdan boshqa har qanday odam bo'lganda ham qoidadan ch kinmasdik, ammo shunday sochi bor odamni qo'llab-quvvatlash mumkin. Yangi vazifangizni qachondan e'tiboran ado eta boshlashingiz mumkinq»

«Bu bir oz mushkulroq, chunki m n boshqa bir muassasada bandman»,— d dim.

«Bunisidan tashvishlanmang, mist r Uilson!—d di Vins t Spolding.—U ishni sizsiz o'zim ham eplayveraman».

«Bu y rda qaysi soatlarda band bo'lamanq»—d b so'radim men.

«Undan ikkigacha».

Bo'nak kassalarida asosiy ish kechqurunlari, ayniqsa, maosh b rilishi arafasida payshanba, juma kunlari bo'ladi, shuning uchun uncha-muncha pul

ishlasak chakki emas, d gan qarorga k ldim. Qolaversa, yordamchim ishonchli odam, k rak bo'lganda b malol o'rnimda ishlayv radi.

«Bu soatlar m nga to'g'ri k ladi,— d dim.— Qanday maosh to'laysizlar o'ziq»

«Haftasiga to'rt funt».

«Qiladigan ishim nimadan iborat bo'ladiq»

«Muayyan ishdan iborat bo'ladi».

«Muayyan ish d ganingiz nimaq»

«Ish vaqtida siz idoramizda yoki, aqalli, idoramiz joylashgan binoda bo'lishingiz k rak. Bordi-yu, biron marta ish vaqtida k tib qolarkansiz, bu xizmatdan umrbod mahrum bo'lasiz. Vasiyat qiluvchi ayniqsa shu moddaga qattiq rioya qilishni talab etgan. Agar biron marta ish vaqtida idoramizdan chiqib k tsangiz, talablarimizni bajarmagan hisoblanasiz».

«Agar gap kuniga to'rt soat vaqt haqida k tayotgan bo'lsa, idoradan chiqib k tishni xayolimga ham k ltirmayman»,— d dim.

«Shuni bilib qo'yingki,— d b takrorladi mist r Dulkan Ross,— biz k yin h ch qanday havf-o'tinchlaringizga quloq solmaymiz. H ch qanday kasal, h ch qanday ish bahona bo'lolmaydi. Xizmat vaqtida idorada bo'lishingiz shart — bo'lmasa xizmatdan ketasiz».

«Ishim nimadan iborat bo'ladiq»

«Siz «Britaniya nomusi»ni ko'chirib yozasiz. Birinchi tomi — mana shu shkafda. Siyoh, patqalam, qog'oz bilan bosma qog'ozni o'zingiz olib k lasiz: biz esa sizga stol bilan gul b ramiz. Ertadan ish boshlay olasizmiq»

«Albatta» d b javob b rdim.

«Unday bo'lsa, xayr, mist r Jab z Uilson. Shunday yaxshi o'rinni egallashga muvaffaq bo'lganingiz bilan sizni yana bir marta tabriklashga ruxsat eting».

U m nga bosh silkidi. Xonadan chiqib, omadim k lgan quvonganacha yordamchim bilan uyga qarab jo'nadim.

M n bu hodisa haqida kun-uzukun o'yladim, k chga borib hafsalam pir bo'layozdi, chunki miyanga, bu ishlarning hammasi shunchaki bir qalloblik bo'lsa k rak, d gan fikr k ldi, ammo bu tadbirdan maqsad nima ekanligini o'ylay-o'ylay sira tushunolmadim. Shunday vasiyatnomaning borligiga, «Britaniya qomusi»ni ko'chirib yozishga odamlar shu qadar ko'p pul to'lashga rozi ekanliklariga aql bovar qilmasdi. Vinsent Spolding jon dili bilan m nga dalda b rishga urinardi, ammo m n yotganimda bu ishdan voz k chishga qat'iy qaror qildim. Biroq ertalab miyanga, har ehtimolga qarshi u y rga bir borib ko'ray-chi, d gan fikr k ldi. Bir p nniga' siyoh sotib olib, g'oz pati bilan y tti taxta katta qog'ozni ko'tarib Pops-koortga jo'nadim. Taajjubki, u y rda hamma ishlar joyida edi. Juda s vinib k tdim. Stol ishlashim uchun tayyor qilib qo'yilgan, mist r Dulkan Ross m ni kutib turgan ekan. U m nga «A» harfidan boshlashni buyurib chiqib k tdi, ammo vaqt-vaqti bilan idoraga qaytib kirib, ishlayotgan-ishlamayotganimdan xabar olib turardi. Soat ikkida u m n bilan xayrlasharkan, shuncha ko'p ko'chirib yozganimni maqtadi-da, orqamdan idoraning eshigini b rkitib oldi.

Kunlar shu yo'sinda o'tav rdi, mist r Xolms. Shanba kuni xo'jayinim stolga bir haftalik haqim— to'rtta oltin sov r nni olib k lib qo'ydi. Ikkinchi hafta ham shunday o'tdi, uchinchi hafta ham. M n u y rga har kuni roppa-rosa o'nda borib, roppa-rosa ikkida qaytardim. Bora-bora mist r Dunkan Ross idoraga faqat ertalablari kiradigan, k yinroq esa mutlaqo kirmaydigan bo'lib qoldi. Shunga qaramay, tabiiy, m n xonadan bir daqiqaga ham chiqishga jur'at qilolmasdim. Chunki uning k lmasligiga amin emasdim, shunday foydali ishdan ajralib qolishdan qo'rquydim ham.

Sakkiz hafta o'tdi; men Abbatlar, Artill riya, Arxit ktura, Attika haqidagi maqolalarni ko'chirib t z orada «B» harfiga o'taman, d b umid qilgan Ancha-muncha qog'oz sarf qilgan edim, ko'chirib yozganlarim rafga arang sig'ardi. Ammo ishim birdan adoyi tamon bo'ldi-qoldi.

— Tamom bo'ldi-qoldiq

— Ha, ser. Bugun ertalab. Odatdagidek, soat o'nda ishga borsam, eshik qulflog'liq, unga bir parcha karton qoqib qo'yilibdi. Mana u, o'zingiz o'qib ko'ring.

U bizga qo'yin daftarchaning bir varag'icha k ladigan karton uzatdi. Kartonda quyidagi so'zlar yozilgan edi: MALLALAR UYUSHMASI 1890 YIL, 9 OKTYABRDA TARQATIB YUBORILDI.

Sh rlok Xolms ikkovimiz bu qisqa yozuvga ham, J b z Uilsonning ma'yus qiyofasiga ham uzoq tikilib o'tirdik; nihoyat, o'zimizni tiyolmay qahqahlab yubordik.

— Buning h ch kuladigan joyi yo'q—d ya qichqirib o'rnidan sapchib turgan lshjozimiz qizqish sochlarininp taglarigacha qizarib k tdi.— Agar siz yordam b rish o'rniga m ndan kulmoqchi bo'lsangiz, yordam so'rab boshqa odamga murojaat qilaman.

— Yo'q, yo'q!— deb xitob qildi Xolms, uni yana kr sloga o'tqazarkan.— Sizning ishingizdan o'la qolsam ham voz k chmayman. Bu ishning yangiligidan dilim bahra oladi. Ammo uning, m ni k chirasiz, har qalay, qandaydir alomat jihati bor... Eshikka qoqib qo'yilgan bu yozuvni topganingizdan keyin nima chora ko'rdingizq

— Hang-mang bo'lib qoldim, ser. Nima qilishimni bilmadim. Qo'shni idoralarning hammasiga kirib chiqdim, l kin u y rdagilarning birontasi ham h ch narsa bilmas ekan. Nihoyat pastki qavatda yashaydigan uy egasining oldiga kirib, Mallalar uyushmasiga nima bo'lganini bilmaysizmi, d b so'radim. U, bunaqa tashkilotni sira ham eshitmaganman, d b javob b rdi. Shundan keyin undan, mist r Dunkan Ross kim bo'ladi, d b so'radim. U, bu ismni birinchi eshitishim, d b javob b rdi.

«M n to'rtinchi raqamli kvartirangizni ijaraga olgan j ntlm nni aytyapman»,— d dim.

«Mallani aytyapsizmiq»

«Ha».

«Uning oti Uilyam Morris. U yurist, joyimni vaqtincha ijaraga olgan edi — uning doimiy idorasi r mont qilinayotgan ekan. K cha ko'chib k tdi».

«Uni qay rdan topsa bo'ladiq»

«Doimiy idorasidan. Adr sini tashlab k tgan. Mana: «King-Eduard-strit, 17, avliyo Pav l jom sining yaqinida».

M n o'sha adr sga qidirib bordim, mist r Xolms, u y r yog'och oyoq ustaxonasi ekan; u y rdagilarning birontasi ham h ch qachon na mist r Uilyam Morrisning nomini, na mist r Dulkan Rossning nomini eshitgan ekan.

— Shundan k yin nima qildingizq— d b so'radi Xolms.

— K yin Seks-Koburg-skvsrga, uyimga qaytib k ldim, yordamchim bilan maslahatlashdim. U m nga h chqanday yordam b rolmadi. U, kutib tura turingchi, pochta orqali biron xabar b rishar, d di. M nga bu to'g'ri k lmaydi, mist r Xolms. Men shunday ajoyib joyni osonlikcha qo'ldan b rib qo'ymoqchi emasman. Sizning mushkul ahvolga tushib qolgan kambag'al odamlardan o'z maslahatingizni ayamasligingizni eshitib yurardim, shuning uchun to'ppa-to'g'ri oldingizga k lav rdim.

— To'g'ri qilgansiz,— d di Xolms.— Siz aytgan hodisa — ajoyib hodisa, m n u bilan shug'ullanish imkoniyatiga ega bo'lgandan baxtiyorman. So'zlaringizni eshitib shunday xulosaga k ldimki, bu ish birinchi qarashda tuyulishi mumkin bo'lganidan ko'ra jiddiyroq.

— Ha, hazilakam ish emas!— d di mist r Jab z Unlson.—M n haftasiga tushib turgan mo'maygina to'rt funtdan mahrum bo'ldim.

— Shaxsan sizning to'g'ringizda gapiradigan bo'lsak,— d di Xolms,— bu g'ayri oddiy Uyushmadan nolishingiz o'rinsiz. Aksincha, fahmlashimcha, siz tufayli o'ttiz funtcha boylik orttiribsiz, bundan tashqari «A» harfidan boshlanadigan narsalar haqida chuqur bilim orttirganingizni aytmasa ham bo'ladi.

— To'g'ri, darhaqiqat shunday, ser. Ammo m n ularni qidirib topmoqchi edim, ularning kimligini, agar bu qilmishlarini hazil d b bilsa, n ga m n bilan shu tariqa hazillashganliklarini bilmoqchi edim. Bu ermak ularga juda qimmatga tushdi: ular o'ttiz ikki funtlaridan ajradilar.

— Biz bularning hammasini aniqlashga urinib ko'ramiz. Ammo avval sizga bir n cha savol b rishga ruxsat etsangiz, mist r Uilson. O'sha e'lonni ko'rsatgan yordamchingiz sizda qachondan b ri xizmat qiladiq

— O'sha vaqtda bir oycha bo'lib qolgan edi.

— Siz uni qay rdan topgan edingizq

— U m ning oldimga gaz tada e'lon b rganimdan k yin k lgan edi.

— E'loningizni o'qib, o'shaning o'zigina k lganmi-diq

— Yo'q, o'ntacha odam keldi.

— Nima uchun o'shaning o'zinigina oldingizq

— Qarasam chaqqonroq, haqni ham kam oladigan.

— Yarim maosh olib ishlashga rozi bo'lganiga uchdingizmiq

— Ha.

— O'sha Vins nt Spolding d ganingizning qiyofasi qanaqaq

— Kichik jussali, g'o'labir, s rharakat. O'ytizga borib qolgan bo'lsa ham iyagida bironta tuk yo'q. P shonasida kislota kuydirgan oppoq dog' bor.

Xolms qaddini rostladi. U juda hayajonlangan edi.

— O'zim ham shundaydir d b o'ylagan edim!—d di u.— Uning quloqlaridagi zirak taqadigan t shiklarga ko'zingiz tushmadimiq

— Ko'rganman, ser. U m nga, qulog'imni bolaligimda allaqanday lo'li xotin t shgan, d b tushuntirdi.

— Hm!— d b qo'ydi Xolms va chuqur o'y surgancha o'zini kr sloning suyanchig'iga tashladi.— U hali ham siznikidamiq

— Ha, albatta, ser, uni hozirgina ko'rdim.

— Uyda yo'qligingizda u ishlaringizni durust eplab turadimiq

— Nolisam bo'lmas, ser. Zotan, ertalablari bo'nak kassamda d yarli h ch qanday ish bo'lmaydi.

— Bas, mist r Uilson. Bir-ikki kundan k yin bu voq a to'g'risidagi fikrimni sizga bajonu dil xabar qilaman. Bugun shanba... Umid qilamanki, dushanba kuni biz hamma gapdan voqif bo'lsak k rak.

— Xo'sh, Uotson,— d di Xolms mijozimiz k tgach,— siz bularni nima d b o'nlaysizq

— H ch narsa d b o'ylayotganim yo'q,— deb ro'y-rost javob b rdim m n.— Bu ish m nga g'oyatda sirli tuyulayotibdi.

— Taomil shuki, - d di Xolms,— hodisa qanchaki g'alati bo'lsa, uning sirli tomonlari shu qadar kam bo'ladi. Olomon orasidan oddiy qiyofali odamni topish n chog'li qiyin bo'lsa, oddiygina jinoyatlarni aniqlash ham shu qadar mushkul. Ammo bu hodisani mumkin qadar tezroq bartaraf qilish k rak.

— Xo'sh, endi nima qilmoqchisizq—d b so'radim.

— Chekmoqchiman,— d b javob b rdi u.— Bu uch marta trubka ch kkuncha o'nlab mag'zini chaqsa bo'ladigan masala, shuning uchun m ni o'n minutcha gapga solmay tursangiz.

U ozg'in tizzalarini yeg'ishtirib qirg'iy burniga yaqin olib borgancha kr sloda g'ujanak bo'lib oldi va ko'zlarini yumib, allaqanday g'alati bir qushning tumshug'iga o'xshagan qora sopol trubkasini tishlagan uzoq o'tirdi. Men uni, uxlab qoldi, d b o'ylab o'zim ham mizg'iy boshlagan edimki, qat'iy bir qarorga k lgan odamd k o'rnidan sakrab turdi-da, trubkasini kaminga qo'ydi.

— Sarasat - bugun S nt-Jems-Xollda chaladi,— dedi u.— Siz bunga nima d ysiz, Uotsonq B morlaringiz bar n cha soatginz sizensiz tura olisharmikanq

— Bugun bo'shman. Ishim uncha ko'p vaqtni olmaydi. — Unday bo'lsa, shlyapangizni kiying, k tdik. M n avval Sitiga borishim k rak. Yo'l-yo'lakay biron joyda ovqatlanarmiz.

Biz m troda Old rsgetgacha borib, u y rdan ertalab eshitgan voq alarimiz yuz b rgan Seks-Koburg-skv rga yayov jo'nadik.

Seks-Koburg-skv r oqsuyaklarga xosroq, g'aribgina xilvat bir maydoncha. To'rt qator kir-iflos ikki qavatli g'isht uylarning d razalari o't-alaf bosgan kichkinagina bog'chaga qaragan, bog'chani o'rtasida bir n cha tup irvoqqina lavr butalari qurum bosgan havo bilan kurashib Jon talashib yotibdi. Zarhal yuritilgan uchta shar va muyushga osilgan oq harflar bilan «Jeb z Uilson», d b yozilgan jigarrang lavha malla mijozining muassasasi shu y rda ekanligini bildirib turardi.

Sh rlok Xolms eshik oldida to'xtab, yuminqiragan mijjalari orasidan chaqnoq ko'zlarini unga tikdi. K yin ko'chadan asta yurib borib, uylarni diqqat bilan ko'zdan k chirgancha yana muylulishga qaytib k ldi. Bo'nak kassasining oldida hassasi bilan toshko'chani uch marta qattiq urib ko'rdi, so'ngra eshikka yaqin

borib, uni taqillatdi. Eshkni shu ondayoq soqol-mo'ylovi qirtishlab olingan chaqqon yigit ochdi-da, bizni ichkariga taklif qildi.

— Tashakkur,— d di Xolms.— M n faqat Strendga qanday borsa bo'ladi, d b so'ramoqchi edim.

— Uchinchi ko'chaga borganda o'ngga burilasiz, k yin to'rtinchi ko'chaga borganda chapga,— d b darhol javob b rdi mist r Uilsonning yordamchisi va eshikni taq etib yopdi.

— Epchil yigit ekan!— deb qo'ydi Xolms biz yana ko'cha bo'ylab borarkanmiz.—M ningcha, u epchilikda London bo'yicha to'rtinchi o'rinda tursa k rak, doshoraklikda esa uchinchi o'rinda bo'lsa ham ajab emas. Uning to'g'risida uncha-muncha ma'lumotlar bor.

— Nazarimda, —d dim m n,— mist r Uilsonning yordamchisi Mallalar uyushmasida hazilakam rol o'ynamasa kerak. Aminmanki, siz undan yo'lni faqat o'zini ko'rish uchungina so'radingiz.

— O'zini mas.

— Nimani bo'lmasaq

— Tizzalarini.

— Xo'sh, tizzalarida nimani ko'rdingizq

— Kutgan narsamni ko'rdim.

— Ko'cha toshlarini nimaga urib ko'rdingizq

— Muhtaram doktor, hozir gap sotishning fursati emas, kuzatish k rak. Biz — dushman qarorgohidagi ayg'oqchilarmiz. Biz Seks-Koburg-skv rda ba'zi bir narsalarni bilib olishga muvaffaq bo'ldik. Endi ularga narigi tomondan k lib tutashadigan ko'chalarni ko'zdan k chirib chiqamiz.

Seks-Koburg-skv r bilan muyulishdan burilganimizdan keyingi manzara orasida y r bilan osmoncha farq bor edi. Muyulishdan burilgach, shaharning Sitini shimol va g'arb bilan bog'lab turadigan asosiy qon tomirlaridan biri o'tar edi. Bu katta ko'cha boshdan-oyoq ikki oqim hosil qilib o'ngga va so'lga qatnab turgan ekipanslar bilan to'lgan, yo'lkalarda esa g'uj-g'uj o'tkinchilar, qator ajoyib magazinlar va hashamatli mahkamalarga qarab xuddi shu uylarning orqasida naqadar g'arib kimsasiz maydon borligini tasavvur qilish mahol edi.

— Ijzat b ring, to'yib tomosha qilib olay,— dedi Xolms muyushda to'xtab, har bir uyni birma-bir diqqat bilan ko'zdan k chirarkan.— Binolarning qay tartibda joylashganini eslab qolmoqchiman. Londonni aylanishga juda ishqibozman... Avval Mortim rning tamaki magazini, k yin gaz ta do'koni, uning yonida shahar va shahar atrofi bankining Koburg bo'limi, so'ngra v g tarianlar r storani, undan k yin Mak-F rl n kar ta d posi. Undan uyog'ida narigi kvartal boshlanadi... Xo'p, doktor, ishimiz tamom bo'ldi hisob. Endi bir oz ko'ngilxushlik qilsak ham bo'ladi: but rbrod y b, chinni oyog'dan qahva ichamizu huzurhalovat, orom, dilrabo kuylar saltanatiga ravona bo'lamiz, u y rda malla mijozlar boshimizni qotirib g'ashimizga t gmaydi.

Do'stim muzikani ehtiros bilan s var, u ist 'dododli sozandagina emas, tuppa-tuzukkina kompozitor ham edi. Butun k cha davomida ingichka uzun barmoqlarini muzika ohangiga monand asta-asta qimirlatgancha kr sloda yayrab o'tirdi. Uning tabassum qalqqan ch hrası, nam-xush xumor ko'zlari intizor

Xolmsni, o'g'ri-muttahamlarning kushandasi, shafqatsiz, ayyor Xolmsni h ch eslamas edi. Ajoyib xarakt ri ikki narsadan tarkib topgan edi. Uning puxtaligi hamda kishini lol qoldiradigan o'tkir z hni bu kishi fazilatinnng asosini tashkil etadigan shoirona o'ychanligi bilan kurashda tug'an bo'lsa k rak, d b o'ylardim o'qtin-o'qtin. Har doim tamoman holdan toyganiga ham qaramay g'ayrat bilan ishga kirishib k ta olardi. Uning k chqurunlari o'z navozishlari va notalariga n chog'li xotirjamlik bilan b rilib k tishini yaxshi bilardim. Ammo ishqibozlik ehtirosi uni birdan chulg'ab olib, o'ziga xos bo'lgan yorqin tafakkur kuchi savhi tabiiy darajasiga tib borar, uning uslubidan b xabar odamlar, qarshimizda oddiy bir odam emas, allaqanday g'ayritabiiy bir jondor turibdi, d b o'ylay boshlar edilar. S nt-J ms-xollda kuzatib o'tirarkanman, Xolmsning muzikaga naqadar b rilib k tganini ko'rib, u iziga tushgan odamlarning omon qolmasliklarini s zdim.

— Siz, doktor, uyga k tmoqchidirsiz,— d di u konts rt tamom bo'lgach.

— Uyga k taman, albatta.

— M ning yana bir ishim bor, bu uch-to'rt soat vaqtimni oladi. Koburg-skv rdagi hodisa — juda jiddiy narsa.

— Juda jiddiy d ngq

— U y rda katta jinoyatga tayyorlik ko'rilmogda. M n ishonch bilan aytamanki, biz uning oldini olib qolamiz. Ammo bugun shanba bo'lgani sababli ish ancha mushkullashadi. K chasi m nga yordamingiz k rak bo'lib qolishi mumkin.

— Soat n chadaq

— Soat o'nlardan k yin.

— Roppa-rosa o'nda B yk r-stritda bo'laman.

— Juda soz. Bilib qo'ying, doktor, bu nihoyatda xatarli ish. Cho'ntagingizga r volv ringizni solib oling.

U m nga qo'l silkib, k skin burildi-da, bir lahzada xaloyiq orasiga kirib g'oyib bo'ldi.

M n o'zimni boshqalardan ko'ra ahmoqroq d b hisoblamayman-u, ammo qachon Sh rlok Xolms bilan to'qnash k lib qolsam, zehnimning pastligini tan olib qiynalib k taman. Axir, mana, m n ham u nimani eshitgan bo'lsa shuni eshitdim, u nimani ko'rgan bo'lsa, m n shuni ko'rdim, biroq gapiga qaraganda u bo'lib o'tgan voq anigina emas, endi sodir bo'ladiganigacha tushunib, payqab turibdi, m nga esa bu ish hamon dudmal, bir tuturiqsiz narsaga o'xshab tuyulmogda.

Uyga qaytayotib yo'l bo'yi «Britaniya qomusi»ni ko'chirgan o'sha malla kotibning g'alati hikoyasini ham, Seks-Koburg-skv rga borganimpzni ham, xayrlashayotganimizda Xolms aytgan vahimali so'zlarni ham yana bir bor esladim. Bu tungi safar nimani bildiradi va nima uchun qurollanib borishim k rakq Biz u bilan qayoqqa boramiz va nima ishlar qilamizq Xolms m nga bo'nak kassa egasining ko'sa yordamchisi katta jinoyatlarga qodir, g'oyatda xavfli odam ekanini shama qilib qo'ydi.

Bu jumbog'ni y chish uchun rosa bosh qotirdim, ammo h ch bir ish chiqarolmadim, kechasigacha sabr qilishga qaror qildim, hamma gap o'shanda ayon bo'ladi.

To'qqizdan chorak oshganda undan chiqdim. Gand-park va Oksford-stritdan o'tib. V yk r-stritga chiqdim. Eshik oldida ikkita keb turardi, dahlizga kirarkan-

man, g'ala-g'ovur tovushlarni eshitdim. Xolmsning huzurida ikki odam bor ekan. Xolms ular bilan quyuc suhbatlashmoqda. Ularni birini tanirdim — bu politsiyaning rasmiy agenti Pit r Jons. Ikkinchisi esa yaltiroq silindr, g'oyatda b jirim frak kiygan ozg'in, novcha. badqovoq odam edi.

— Ha, ana, jamoat jam bo'ldik!— d di Xolms matroscha kurtkasining tugmalarini qadab, rafdan vazmin sopli ovchilar qamchisini olarkan.— Uotson, siz Skotlsnd-Yardda ishlaydigan mist r Jons bilan tanish bo'lsangiz k rakq Ruxsat eting sizni mist r M rriue-z rgya tanishtiray. Mist r M rriuez r ham bizning so'nggi sarguzashtimizda ishtirok etadi.

— Ko'rib turibsizki doktor, biz mist r Xolms bilan yana birga ovga chiqayotibmiz,— d di Jons odatdagid k sipolik bilan.— Do'stimiz b baho odam. Ammo ovning eng boshida yirtqichni ta'qib qilishi uchun unga qari tozining yordami k rak.

— Yirtqichni emas, o'rdak otib yurmasak hali, d b qo'rqaman,— d di tundlik bilan mist r M rriuez r.

— Mister Xolmsga b malol orqa qilishingiz mumkin, ser,— d b qo'ydi jamiyat bilan politsiya agenti.— Uning yaxshi ko'rgan uslublari bor. Ular, ruxsatingiz bilan qayd etsam, bir oz mavhum va xayoliyroq, l kin, har qalay, juda yaxshi natijalar beradi. E'tirof k rak, u haq bo'lib chiqib, rasmiy politsiya esa yanglishgan hollar ham bo'lgan.

— Modomiki, siz shunday d yayotgan ekansiz, mist r Jons, d mak hammasi joyida bo'ladi,— d di takalluf bilan notanish odam.—L kin, har qalay, rostini ayt-sam, bugun odatdagi robb r o'ynashdan mahrum bo'lganimga achinayotibman. Bu yigirma y tti yil davomida m n karta o'ynaman o'tkazadigan birinchi shanba oqshomi bo'ladi.

— Bugungi o'yindagi dov sizning karta o'yiningizdagi dovdan kattaroq, o'yinning o'zi ham qiziqroq bo'ladi,— d di Sh rlok Xolms— Siz tikadigan dov, mist r Mirriuez r, o'ttiz ikki ming funt st rlingga t ng k ladi. Sizning dovingiz esa, Jons, allaqachonlardan b ri tutib olish umidida yurgan odamingiz.

— Jon Kl y—qotil, o'g'ri, qulfbuzar, firibgar,— d di Jons.— U hali yosh, mist r M rriuez r, ammo mamlakat bo'yicha eng mohir og'ri: m n hammadan ko'ra ham o'shaning qo'llariga jon-jon d b kishan urardim. Jon Kl y d gan bu yigit ajoyib odam. Uning bobosi g rtsog edi, o'zi bo'lsa Iton va Oksfordda o'qigan. Qo'li qanchalik mohir bo'lsa, miyasi shunchalik o'tkir, garchand biz uning iziga har bir qadamda duch k layotgan bo'lsak ham, u hamon tutqich b rmaydi. Bu haftada u Shotlandiyada biron kimsaning bor-yo'g'ini o'marib k lsa, k yingi haftada Kornvallisda y timxona qurish uchun pul yig'ishga kirishadi. N cha yillardan b ri uning izidan quvamanu, l kin haligacha o'zini ko'rgan emasman.

— Bugun k chasi uni sizga tanishtirishga muyassar bo'laman. M n ham ikki marta mist r Jon Kl yning jasoratiga to'qnash k lganman, sizning u mamlakat bo'yicha eng mohir o'g'ri, d gan fikringizga batamom qo'shilaman... Soat o'ndan oshib qoldi. Yo'lga tushsak ham bo'lar. Snilar ikkovlaringiz birinchi kebda jo'nanglar, Uotson bilan biz ikkinchisida jo'naymiz.

Sh rlok Xolms uzoq cho'zilgan safarimiz davomida uncha ochilib gapirmadi: u o'zini orqaga tashlab o'tirgancha bugun konts rtda eshitgan kuylarini

xirgoyi qilardi. Biz gaz fonuslar bilan yoritilgan son-sanoqsiz egri-bugri ko'chalardan yura-yura, nihoyat Farringdosh stritga y tib bordik.

— Endi juda yaqinlashib qoldik,— d di oshnam.— Anavi M rriuez r-bank dir ktori, bu ishdan shaxsan manfaatdor. Bizga Jons ham ish b rib qoladi. U ma'qul yigit, o'zining ixtisosiga sira uquvi yo'q. . Birdan-bir yaxshi fazilati bor: xuddi buldog itd k dovyurak, xuddi qisqichbaqad k yopishqoq. Bitta-yarimta panjasiga tushib qolgud k bo'lsa, aslo qo'yib yubormaydi... Yetib k ldik. Mana ular.

Biz yana ertalab ko'rgan o'sha gavjum va g'ala-g'ovur ko'chamizga k lib to'xtadik. Izvoshchining haqini to'lab, mist r M rriuez rning orqasidan qandaydir tor yo'lakka kirib bordik va u yonboshdagi eshikchani ochishi bilan o'zimizni darhol ichkariga oldik. Eshikcha ortida juda qisqa boshqa yo'lak bor ekan. Yo'lakning oxirida vazmin t mir eshik ko'rinib turardi. Bu eshikni ochib aylanma zinapoyaping g'ishtin bosqichlaridan pastga tushdik va yana boyagid k haybatli bir eshikka yaqinlashdik. Mist r M rriuez r to'xtab fonarni yoqdi-da, bizni zax hidi anqib turgan qorong'i yo'lakdan boshlab k tdi. Biz yana bnr eshikdan o'tib savatlar va og'ir-og'ir yashiklar qalab qo'yilgan qor yoki y rto'laga o'xshagan k nggina joyga kirib bordik.

— Bu y rga yuqoridan tushish juda qiyin,—deb qo'ydi Xolms, fonarni ko'tarib shiftni ko'zdan k chirarkan.

— Pastdan kirish ham qiyin,— d di mist r M rriuez r y rga yotqizilgan taxta toshlarni hassasi bilan urib ko'rib.— Jin ursin, xuddi tagi bo'shd k gumburlaydi-ya!— d b xitob qildi u hayrat bilan.

— M n sizdan shovqin solmasligingizni iltimos qilishga majburman,— d di jahl bilan Xolms.— Sizning kasringizdan butun r ja puchga chiqishi mumkin. Marhamat qilib, mana bu yashiklardan biriga o'tirsangiz-da, bizga xalal b rmasangiz.

Basavlat mist r Msrriuez r malol k lmagand k savatga borib o'tirdi. Xolms esa cho'kkalab fonar va lupa yordamida toshlarning oralig'idagi tirqishlarni sinchiklab t kshira boshladi. Bir n cha s kunddan so'ng t kshirishlarining natijasidan mamnun bo'lib, o'rnidan turdi-da, lupani cho'ntagiga solib qo'ydi.

— Hali kamida bir soat vaqtimiz bor,— d b qo'ydi u,— chunki ular muhtaram bo'nak kassa egasi uyquga k tmaguncha ishga kirishishlari mahol. Xo'jayin uyquga k tgach esa ular bir daqiqa fursatni ham qo'ldan b rishmaydi, n gaki, ishni qanchalik t z tugatishsa, qochib qolishlari uchun shuncha ko'p vaqt qoladi. Biz hozir, doktor,— shubhasiz, o'zingiz ham allaqachon payqagan bo'lsangiz k rak,— Londondagi eng boy banklardan biriga qarashli bo'limning omborida turibmiz. Mister M rriuez r —bank boshqarmasining raysi: u g'oyatda doshorak jinoyatchilarning xususan hozirgi vaqtda bu omborga alohida diqqat-e'tibor bilan qarashlariga nima majbur qilayotganini bizga tushuntirib b radi.

— Biz bu y rda Frantsiyadan olib k lingan oltinlarni saqlamoqdamiz,— d di pichirlab dir ktor.— Bizni, bu oltinni o'g'irlash uchun urinib ko'rishadi, d b bir n cha bor ogohlantirishgan.

— Frantsiyadan olib k lingan oltinlarni, d dingizmiq

— Ha. Bir n cha oy muqaddam bizga oshiqcha mablag' darkor bo'lib qoldi. Biz Frantsiya bankidan o'ttiz ming napol ondor qarz oldik. Bu pullarning hali taxini

ham buzmaganmiz, ularning hamon omborimizda turgani k yinchalik hammaga ma'lum bo'lib k tdi. M n o'tirgan savatda ikki ming napol ondor bor, ular qavat-qavat zar qog'oz orasiga t rilgan. Bankning bir bo'limida hozirgi vaqtda biz saqlayotganchalik miqdordagi oltin kamdan-kam saqlanadi, bu narsa dir ktorlarni tashvishlantirmoqda.

— Tashvishlanishga to'la asoslari bor, — d b qo'ydi Xolms.— Xo'p, endi tayyorlansak ham bo'lar. Uylaymank , biror soat ichida hamma ish tamom bo'lsa k rak.

Bu fonarni, mist r M rriuez r, biron qora narsa bilan to'sishga to'g'ri k ladi...

— Qorong'ida o'tiramizmiq

— Qo'rqamanki, shunday qilishga to'g'ri k ladi. Men odatdagi robb ringizni o'ynayolmay qolmang, d b karta ola kelganman, chunki biz to'rt kishimiz. Ammo ko'rib turibmanki, dushman juda jiddiy tayyorlanganga o'xshaydi-ya, chiroqni ochiq qoldirish xatarli bo'lar edi. Bundan tashqari, bir-birimiz bilan joylarimizni almashtirishimiz k rak. Ular dovyurak odamlar, garchand biz ularga qo'qqisdan hujum qilsak-da, agar ehtiyot bo'lmasak, ular bizga shikast y tkazishlari mumkin, M n mana bu savatning orqasida turaman, siz manavilarning orqasiga yashirining. M n chiroqni talonchilarga to'g'rilashim bilanoq ularni shartta ushlang. Agar o'q otishsa Uotson, ularga tap tortmasdan o'q uzing. M n o'qlangan r volv rimni yog'och yashik qopqog'iga qo'ydim-da, yashik orqasiga o'tib biqindim. Xolms fonar eshikchasini yopdi, biz zimziyo qorong'ida qoldik. Qizigan m tall hidi bizga fonar o'chirilmaganligini, chiroq istagan da'fada yarq etib k tishi mumkinligini eslatib turardi. Sabr bilan kutishdan s rgaklangan asablarim qo'qqisdan hammayog'ni chulg'agan bu zulmatdan, zax y rto'laning sovuq nafasidan qaqshayotgan edi.

— Ularning qochib chiqib k tishlari uchun faqat bir yo'l bor — izlariga qaytib, uy orqali Seks-Koburg-skv rga chiqishlari mumkin,— d ya shivirlab qo'ydi Xolms.— Ishonamizki, iltimosimni bajo k ltirgan bo'lsangiz k rak, Jonsq

— Insp ktor bilan ikki ofits r ularni ko'cha eshik oldida kutib turibdi.

— D mak biz hamma t lik-t shiklarni b rkitibmiz. Endi churq etmay kutishimiz k rak, xolos.

Vaqt shu qadar imillab o'tardiki! Aslida atigi biru chorak soat vaqt o'tgan bo'lsa-da, nazarimda tun nihoyasiga y tib t pada tong otayotgandek tuyuldi. Qimir etgani qo'rqqanimdan oyoqlarim uvishib tolib ketdi, asablarim tarang edi. Birdan pastda g'ira-shira shu'la ko'rib qoldim.

Dastlab bu y rdagi toshlardan birini yoritib turgan g'ira-shira uchqun edi. Had may uchqun sarg'ish shu'laga aylandi. K yin h ch qanday shovqinsiz tuynuk ochildi, yorug' bo'lib turgan bo'shliqning o'rtasida xotinlarnikiga o'xshagan oppoq qo'l ko'rinib, qandaydir buyumni paypaslayotgand k bo'ldi. Barmoqlari qimirlayotgan bu qo'l bir minutcha pastda ochilgan tuynukdan chiqib turdi. So'ngra qanday qo'qqisdan paydo bo'lgan bo'lsa, shunday t z g'oyib bo'ldi, yana hammayoqni qorong'ilik chulg'adi, faqat ikki tosh orasidagi torgina tirqishdan xiragina yorug' chiqib turardi.

Biroq, bir daf'adan k yin s rbar oq toshlardan biri g'ichirlagancha ag'darilib tushdi-da, uning o'rnida chorqirra chuqur o'ra paydo bo'lib, undan yarq etib, fonar yorug'i tushdi. O'ra ustida soqol-mo'ylovi qirtishlab olingan yigitcha ko'rindi; noma'lum odam har tomonga sinchiklab ko'z yugurtirdi: ikkn qo'li o'ra labiga yopishdi, o'radan y lkasi ko'rindi, k yin butun gavdasi ko'tarildi, tizzasini y rga tiradi. Bir lahzadan so'ng notanish odam tamoman buyoqqa chiqib, endi o'rtog'ini tortib olmoqda edi. O'rtog'i ham o'ziga o'xshagan kichkina va chaqqon, oq yuzli, jingalak qizg'ish-malla sochli edi.

— Hammasi joyida, —d b shivirladi u.— Iskana bilan qoplar s ndamiq.. Ming la'nat! Sakra, Archi, sakra, m n o'zimni qutqaraman.

Sh rlok Xolms uning yoqasidan bo'g'ib oldi. Ikkinchi o'g'ri kovakka urib qoldi; Jons uni ushlab olmoqchi bo'lgan edi, ammo uddalayolmadi chamasi: tarillagancha latta yirtilayotganini eshitdim. R volv rning milida shu'la yiltiradi, ammo Xolms ovchilar qamchisi bilan asirning qo'liga bir urdi, r volv r jaranglaganicha toshga tushdi.

— Foydasi yo'q, Jon Kl y,—d di Xolms muloyimlik bilan. — Siz qo'lga tushdingiz.

— Ko'rib turibman,— d b javob b rdi u mutlaqo xotirjam.— Ammo o'rtog'im qochib qoldi, sizlar pidjagining barinigina ushlayoldinglar.

— Uni eshikning orqasida uch kishi poylab turibdi,— d di Xolms.

— E, shunaqami! Qoyilman Tabriklayman sizni.

— _M n ham sizni tabriklayman. Mallalar haqidagi undirmangiz b qiyos va muvaffaqiyatli chiqqan.

— Oshnangizni hozir ko'rasiz,— d di Jons— U iniga urib k tishda m ndan chaqqonroq ekan. Mana endi qo'llaringizga kishan uraman.

— Iflos qo'llaringizni t gizmang, mumkin bo'lsa! M nga t gmang!—d di bandimiz qo'liga kishan urilgach. — Siz hoynahoy m ning tomirlarimda qirollar qoni oqayotganidan b xabar bo'lsangiz k rak. Mumkin bo'lsa, m nga murojaat qilayotganingizda «ser», d b atab, «mumkin bo'lsa», d b iltimos qiling.

— Juda soz,— d di Jons zaharxanda bilan.— Mumkin bo'lsa, ser, yuqoriga chiqib kebga marhamat qilsangiz, u siz' tabarruklarni politsiyaga olib boradi.

— Ha, bu boshqa gap, — d di Jon Kl y xotirjam.

U bizga salobat bilan bong irg'ab, iztopar qo'riqchiligida bamaylixotir chiqib k tdi.

— Mist r Xolms,— d di M rriuez r bizni ombordan boshlab chiqayotib,— bankimiz sizning bu xizmatlaringizga qay tariqa minnatdorchilik bildirishi k rakligini bilolmay turibman gapning rosti. Siz kattakon bir o'g'irlikning oldini olib qoldingiz.

— M ning o'zim ham mist r Jon Kl y bilan orani ochiq qilib qo'yishim kerak edi,— d di Xolms.— Bugun ishga sarflagan xarajatlarim unchalik ko'p emas, sizning bankingiz ularni shak-shubhasiz to'lasa k rak, zotan, rostini aytganda, m n Mallalar uyushmasi haqidagi ajoyib qissani eshitarkanman, b qiyos bir sarguzashtni boshimdan k chirib, yaxshigina bir mukofotga sazovor bo'ldim...

— Bilasizmi, Uotson,— d b tushuntirdi erta nahorda Sh rlok Xolms, biz B yk r-stritda bir stakandan sodali viski ichib o'tirarkanmiz.— Mallalar uyushmasi

haqidagi aql bovar qilmaydigan bu e'lon bilan «Britaniya qomusini ko'chirib yozishdan kuzatilgan birdan-bir maqsad kaltafahm bo'nak kassasi egasining har kuni bir necha soat uyidan chiqarib yuborish uchungina k rak bo'lgani m nga avval boshdanoq aniq ma'lum edi. Ular tanlagan vosita g'alati-yu, biroq bu vositaga amal qilib ular maqsadlariga erishishibdi. Boshdan-oyoq bu r jani tuzishdya Kl yning s rishtiyoz z hniga sh rigi sochining rangi turtki bo'lgan. Haftasiga to'rt funt Uilson uchun tuzoqlik vazifasini bajargan, ular minglarcha funtdan umidvor ekan, to'rt funtning yuziga borisharmidi! Ular gaz taga e'lon b rishgan; bir firibgar idora uchun vaqtincha ijaraga joy olgan, ikkinchi firibgar o'z xo'jayinini u y rga borishga ko'ndirgan, ikkovlari har kuni ertalab uning yo'qligidan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lganlar. Yordamchisi yarim maoshga rozi bo'lib, shu bilan qanoatlanganini eshitishim bilanoq buning tagida biror gap borlingini payqadim.

— Ammo ularning niyatlarini qanday bildingizq

— Malla mijozimizning muassasi — qashshoq, uning butun kvartirasida shu qadar murakkab o'yinga h ch arzigulik narsa yo'q. Binobarin, ular kvartiradan tashqaridagi biron narsani ko'zda tutishgan. Bu nima bo'lishi mumkin ediq M n yordamchisining surat olishga ishqiboz ekanligini, bu ishqibozlik bahonasida nima uchundir y rto'laga tushib turishini esladim. Yerto'la! Mana chigal ipping ikkinchi uchi. M n Uilsondan uning sirli yordamchisini surishtira-surishtira, Londondagi eng sovuqqon, dovyurak jinoyatchilardan biriga to'qnash k lib qolganimni payqadim. U y rto'lada qandaydir murakkab ish bilan band, n ga d ganda ikki oydan b ri y rto'lada har kuni bir n cha sozlab ishlarkan. U y rda nima qilishi mumkinq Faqat bir ish: allaqanday boshqa binoga olib boradigan lahim qaziyotgan bo'lishi k rak. Shundan xulosaga kelgach, m n sizni boshlab shu voq alar bo'layotgan joy bilan tanishgani jo'nadim. Hassam bilan toshko'chani urib ko'rganimda siz ta'jublandingiz. M n esa lahimning qay tomonga qarab qazilayotganini — ko'cha tomongami yoki orqa tomongami, shuni bilmoqchi edim. Ma'lum bo'ldiki, lahim ko'cha tomondan qazilmayotgan ekan. M n borib qo'ng'iroqni chaldim. Kutganimd k, eshikni yordamchisi ochdi. Shungacha u bilan uncha-muncha to'qnash k lgan bo'lsak-da, ammo bir-birimizning yuzimizni ko'rmagan edik. Bu gal ham men uning yuziga qaramadim. Tizzalarinigina ko'rmoqchi edim. Tizzalarining iflos, g'ijimlangan, qirilganligini ko'rsangiz siz ham payqashingiz mumkin edi. Bu ko'p soatlar davomida lahim qazish bilan band bo'lganidan guvohlik b rib turardi. Endi bu lahimni qayoqqa k tayotganini aniqlashgina qolgan edi. M n muyulishdan burilishim bilan shahar va shahar at-rofi bankining lavhasini ko'rdimu masala hal bo'lganini fahmladim. Konts rtdan so'ng, siz-uyingizga k tgach, m n Skotl nd-Yardga bordim, u yerdan esa bank boshqarmasi raisining huzuriga qarab jo'nadim.

— Siz ularning bankni xususan shu k cha talashga urinishlarini qayoqdan bildingizq — d b so'radim m n.

— Mallalar uyushmasining idorasini yopish bilan ular mist r J b z Uilsondan xoli bo'lishga ortiqcha muhtoj emasliklarini, boshqa so'z bilan aytganda, lahimni qazib bo'lganliklarini bildirishdi. Bundan shu narsa ma'lum ediki, ular lahimdan t zroq foydalanib qolishga harakat qiladilar, chunki, birinchidan, uni ko'rib qolishlari,

ikkinchidan esa oltinni boshqa joyga olib borib qo'yishlari mumkin edi. Shanba ular uchun ayniqsa qulay kun edi, n gaki, qochishlari uchun bir k cha-kunduz ortiq vaqt b rar edi. Mana shu mulohazalarning hammasi asosida m n, o'g'irlik yaqin bir k chada sodir bo'ladi, d gan xulosaga k ldim.

— Bu mulohazalaringiz g'aroyib!— d dim zavq bilan samimiy.— Siz o'z fikrlaringizni uzun zanjird k shundan tizgansizki, uning har bir bo'g'ini mustahkam.

— Bu hodisa m ni diqqatbozlikdan xalos qildi,— d b qo'ydi Sh rlok Xolms esnab.— Attang, yana z rikib, diqqatim oshib k layotibdi sh killi! M ning butun umrim — kundalik hayotimizning bir xilda diqqinafaslik bilan o'tav rishiga chap b rishga harakat qilishdan iborat. Ba'zan m n hal qiladigan kichkina jumboqlar shu maqsadga erishishimga yordam b radi.

— Siz insoniyatning chinakam valin 'matisiz,—d dim m n.

Xolms kiftini qisdi:

— Darhaqiqat uncha-muncha foyda k ltirsam k rak. «L homm c' st rien — l o uw c' st “ d gan ekan Gyustav Flob r Jorj Sandga yozgan xatida.

BOSKOM VODIYSINING SIRI

Bir kuni ertalab rafiqam ikkovimiz nonushta qilayotsak, oqsoch xotin m nga Sh rlok Xolmsdan k lgan t l grammani b rdi:

«Ikki kungina vaqtingizni ajratolmaysizmiq Boskom vodiysidagi fojia munosabati bilan m ni Angliyaning g'arbiga chaqirtirishibdi. Birga k tsangiz xursand bo'lardim. U y rning manzarasi, ob-havosi ajoyib. Paddingtondan 11. 15 da yo'lga chiqing>>».

— Borasanmiq—d b muloyimgina tikilib so'radi xotinim.

— Qaydam, bilmadim. Hozir b morlarim juda ko'p...

— O, Anstruz r ularning hammasini qabul qiladi! K yingi paytlarda juda charchaganga o'xshaysan. Safar s nga yoqadi. Bundan tashqari, s n Sh rlok Xolms qo'lga oladigan har bir ishga juda qiziqasan.

Afg'onistondagi lag r hayotida orttirgan tajribamning aqalli shunday afzalligi bor ediki, m n chiniqqan va chaqqon sayohatchi bo'lib qolgan edim. Safarga oladigan buyumlarim kam bo'lgani uchun bir zumda sakvoyajimga joyladimu kebgam o'ljalimdan ilgariroq tushib, g'izillaganicha Paddington vokzalniga jo'nadim.

Sh rlok Xolms platforma bo'ylab yurar, ustidagi kulrang yo'l kiyimi bilan movut k pkasi uning ozg'in va novcha gavdasini yana ham ozg'inroq va novcharoq qilib ko'rsatar edi.

— K lganingiz juda ajoyib bo'ldi-da, Uotson,- d di u.— Orqa qilishnm mumkin bo'lgan odam yonimda bo'lsa, o'zimni butunlay boshqacha s zaman.

Mahalliy politsiya yo h ch narsa qilmayapti, yoki yanglish izga tushib qolgan. Siz ikki burchakdagi joyni egallab tursangiz, m n bil t olib k laman.

Biz kupega kirib o'tirdik. Xolms olak lgan gaz talarni o'qiy boshladi; u ahyon-ahyonda boshini ko'tarib, nimalarnidir yozib qo'yar va o'y surib qolar edi.

Shu tariqa biz Redingga y tib bordik. Tuyqusdan u hamma qog'ozlarni g'ijimlab kattakon qilib yumaloqladi-da, tepadagi yuk to'riga irg'itdi.

— Siz bu ish to'g'risida h ch narsa eshitganmidingizq—d b so'radi u.

— Bir og'iz ham. Bir n cha kundan beri gaz ta ko'rmayman.

— London matbuoti u qadar mufassal hisobotlar bosib chiqargani yo'q. Tafsilotlari bilan tuzukroq tanishish uchun hozirgina gaz talarning hamma so'nggi sonlarini ko'rib chiqdim. Bu, aftidan, y chilishi hamisha qiyin bo'ladigan oddiy hodisalardan biri sh killi.

— So'zlaringiz bir oz g'alatiroq eshitalayotibdi.

— Ammo bu haqiqat. G'ayrioddiy ko'ringan narsalarda d yarli hamisha sirni ochish imkoniyatini b radigan kalit yashiringan bo'ladi. Jinoyat naqadar oddiy bo'lsa, haqiqatni aniqlab olish shu qadar mushkul bo'ladi... Xullas, marhumning o'g'liga jiddiy ayb to'nkalgan.

— D mak, bu suiqasd ekan-daq

— Ha, shunday deb taxmin qilishayotibdi. M n to ish bilan tanishmagunimcha biron narsa d yolmayman. L kin masalaning qay yo'sinda ekanligini qanday ta-savvur qilayotganimni bir-ikki og'iz so'z bilan tushuntirib b raman sizga...

Boskom vodiysi — Xirfordshirda, Ross yaqinidagi qishloq bor joy. O'sha atrofdagi eng katta y r egasi —mister Jon Ten r. U Avstraliyada sarmoya orttirib bir n cha yil muqaddam yurtiga qaytib k lgan. U o'z fermalaridan biri Xaz rl yni mist r Charlz Mak-Kartiga ijaraga b rgan. Unisi ham sobiq avstraliyalik. Ular mustamlakalarda tanishganlar, shuning uchun yangi joyga ko'chib k lgach, bir-birlariga yaqinroq o'rnashganlariga ajablanmasa ham bo'ladi. To'g'ri, Ten r badavlatroq, shuning uchun ham Mak-Karti uning ijaradori bo'lib qolgan, ammo ular do'stona munosabatlarini buzmagani bo'lsalar k rak. Mak-Kartinning sakkiz yashar o'gli, Ten rning esa u bilan t ngur bittayu bitta qizi bor, ikkala cholning ham xotinlari o'lgan. Ular, aftidan, ingliz oilalari bilan tanishishdan qochganlar, tanholikda umr k chirganlar, zotan ota-bola Mak-Kartilar sportni s var, yaqin orada bo'ladigan poygalarga o'qtin-o'qtin borib turar ekanlar. Mak-Kartilarning xizmatkori va oqsochi bor ekan. Ten rning xo'jaligi katta bo'lib, b sh-olti xizmatkori bor ekan. Bu oilalar haqida bilib olishga muvaffaq bo'lganlarim shular, xolos Endi sodir bo'lgan hodisaga k laylik.

Uchinchi iyun kuni, ya'ni o'tgan dushanbada, Mak-Karti kunduz soat uchda Xaz rl ydagi uyidan chiqib, Boskom kamariga qarab yo'l olgan. Bu Boskom vodiysidan oqib o'tadigan jilg'a toshganidan paydo bo'lgan kichikroq bir ko'l. Ertalab u Rossga borib xizmatkoriga juda shoshib turganini, soat uchda muhim bir uchrashuvi bor ekanliginn aytgan. U o'sha uchrashuvdan qaytib k lmagani.

Xaz rl y f rmasi bilan Boskom kamarining orasi chorak milya k ladi. Mak-Karti o'sha yoqqa k tayotganda uni ikki odam ko'rgan ekan. Birinchisi kampir, uning nomi gaz talarda eslanmagan, ikkinchisi mist r Tensrning o'rmonchisi

Uilyam Kraud r. Ikkala guvoh ham, mist r Mak-Karti yolg'iz k tayotgan edi, d b guvohlik b rgan. O'rmonchi mister Mak-Karti bilan uchrashgach, saldan k yin uning o'g'li J yms Mak-Kartini ko'rganini ilova qilishgan. Yigitning qo'lida miltig'i bor ekan. O'rmonchi, u otasi k tgan yo'ldan k tdi, d b ta'kidlagan. Bu uchrashuv o'rmonchining xayolidan ko'tarilayozgan ekan-ku, ammo k chqurun sodir bo'lgan fojiani eshitgach, hammasi esiga tushibdi.

Ikkala Mak-Kartini Uilyam Kraud rdan k yin boshqalar ham ko'rganlar. Boskom kamarining atrofi qalin o'rmon bilan qurshalgan, qirg'oqlari esa qamish bilan qoplangan. Boskom molikonasi darvozabonining qizi, o'n to'rt yashar Pesh ps Moran qo'shni o'rmonda gul t rib yurgan ekan. U ko'lning yaqinginasida mist r Mak-Karti bilan uning o'g'lini ko'rganini aytgan. Nazarida ular bir-birlari bilan qattiq aytishayotgandek tuyulganmish. U Mak-Kartining o'g'liga o'dag'aylab baqirganini eshitganmish. O'g'li esa otasini urmoqchi bo'lib, qo'l ko'targanini ko'rganmish. Qizcha buni ko'rib esxonasi chiqib k tganidan uyiga qarab yuguribdi, onasiga o'rmondagi kamar oldida ota-bola Mak-Kartilar bir-birlari bilan janjallashib qolganini, falokat bosib urishib k tishmasa, deb qo'rqqanini aytganmish. Qizcha shularni aytib ulgurmasdanoq yosh Mak-Karti, qorovulxonaga yugurib kirib, otasining o'rmonda o'lib yotganini ko'rganini aytib, darvozabonni yordamga chaqiribdi. U g'oyatda hayajonlangan, miltiqsiz, shlyapasiz ekan; o'ng qo'li bilan yengida ho'l qon yuqi bor ekan. Unga ergashib darvozabon suv labidagi o't ustida cho'zilib yotgan murdaning oldiga boribdi. Marhumning bosh suyagi allaqanday vazmin, to'mtoq qurol bilan majag'langan ekan. Bunday jarohat o'g'li miltiq qo'ndog'i bilan urish oqibatida yuzaga k lishi mumkinmish. Miltiq marhumdan bir n cha qadam narida, o't orasida yotganmish. Bu qat'iy dalillar asosida yigitni darhol qamoqqa olishibdi. S shanba kuni t rgovchilar: «O'ylab qilingan suiqasd», d b dastlabki hukm chiqarishibdi; chorshanba kuni J yms Mak-Karti Rossdagi chakana ishlar sudiga chaqirilibdi, sud ishni ko'rib chiqishni maslahatchilar sudiga havola qilibdi. T rgovchi bilan politsiyaga ma'lum bo'lgan asosiy faktlar shulardan iborat.

— Bundan qabihroq ishni tasavvur qilish qiyin,— d dim men. Agar qachon bo'lmasin bilvosita isbotlar jinoyatchini fosh qilgan bo'lsa, xuddi ana shu ish bunga misol bo'la oladi.

— Bilvosita isbotlar yanglishtirib qo'yishi mumkin,— dedi Xolms o'y surgancha.— Ular bir tomonnigina mutlaqo ravshan ko'rsatishlari mumkin, ammo siz bu isbotlarni taxlil qilishga qodir bo'lsangiz, aslida ular bizni ko'pincha xaqiqatga qarab emas, butunlay boshqa tomonga olib k tayotganiga amin bo'lasiz. To'g'ri, hozir ish o'sha yigitga qarshi qaratilgan: jinoyatchi u bo'lishi ham ehtimoldan xoli emas. Biroq, bir to'da qo'shnilar, ular orasida yer egasining qizi miss Tensr ham bor, yigitning b gunohligiga amin ekanlar. Miss Tener sudlanuvchini himoya qilish uchun L str ydni taklif etibdi, u esingizda bo'lsa k rakq L str yd yigitni himoya qilishni juda mushkul hisoblab, bu ishni m nga topshirdi, mana endi ikki o'rta yashar j ntelmen uylarida bemalolgina nonushta qilib o'tirish o'rniga soatiga ellik milya t zlikda g'arbiga tomon oshiqmoqda.

— Qo'rqamanki, faktlar g'oyat asosli, bu prots ssda ustun chiqish uchun imkoniyatlaringiz juda ch klangan bo'ladi,— d dim m n.

— Duniyoda kishini ayon ko'rinib turgan faktdan ko'ra aldab qo'yadiganroq narsa yo'q,— deb javob berdi Xolms kulib.— Bundan tashqari, biz mistri Lstr ydga ayon-oshkor bo'lmagan ba'zi bir oshkora faktlarga tasodifan duch kelib qolishimiz mumkin. Siz meni juda yaxshi bilasiz, buni maqtanchoqlik deb o'ylamassiz. Men Lstr yd to'plagan dalillardan foydalanaman, yoki ularni mutlaqo inkor etaman, chunki o'zi ulardan foydalanish ham, ularni tahlil qilishdan ham g'oyatda o'z. Chunonchi, miyamga kelgan birinchi fikrni olib ko'raylik: men ga mutlaqo aniqki, sizning yotoqxonangizning d razasi o'ng tomonda, ammo mistri Lstr ydning hatto shunday ochiq-oydin faktini ham payqashiga uncha amin emasman.

— Darhaqiqat, buni qanday qilib bildingizq..

— Aziz do'stim, men siz bilan ko'pdan beri tanishman. Sizga xos bo'lgan g'arbiy intizomni yaxshi bilaman. Siz har kuni ertalab soqolingizni olasiz, yilning bu faslida esa quyoshning yorug'ida yulasiz; yuzingizning chap tomoni o'ng tomoniga qaraganda yomonroq qirilgan, chapga surilgan sari yomonroq, nihoyat bora-bora pala-partish qirilgan. Yaqqol ko'rinib turibdiki, yuzingizning bu qismiga narigi tomonga qaraganda kamroq yorug' tushgan. Sizga o'xshagan tartibli odamning hammayoqdan barobar yorug' tushib turganda oynaga qarab soqolini chala qirishini aslo tasavvur etolmayman. Men buni kuzatuvchanlik, xulosalar chiqara bilishga oddiygina misol sifatida keltirayotibman. Mening hunarim shundan iborat, bu o'tkazadigan tashirishimizda ish berib qolsa ham ajab emas. So'roq vaqtida ma'lum bo'lgan bir ikkita mayda-chuyda d tallar bor. Ular diqqatga sazovor.

— Nima ekan bularq

— Yosh Mak-Kartini o'sha zahotiyoq emas, sal ko'yinroq. Xazirl ydagi fermaga qaytib kelganidan ko'yigina qamoqqa olganlar. Politsiya inspektori, siz qamoqqa olindingiz, desa, bu meni sira ham taajjublantirmaydi, men baribir jazolanishga sazovorman, deb javob beribdi u! Uning bu so'zlari o'z ta'sirini ko'rsatib turgovchining ko'nglidagi oxirgi gumonlar ham barham topibdi.

— Bu iqror bo'lish-ku!—deb xitob qildim.

— Yo'q, ko'yin u o'zining mutlaqo gunohsiz ekanligini aytibdi.

— Shuncha asosli dalillardan ko'yin bu shubhali ko'rinadi.

— Aksincha,— dedi Xolms,—bu qora bulutlar orasida men ko'rayotgan birdan-bir shu'la. Axir u o'z zimmasiga qanday og'ir shubhalar tushayotganini bilmasligi mumkin emas-ku. Bordi-yu, qamoqqa olinishini eshitganda u o'zini taajjublangan yoki g'azablangan qilib ko'rsatsa, bu men ga nihoyat darajada shubhali bo'lib ko'rinardi, chunki shunday vaziyatda bu tariqadagi ajjub yoki norozilik mutlaqo yasama bo'lardi. Bunday xatti-harakat uning nosamimiyligidan guvohlik berishi mumkin edi. Qamoqqa olinish paytida uning o'zini soddagina tutishi yo uning mutlaqo gunohsiz ekanligidan, yoinki, aksincha, zo'r saboti, matonatidan darak berardi. Uning, qamalishga sazovorman, dagan javobiga ko'lsak, bu ham mutlaqo tabiiy, chunki u farzandlik burchini shu qadar unutib, otasiga dag'allik qilgan, qizaloqning ta'kidlashicha,— uning shohidliklari muhim ahamiyatga ega,— otasiga musht o'qtalغان. Uning o'kinib vijdoniy azobch kayotganidan darak beruvchi javobini men jinoiy niyatlar dalili emas, balki odob-axloq berilgisi deb bilaman.

M n bosh chayqab:

— Ko'plarni bunday dahshatli dalillarsiz ham dorga osib yuborishgan,— deb qo'ydim.

— Gapingiz to'g'ri. Ularning orasida gunohsizlari ham ko'p bo'lgan.

— Yigitning o'zi qanday dalillar ko'rsatibdiq

— Uning dalillari himoyachilarga uncha dalda b rmaydi, zotan bir-ikkita ijobiy nuqtalari ham bor. Siz ularni gaz tadan o'qib ko'rishingiz mumkin.

U papkasidan Hartfordshir mahalliy gaz talaridan bir n chtasini olib, sahifalarni bukladi-da, baxtsiz yigit bo'lnb o'tgan voq alarni dalillab b rgan izohlarni qayd etuvchi satrlarni ko'rsatdi. M n kupening burchagiga o'tirib olib, diqqat bilan o'qishga kirishdim. U y rda quyidagi so'zlar yozilgan edi.

«Shundan so'ng marhumning yolg'iz o'g'li mister J yms Mak-Karti chaqirildi. U quyidagi shohidliklarni b rdi:

— M n uch kundan b ri uyda yo'q edim: Bristolda edim, xuddi o'tgan dushanba, uchinchi kuni ertalab qaytib k ldim. K lsam, otam uyda yo'q ekan, oqsoch xotin uning otboqar Jon Kobb bilan Rossga k tganini aytdi. Oradan bir oz o'tgach, otam aravachasninig g'ildiragi g'ijirlayotganini eshitib d razadan qaragan edim, uning hovlidan g'izillab chiqib k tayotganini ko'rdim, qayoqqa k tayotganini bilmasdim. Keyin quyonlar yashaydigan yalanglikni ko'zdan k chirish uchun Boskom kamariga borishga qaror qildim: yalanglik ko'lning narigi b tida joylashgan. Yo'lda o'rmon qorovuli Uilyam Kraud rni uchratdim, buni u b rgan shohidliklarida aytgan: biroq u m ni, otasining izidan quvib k tayotgan edi, d b yanglishadi. Otamning m ndan oldinroqda k tayotgani xayolimga ham kelgan emasdi. Kamarga y tishimga yuz qadamcha qolganda «Kou!» d gan xitobni eshitdim, otam bilan ikkovimiz odatda bir-birimizni shunday d b chaqirardik. O'sha zahotiyoyq oldinga qarab yugurdim. U kamar yoqasida turgan ekan. U meni ko'rib juda taajjublandi sh killi, bu y rda nima qilib yuribsan, deb o'dag'aylab b rdi. Gapimiz g'ijillashishgacha yeinb bordi, urishib k tishimizga ham sal qoldi, chunki otam g'oyatda jizzaki odam edi. Uning qahr-g'azabi qaynayotganini ko'rib ,undan nari k tishga qaror qildimu Xaz rlay f rmasiga qarab yo'l oldim. Yuz ellik qadamcha ham yurmagan edimki, orqamdami jon achchig'ida qichqirgan ovozni eshitib yuragim shuvillab k tdi-da, yana orqamga qarab chopdim. Qarasam, otam y rda cho'zilib yotibdi, boshi yorilgan, joni uzilay d b turibdi. Miltig'im qo'limdan tushib k tdi, otamning boshini ko'tardim, xuddi shu daqiqada joni uzildi. M n marhumning oldida bir n cha minut tiz cho'kib turdim, k yin yordam so'rab mister Ten rning darvozaboni huzuriga bordim. Darvozaboning uyi boshqalarga qaraganda yaqinroq edi. Otamning qichqirganini eshitib qaytib kelganimda uning oldida h ch kim yo'q edi, uni kim o'ldirganini tasavvur ham qila olmayman. Uni kamdan-kam odam tanir, chunki u tabiatan odamovi, tund kishi edi. Ammo, har qalay, bilishimcha, uning chinakam dushmanlari yo'q edi.

T rgovchi: Otangiz o'limi oldidan sizga h ch narsa d madimiq

Guvoh: U ming'illab bir n cha so'z aytdi-yu, m n faqat so'zga o'xshagan iborali payqab qoldim.

T rgovchi: Sizningcha bu nima bo'lishi mumkinq

G u v o h: Bilmadim. Alaqlagan bo'lishi mumkin.

T r g o v c h i: Afsuski m n javob b rishingizni talab qilishga majburman.

G u v o h: M n bo'lsam bu savolga javob b rolmamam. Sizni ishontirib aytamanki, suhbatimiz k yin yuz b rgan mudhish fojiaga mutlaqo aloqasiz edi.

T e r g o v c h i: Buni sud hal qiladi. Javob b rishdan bosh tortishingiz maslahatchilar sudining sayyor s ssiyasi oldida javob b rayotganingizda sizga ziyon k ltirishini tushuntirib o'tirish ortiqcha bo'lsa k rak.

Guvoh: Har qalay, m n javob bermayman.

T r g o v c h i: Aftidan, otangiz bilan ikkovingiz hamisha bir-birlaringizni «Kou!» d b chaqirib yurgan bo'lsalaringiz k rakq >

Guvoh: Ha.

T r g o v c h i: Otangiz qanaqasiga hali sizni ko'rmasdanoq, hattoki Bristoldan qaytib k lganingizni bilmasdanoq shartli chaqiriqni aytib chaqirganq

G u v o h: (juda xijolat bo'lib) Bilmadim.

Maslahatchi: Otangizning qichqirganini eshitib yugurib k lgach, uning qaltis yaralanganini ko'rarkansiz, ko'zingizga bironta shubhali narsa tashlanmadimiq

Guvoh: Arziydigan biror narsani ko'rganim yo'q.

T r g o v c h i: Bu bilan nima d moqchisizq

Guvoh: M n o'rmondan yugurib chiqqanimda shu qadar hayajonlangan, qo'rqib ketgan edimki, otamdan boshqa h ch narsani o'ylamasdim. Har qalay, o'sha paytda chap tomonimda y rda nimadir yotgani g'ira-shira yodimda. Nazarimda, allaqanday kulrang libos yotganday edi, ehtimol adyoldir. Bir vaqt o'rnimdan turib o'sha narsani ko'rmoqchi bo'lib qarasam g'oyib bo'lib qolibdi.

— Siz uni yordam so'ragani jo'naganingizdan oldin g'oyib bo'lgan, d b o'ylaysizmiq

— Ha, oldin g'oyib bo'lgan.

— U narsaning nimaligini aniq aytib b rolasizmiq

— Yo'q, shunchaki, nazarimda u y rda bir narsa yotganga o'xshab ko'ringan edi.

— Marhumdan qancha naridaq

— O'n qadamcha narida.

— O'rmondan qancha masofa b ridaq

— Taxminan shuncha masofa b rida.

— D mak, bu narsa g'oyib bo'lganida sizdan yigirma qadamcha narida ekan-daq

— Ha. M n unga orqa o'girib turgan edim. Shu bilan guvohni so'roq qilish tugaydi.

— M nga shu narsa ayon bo'ldiki, —dedim gaz taga ko'z tashlab,— so'roq oxirida t r g o v c h i yosh Mak-Kartiga nisbatan mutlaqo ayovsiz bo'lgan. U o'g'lining b rgan shohidligidagi ziddiyatlarni — otasi o'g'li k lganini bilmay turib uni chaqirganini, shuningd k, otasi bilan qilgan suhbatning mazmunini aytib b rishdan bosh tortganini, k yin marhumning so'nggi so'zlarini g'alati izohlaganini juda asosli ravishda ta'kidlagan. Tergovchi ta'kidlab o'tganid k, bularning hammasi marhumning o'g'liga qattiq shikast y tkazishi mumkin.

Xolms qulay divanda cho'zilib yotganicha, jilmayib shunday d di:

— T r g o v c h i bilan ikkovlarningning ham bir kamchiliklaring bor: yigitning shohidliklaridagi hamma ijobiy narsalarni inkor etayotibsizlar. Uning farosatini goh juda zo'raytirib, goh juda kamaytirib yuborayotganingizni nahotki

payqamayotgan bo'lsangizq Bordi-yu, maslahatchilarda o'ziga nisbatan xayrixohlik uyg'otishga qodir janjal sabablarini o'ylab topolmagan bo'lsa— farosatsiz, bordi-yu, marhumning- kalamush haqidagi so'zlarini eslatib, g'oyib bo'lib qolgan kiyim haqidagi uydirmani o'ylab topishgacha borib y tgan bo'lsa— juda farosatli ekan, d moqchisiz. Yo'q, ser, m n shunday nuqtai nazarga amal qilamanki, yigit aytgan gaplarning hammasi—rost. Bu faraz bizni nimaga olib boradi, hali ko'ramiz. Endi m n cho'ntakda olib yuradigan P trarkamni o'qiyman. Hodisa sodir bo'lgan joyga y tib bormagunimizcha — bu ish haqida bir og'iz ham gaplashmaymiz. Ikkinchi nonushtani Suindonda qilamiz. M ningcha, u yerga yigirma minutdan k yin y tsak k rak.

Biz ajoyib Straud vodiysi va jimirlab turgan keng Sev rn daryosidan o'tib, nihoyat, so'lingina ovloq shaharcha Rossga kirib bordik. Sassiqlik kuzanga o'xshagan, Juda bosiq, pishiq-puxta kiyingan ayyor ko'zli pakanagina bir odam bizni platformada kutib turardi. Garchand u qishloq joy uchun mos deb yalangqavat jigarrang kamzul va etik kiyib olgan bo'lsa-da, uning Skot-Lend-Yardda xizmat qiladigan L str yd ekanini bir ko'rishdayoq payqadim. Biz u bilan «Xirford Armz» mehmonxonasiga borib tushdik, bizga xonalar olib qo'yilgan ekan.

— Mep kar ta tayinlaganman,— dedi L str yd bir chinnioyoqdan choy ichayotganimizda.— Sizning ishchanligingizdan xabardorman. Axir siz jinoyat sodir bo'lgan joyga y tib borguncha tinib-tinchiyolmaysiz-ku.

— Bu gaplaringiz uchun shoyon tahsin,— d b javob b rdi Xolms.— Endi hamma narsa barom trning nimani ko'rsatishiga qarab qoldi.

L str yd g'oyatda taajjublandi.

— Fikringizni yaxshi tushunolmadim,— d di u.

— Barom tr nimalarni ko'rsatayotibdi. Yigirma to'qqiz, shamol yo'q, osmonda bir parcha ham bulut ko'rinmaydi — yomg'ir yog'maydi. M ning esa bir quti sigar tim bor, ularni ch kib bo'lishim k rak. Qolav rsa, bu y rdagi divan qishloq m hmonxonalarining odatdagi rasvo divanlaridan ko'ra xiylagina durust. O'ylaymanki, bugun k chqurun karetdan foydalanolmasam k rak. L str yd iltifot bilan kulib qo'ydi.

— Siz, albatta, gaz tadagi hisobotlarni o'qiganingizdan keyin biron xulosaga k lib qo'yganga o'xshaysiz,— d di u.— Bu ish xuddi charog'on kund k ochiq-oydin, unga qanchalik chuqur kirib borsang, shunchalik oydinlasha boradi. L kin, albatta, ayol kishining, ayniqsa go'zal bir ayolning iltimosini y rda qoldirsa bo'lmas. U sizning ta'rifingizni eshitgan ekan, zotan m n allaqachon qo'l urgan ishga sizning sira ham bosh qo'shmasligingizni unga ko'p marta aytishimga qaramay sudlanuvchini himoya qilish uchun xuddi sizni taklif qilmoqchi bo'ldi. Yo rabbiy! Eshikka uning ekipaji k lib to'xtadi.

U shunday d yishi bilanoq xonaga bir qiz yugurib kirdi, m n bunday dilbar qizni umrim bino bo'lib ko'rmagan edim. Moviy ko'zlari charaqlar, dudoqlari xiyol ochilgan, yonoqlarida latif nimpushti qizillik o'ynar edi. Qattiq hayajonlanganidan odatdagi bosiqqligini unutib qo'ygan bo'lsa k rak.

— O, mist r Sh rlok Xolms!—dseya xitob qildi u, gox unga, gox m nga qarab, nixoyat ayollarga xos savqi tabiiysi bilan nazarini do'stimda to'xtatib.— K lga-

ningizdan g'oyat xursandman! Sizga shuni aytgani keldim. Ishonamanki, J ymsning gunohi yo'q. Siz m nga ma'lum bo'lgan narsalar bilan tanishib ishga kirishingiz k rak. Zarracha ham shubhalana ko'rmang . Biz u bilan bolaligmizdan M n uning qilmishlarini hammadan ko'ra yaxshi bilaman, ammo uning ko'ngli shu qadar yumshoqki chumoliga ham ozor b rmaydi.

J ymsni yaxshi biladiganlarning hammasiga ham unga bunday ayb qo'yilishi juda tuturuqsiz tuyulayotibdi.

— Umid qilamanki, biz uni oqlashga muvaffaq bo'lamiz, miss Tener – dedi Sherlok Xolms. – Ishoning imkonim boricha harakat qilishga tirishaman.

— Siz hisobotlarni o'qidingizmi, sodir bo'lgan hodisalar haqida ma'lum bir fikrga k lib qo'yganmisizq Birona najot yo'lini ko'rayotibsizmiq Uning gunohsiz ekanligiga o'zingiz aminmisizq

— M n, shunday bo'lishi mumkin, d b hisoblayman.

— Xayriyat-ey!—d ya xitob qildi u boshini mag'rur ko'tarib va L str ydga pisanda bilan tikilib. —Eshitdingizmiq Endi ko'nglimda ishonch tug'ildi. L str yd kiftini uchirdi.

— Qo'rqamanki, hamkasabam xulosa chiqarishda shoshilayotibdi,— d di u.

— Axir u haq-ku. O, m n aminmanki, u haq! J yms jinoyat qiladiganlardan emas. Otasi bilan bo'lgan janjalga k lsak men bilaman: u t rgovchiga bu to'g'rida menga daxldor joyi borligi uchun h ch narsa aytmagan.

— Qanday qilibq— d b so'radi Xolms.

— Xozir biron narsani yashirib qolishning mavridi emas. J yms bilan otasi o'rtasida m ning vajimdan katta ko'ngilsizliklar bo'lib o'tgan edi. J ymsning otasi bizlarning birga turmush qurishimizni istardi. J yms bilan biz bir-birimizni hamisha aka-singildek yaxshi ko'rardik, ammo u, albatta, hali juda yosh, turmushni yaxshi bilmaydi... Shu bilan... xo'sh... xullas tabiiyki, u uylanishni xayoliga ham k ltirmagan edi. Shuning oqibatida janjal chiqib turardi, ishonamanki, bu safar ham o'shanday janjallardan bo'lgan.

— Sizning otangiz-chiq—d b so'radi Xolms.— U sizlarning qovushishlarnigizni xohlarmidiq

— Yo'q, u ham qarshi edi. J ymsning otasidan boshqa h ch kim buni istamas edi. Xolms qizga o'zining odatdagi sinchkov nazari bilai tikilarkan, uning sarin yuzini tutash qizillik qopladi.

— Bergan ma'lumotlaringiz uchun tashakkur,— d di u.— Ertaga sizlarnikiga kirsam otangiz bilan ko'risha olamanmiq

— Doktor bunga ruxsat b rmas d b qo'rqaman.

— Doktorq

— Ha, hali bundan xabaringiz yo'qmiq So'nggi yillarda otam sho'rlik b tob bo'lib yurardi, ammo bu baxtsizlik uni batamom yiqitib qo'ydi. U yotib qoldi, doktor Villouzning aytishicha, boshiga tushgan bu musibatdan asabi qattiq qaqshaganmish. Dadamni bir mahallar Viktoriyada yashagan paytlaridan b ri biladigan kishilardan hayot qolgani mist r Mak-Kartigina edi.

— Hm! Viktoriyadaq Bu juda muhim gap.

— Ha, oltin konlarida bo'lgan vaqtida.

— Mutlaqo to'g'ri, oltin konlarida bo'lgan vaqtida, fahmlashimcha, mist r Ten r sarmoyani ham o'sha y rda orttirgan bo'lishi k rakq

— Ha, albatta.

— Tashakkur sizga, miss Ten r. Siz m nga juda yaxshi yordam b rdingiz.

— Ertaga bironta yangilik bo'lib qolsa, iltimos, xabar qilsangiz. Siz turmaga borib J ymsni ko'rsangiz k rak albattaq O, agar ko'rsangiz, mist r Xolms, aytingki, uning gunohsizligiga imonim komil.

— Albatta aytaman, miss Ten r.

— Uyga t zroq borishim k rak, chunki dadamning kasali og'ir. M n bo'lmasam diqqat bo'lib k tadi. Xayr, xudo sizga madadkor bo'lsin!

U xonaga qanday shoshib kirgan bo'lsa, shunday shoshgancha chiqib k tdi, mana, yo'lga tushgan ekipaj g'ildiraklarining taraqlashi eshutilmoqda.

— M ni uyatga qo'ydingiz. Xolms,—d di kibr bilan L strsyd bir daqiqa jimlikdan so'ng,— N ga birovning qo'ynini puch umidlar bilan to'ldirasizq M n bo'lar-bo'lmasga erib k tav radiganlardan emasman-u, l kin siz juda shafqatsizlik qildingiz.

— M n J yms Mak-Kartini qutqarish yo'lini topgand kman,— d di Xolms.— Sizda turmaga kirish uchun ord r bormiq

— Ha, ammo faqat ikkovimiz uchun.

— Unday bo'lsa, m n uydan chiqmaslik to'g'risidagi qarorimdan voz k chaman. Biz mahbusni bugun k chqurun ko'ra olish uchun Xirfordga y tib bora olamizmiq

— Bemalol.

— Unda jo'naymiz! Uotson, siz z rikib qolasiz d b qo'rqaman, ammo m n ikki soatlarda qaytib k laman.

M n ularni stansiyagacha kuzatib qo'yib, shahar ko'chalarini aylandim-da, nihoyat m hmonxonaga qaytib kelib, chorpoyaga cho'zildim va oldi-qochdi bir romanni o'qiy boshladim. Biroq bu qissaning syujsti m n ko'rib turgan mudhish fojia oldida juda ham bachkana edi. Xayolim had b kitobdan voq likka qaytayotganini payqadim. Shuning uchun kitobni xonaning narigi burchagiga uloqtirib yubordim-da, shu bugun bo'lib o'tgan voqealar haqida o'y surib k tdim. Bordi-yu, bu baxtsiz yigitning b rgan shohidliklarini mutlaqo haqqoniy d b faraz qilsak, u otasidan yiroqlashib, k yin uning qichqirganini eshitib, yana qaytib k lguncha o'tgan fursat ichida aql bovar qilmaydigan qanday nogahoniy falokat yuz berdi ekanq Mudhish, dahshatli bir hodisa yuz b rgan bo'lishi k rak. Bu nima bo'lishi mumkinq Har qalay, vrach bo'lganligim uchun jarohatning xarakt ri bilan tanishsam ish ayon bo'lsa k rak. Qo'ng'iroq chalib, hamma t rgov mat riallari batafsil bosilgan mahalliy gaz talarning oxirgi sonlarini so'rab oldim.

Xirurg b rgan shohidliklardan aniqlanishicha, uchinchi ensa suyagi va gardan suyagining so'l qismi to'mtoq qurol bilan b rilgan kuchli zarba oqibatida majag'lanib k tgan. Shubhasizki, bunday zarba faqat orqa tomondangina b rilgan bo'lishi mumkin. M n boshimdagi o'sha joylarni paypaslab topdim. Muqarrar, bunday zarba faqat orqadangina b rilishi mumknn. Bu ayblanuvchini bir qadar shubhadan xalos qilar edi, chunki janjal vaqtida uni marhum bilan yuzma-yuz turgan holda ko'rgan ekanlar. Ammo bunga ham ko'p ahamiyat b rib bo'lmaydi, n gaki otasi zarba y yishdan oldin o'girilgan bo'lishi

mumkin. Biroq Xolmsga shuni ham aytish k rak. Undan k yin m nga kalamushning eslatib o'tilishi ham juda g'alati ko'rindi. Bu nima bo'lishi mumkinq Har qalay, alaqlash emas. Qo'qqisdan tushgan zarbadan o'layotgan odam h ch qachon alaqlamaydi. Yo'q, aftidan, u o'z o'limini qanday qarshi olganini izhor qilmoqchi bo'lgan bo'lsa k rak. U nima d moqchi bo'ldi ekanq Uzoq o'ylab, bironta mos k ladigan izoh topishga urindim. Shunda yosh Mak-Kartining ko'ziga chalingan kulrang kiyim hodisasini esladim. Chindan ham shunday bo'lgan bo'lsa, d mak, qotil qochib k tayotib, biron narsasini, ehtimolki, paltosini tushirib qoldirgan. Yigit marhumning oldida tiz cho'kkan paytda orqa tomondan k lib, undan yigirma qadamcha narida tushib qolgan narsasini olib k tishdan tap tortmagan. Bu hodisada sirli va aql bovar qilmaydigan narsalar naqadar chalkashib k tgan. Meni L str ydning fikri taajjublantirmadi, ammo Xolmsning uzoqni ko'ra olishiga ham ishonardim, undan umidvor edim shu vaqtgacha menga har bir yangi detal uning yosh Mak-Kartining gunohsiz ekanligiga bo'lgan ishonchini mustahkamlayotgand k bo'lib tuyulardi.

Xolms qaytib k lganda juda k ch bo'lib qolgan edi. U yolg'iz, chunki L str yd shaharda o'rnashganligi uchun o'sha y rda qolgan edi.

— Barom tr hamon pastga tushayotibdi,- deb qo'ydi u o'tirayotib.— Hodisa sodir bo'lgan joyga y tib bormagunimizcha yomg'ir yog'ib qolmasa bo'lgani! Axir odam bunday ajoyib ishga aqli bilan qalbining butun kuch-quvvatini bag'ishlashi k rak. Rotini aytsam uzoq yo'ldan toliqib k lib darhol ishga kirishmoqchi emasdim. Men yosh Mak-Karti bilan ko'rishdim.

— Siz undan nimalarni bildingizq

— H ch narsani.

— Ish uncha ravshanlashmadimiq

— Aslo. Men u jinoyatchining nomini biladi, buni yashirayotibdi deb o'ylagan edim. Ammo endi aminmanki — bu narsa boshqalar uchun qanchalik jumboq bo'lsa, uning uchun ham shunchalik jumboq ekan. Yosh Mak-Karti uncha aqli emas, ammo juda yoqimtoy nazarimda u odobli ahloqli yigitga o'xshaydi.

— Agar chindan ham miss Ten rday barno qizga uylangisi k lmagan bo'lsa, uning didiga qoyil qolmadim - dedim men.

— E, buning zamirida g'oyatda ko'ngilsiz bir voqea bor! Qizni juda s vadi. Bundan ikki yil burun, qiz hali pansionda bo'lib, yigit o'smir ekanligida nima ish qilib qo'yganidan xabaringiz bormiq Bu merov Bristoldagi bir buf tchi xotinning tuzog'iga tushib qolib, u bilan nikoh ro'yxatidan o'tgan. Bu haqda h ch kim h ch narsa bilmaydi, o'zi jon-jon d b qilishi mumkin bo'lgan narsa vajidan, shunday qilmayotibsana, d b ta'nalar eshitish unga qanday azob berishini bir o'ylab ko'ring-a! Uni shu alam iztirobi chulg'aganda otasining Tener qo'lini so'rash haqidagi talabiga javoban musht ko'targan ekan. Ikkinchi tomondan, uning o'zini himoya qila olish imkoniyati yo'q, hammaning ta'kidlashiga qaraganda, qahri qattiq otasi mabodo bor gapni bilib qolsa, uni umrbod uyidan haydab chiqarishi mumkin ekan. Yigitcha so'nggi uch kunni o'zining bufetchi xotini bilan Bristolda o'tkazgan, otasi uning qay rda ekanligini bilmagan. Ishning shu jihatini eslab qo'ying, bu juda muhim. Ovi yurishmaganiga, qarangki, boshiga k lgan dovi joniga oro kiribdi. Gaz talardan

erini og'ir jinoyatda ayblayotganlarini bilib, ehtimolki uni t z orada osadilar, d b o'ylagan buf tchi xotin undan darhol voz k chgan, unga xat yozib, allaqachonlardan beri boshqa qonuniy eri borligini, uning B rmud doklarida yashashini, aslida o'zining mist r J yms Mak-Kartiga hech qanday aloqasi yo'qligini izhor qilgan. O'ylaymanki, bu xabar yosh Mak-Karti ch kkai barcha iztiroblarning ajri bo'lsa k rak.

— Agar bu gunohsiz bo'lsa, unda qotil kim bo'ldiq

— To'g'ri, unda qotil kimq M n sizning diqqatingizni shu ikki jihatga tortardim. Birinchisi: marhum kamar yoqasida kim bilandir uchrashishi k rak bo'lgan, l kin bu odam o'g'li bo'lishi mumkin emas, n gaki u Bristolga k tgan, qachon qaytib k lishi esa noma'lum edi. Ikkinchisi: otasi o'g'lining qaytib k lganini bilmasidan burunoq «Kou!» d b qichqirgan. Bu prosesning oqibatini hal qiladigan asosiy nuqtalar... K ling, agar maylingiz bo'lsa, endi Jorj M r ditning ijodi haqida gaplashaylik, hamma ikkinchi darajali ishlarni ertaga qoldiraylik.

Xolms bashorat qilgand k yomg'ir yoqmadi: bulutsiz yorqin tong otdi. Soat to'qqizda bizni olib k tgani kar tada L str yd k ldi, biz Xaz rl y f rmasi va Boskom kamariga qarab jo'nadik.

— Jiddiy xabarlar bor,— d di L strsyd.— Aytishlaricha, Xolldagi mist r Ten rning ahvoli tangmish, uzoqqa bormasa k rak, d yishayotganmish.

— U juda qari bo'lsa k rak-da— d b so'radi Xolms.

— Oltmishlarga borgan, ammo u mustamlakalarda sog'ligini yo'qotgan, anchadan b ri jiddiy kasal. Bunda shu ishning ham katta ta'siri bo'lishi k rak. U Mak-Kartining qadrdon do'sti, qolav rsa, uning chinakam valin 'mati ekan. K yin bilishimcha, undan Xaz rl y f rmasi uchun ijara haqi ham olmas ekan.

— Shunaqa d ng! Bu juda qiziq!— d b xitob qildi Xolms.

— Ha-da. Unga har turli yo'llar bilan yordam b rarkan. Bu yerdagilarning hammasi, mister Ten r marhumga juda m hribon edi, d ydi.

- Nimalar d yapsiz o'zi! Uncha badavlat bo'lmagan bu Mak-Kartining mist r Tensr oldida shu qadar burchli bo'lishiga qaramay, ularning butun molmulkning vorisi bo'lgan qiziga o'g'lini uylantirish to'g'risida og'iz solib yurgani sizga g'alati ko'rinmadimi? Yana buni shunday ishonch bilan gapirib yurganki, iltimos qilsa, bas— hamma ish jobajo bo'lib qoladigand k! Bu g'oyatda g'alati. Axir o'zingizga ma'lum-ku, Ten r bu gapga quloq xam solgisi k lmagan, bu haqda qizining o'zi gapirib b rdi. Siz ana shu gaplarning hammasidan d duksiya m todi bilan qanday bo'lmasin xulosalar chiqarolmaysizmi?

— Biz deduksiya bilan ham mantiqiy xulosalar bilan ham shug'ullanganmiz,— d di L str yd m nga ko'z qisib.— Bilasizmi, Xolms, agar bundan keyin ham faktlar bilan shu tariqa ish ko'rilsa, haqiqatdan yiroqlashib, tasmollar bilan xomxayollar dunyosiga kirib qolish h ch gap emas.

— To'g'ri gapga tan b rish k rak,—d ya bosiqlik bilan javob qaytardi Xolms.— Siz faktlardan juda yomon foydalanasiz.

— Nima bo'lsa hamki, men siz tushunib y tishingiz juda qiyin bo'lgan bir faktni tasdiqlab oldim,— d ya g'ijinib e'tiroz bildirdi L str yd.

— Ya'ni...

— Ya'ni katta Mak-Kartini kichik Mak-Karti o'ldirgan. Bu faktni inkor etuvchi hamma nazariyalar — puch gap.

— Xo'sh, oy shu'lasini mavhum tumandan ko'ra ravshanroq-ku!—d ya kulib javob berdi Xolms.— Yanglishmasam, chap tomonimizdagi Xazrl y fermasi bo'lishi kerak.

— Xuddi o'zi.

Bu kattagina joyni egallagan, tomi shifrl bilan yopilgan ikki qavatli qulay bino bo'lib, uning kulrang pishloqini katta-katta sarg'ish po'panak parchalari qoplagan edi. Darazalaridagi tushirib qo'yilgan pardalar, tutun chiqmayotgan mo'rilari bu uyga ma'yus tus berib turar, go'yo mudhish jinoyat uning davorlarini butun og'irligi bilan klib bosgandek edi.

Biz eshik qo'ng'irog'ini chaldik, oqsoch xotin Xolmsning talabi bilan xo'jayinining o'ldirilgan kuni kiyib yurgan botinkasini, o'g'lining o'sha kuni kiygan oyoq kiyimini ko'rsatdi. Xolms hamma poyafzalni yeti yoki sakkiz joyidan puxtalab o'lchadi-da, kiyin bizni hovliga olib chiqishlarini iltimos qildi, u yerdan biz egri-bugri so'qmoq bo'ylab Boskom kamariga qarab ktdik.

Sh rlok Xolms yangigina tushgan izdan borarkan, butunlay o'zgarib k tgan edi. Beyk rstritlik loqayd mutafakkirni biladigan odamlar uni hozir ko'rsalar taniyolmas edilar. U ma'yuslashib, yuzlari qizarib borar edi. Qora qoshlari chimirilib, ular ostidan ko'zlari po'latd k chaqnar edi. Boshi pastga tushib, kiftlari turtib chiqqan, lablari qattiq qimtinib, srmushak bo'ynidagi qon tomirlari o'ynoqlab k tgan edi. Burun kataklari ta'qib qiluvchi kushanda szgisi bilan mast bo'lgan ovchining burun kataklarid k kerkib turardi. U oldida turgan vazifaga shu qadar cho'mib k tgan ediki, o'ziga berilgan savollarga yo mutlaqo javob qaytarmas, yoki g'ashi kelib g'ijinar edi.

U o'rmon va o'tloqdan Boskom kamariga qarab k tgan so'qmoqdan indamay jadal yurib borardi. Butun vodiy kabi bu yr ham ovloq, botqoq joy. So'qmoq va uning maysa bilan qoplangan atrofida ko'pdan-ko'p izlar ko'zga tashlanib turardi. Xolms goh oshiqar, goh to'xtar edi, bir marta esa iziga shartta burilib, o'tloq bo'ylab, bir ncha qadam orqaga qarab yurdi. Lstrsyd ikkovimiz uning orqasidan k tmoqda edik, iztopar loqayd va e'tiborsiz qiyofada borardi, ayni vaqtda esa mn do'stimni zo'r qiziqish bilan kuzatardim, chunki uning har bir xatti-harakati ishni xayrli oqibatga olib borishiga ishonardim.

Boskom kamari eni ellik yardcha' keladigan qamishzor bilan qurshalgan, Xazrl y fermasi bilan mister Ten r bog'ining chegarasida joylashgan kichkina ko'l edi. Narigi qirg'oqqa tutashib k lgan o'rmon uzra badavlat yr egasi istiqomatgohi ustida ko'kka bo'y cho'zgan nayzador qizg'ish minoralar ko'zga tashlanib turardi.

Xazrl y tomonidagi o'rmon juda qalin; eng ch ttdagi daraxtlarni ko'l atrofini qurshagan qamishlardan eni yigirma qadamcha k ladigan nam bosgan o'tloq ajratib turibdi. L nstr yd marhumning jasadi topilgan joyni aniq ko'rsatib berdi; yr esa darhaqiqat shu qadar nam ediki, mn marhum yiqilib tushgan joyni aniq ko'rdim. Xolmsga k lsak, uning g'ayrat va diqqat-e'tibori barq urib turgan ch hrasidan toptalgan o'tloqda ko'p narsalarni ko'rganini payqadim. U izni topib

olgan tozid k jonholatda uyoqdan-buyoqqa yugurardi, k yin esa hamrohimizga murojaat qildi.

— Siz bu yerda nimalar qildingizq— d b so'radi u.

— Butun o'tloqni xaskash bilan tintib chiqdim. Birorta qurol yoki dalil bo'ladigan ashyo topmoqchi edim. Ammo siz qanday qilib payqadingizki...

— Xo'p, bas. vaqtim ziq! Siz chap oyog'ingizni yon tomonga burib bosasiz, hammayoqda shu chap oyog'ingizning izi. Sizni hatto ko'rsichqon ham qidirib topishi mumkin edi. Qamishga borib izlar g'oyib bo'layotibdi. Eh, bu qo'toslar podasi bu y rni payhon qilib tashlaguncha y tib k lganimda ish n chog'li oson ko'char edi-ya! Bu y rda qorovulxonadan kelganlar turgan, ular marhumning atrofidagi olti yoki y tti fut joydagi hamma izlarni bosib t pkilab yuborishibdi.

U yonidan lupa olib, yaxshiro ilg'ab olish uchun nam o'tmaydigan plashchiga cho'zildi-da, bizdan ko'ra ham, o'zi bilan o'zi gaplashayotgand k g'uldiray boshladi:

— Mana bu yosh Mak-Kartining izlari. Bu y rdan u ikki marta o'tgan, bir marta shu qadar t z chopganki, poshnasining izlari d yarli ko'rinmaydi, tagcharmi uchi-ning izi aniq tushgan. Bu b rgan shohidliklari to'g'ri ekanligini tasdiqlaydi. U otasining y rda yotganini ko'rgach, yugurgan. Mana bular esa otasining uyoq-buyoqqa yurib turgandagi izlari. Bu nima bo'ldiq O'g'li otasining gaplariga quloq solib, suyanib turgan qo'ndog'ning izi. Bu-chiq Ha-ha, bu nima bo'ldi o'ziq Kimdir oyoq uchida pusib k lgan! Qolav rsa, bu chor burchak, mutlaqo g'alati botinka. U k lib qaytib k tgan va yana qaytib k lgan— bu gal albatta, paltosini olib k tgani qaytib k lgan. Ammo qayoqdan k lganq

Xolms ba'zan izni yo'qotib, ba'zan unga yana to'qnash k lib uyoqdan-buyoqqa chopardi. Nihoyat o'rmon yoqasidagi kattakon k ksa qayin soyasiga borib y tdik. Xolms qidirgan izini shu daraxt orqasidan topib, yana ko'ksi bilan y rga yotib oldi, quvongancha qichqirib yubordi. Xolms anchagacha qimirlamay yotdi, xazon bilan quruq shox-shabbani titkiladi, kulga o'xshagan bir narsani konv rtga soldi, yerni lupa orqali ko'zdan k chirdi, shuningd k bo'yi y tgan joygacha daraxt po'stlog'ini ham ko'zdan k chirdi. Po'panak orasida qirradi g'adir-budir tosh yotardi; uni olib sinchiklab t kshirdi. Keyin so'qmoqdan katta yo'lga qarab k tdi, u y rda izlar yo'qolgan edi.

— Bu tosh katta ahamiyatga ega,— dedi u yana o'zining odatdagi gap ohangida. -O'n tomondagi kulrang uy -qoravulxona bo'lishi k rak. Men Moranning oldi-ga kirib, unga ikki og'iz gap aytaman, bir enlik xat yozaman. Shundan k yin biz mehmonxonaga ikkinchi nonushtagacha y tib olamiz. Sizlar kar taga boravoring-lar, orqalaringdan y tib olaman.

O'n minutlardan k yin biz Rossga qarab k tmoqda edik. Xolms o'rmon-dan topgan toshini hamon qo'lida ushlab k lardi.

— Bu sizni qiziqtirib qolishi mumkin, L str yd,— d di toshni unga uzatib.— Marhum shu bilan o'ldirilgan.

— Mep unda h ch narsaning asarini ko'rmayotibman.

— Asari yo'q.

— Bo'lmasa buni qanday qilib bildingizq

— Uning tagida o't o'sib turgan ekan. Tosh u y rda bir necha kundan b rigina yotganga o'xshaydi. T varak-atrofdan uning yotgan eski o'rni esa ko'rinmaydi. Buning suiqasdda b vosita aloqasi bor. Xullas, boshqa h ch qanday qurolning izi yo'q.

-Qotil-chiq

— U novcha odam, chapaqay, o'ng oyog'i oqsaydi, qalin charmli ovchilar etigi bilan kulrang palto kiyib yuradi, mundshtuk bilan Hindiston sigarasi ch kadi, Cho'ntagida o'tmas qalamtaroshi bor. Yana bir n cha belgilar ham bor-u, ammo sizning qidirishlaringizga yordam b rish uchun shuning o'zi ham kifoya qiladi.

L str yd kulib yubordi.

— Afsuski, men hamon umidsizligimcha qolganman,— dedi u.— Sizning nazariyalaringiz juda joyida, ammo biz kaltafahm britan maslahatchilari bilan muloqotda bo'lishimiz k rak.

— Buni hali ko'ramiz,— d b xotirjam javob b rdi Xolms— Sizning m todlaringiz boshqa, m niki boshqa... Darvoq , m n bugun k chqurungi po zd bilan Londonga qaytib k tsam ham ajab emas.

— Ishlaringizni chala qoldirib-aq

— Yo'q, tamomlab.

— Ammo sir nima bo'ladiq

— Sir aniqlandi.

— Jinoyatchi kimq

— M n tasvirlab b rgan j ntlm n.

— U kim o'ziq

— Buni bilish juda oson. Bu y rda istiqomat qiluvchilar uncha ko'p emas.

Lestr yd kiftini qisdi.

— Men bekorchi odam emasman,— dedi u,— chapaqay va oqsoqligigina ma'lum bo'lgan j ntlm nni qidirish bilan mashg'ul bo'lishga h ch ilojim yo'q. Shunday qilsam butun Skotl nd-Yardga kulgi bo'lardim.

— Yaxshi,— d ya xotirjamlik bilan javob b rdi Xolms.— Bu sirni ochishingiz uchun zarur hamma imkoniyatlarni sizga taqdim etdim. Sizdan h ch narsani yashirib qolmadim, siz o'zingiz ham bu sirli jinoyatni fosh etishingiz mumkin edi. Mana, y tib keldik. Xayr. Jo'nab ketish oldidan sizga maktub yozaman.

L str ydni eshik oldida qoldirib, biz o'z m hmonxonamizga qarab k tdik, u y rda bizni nonushta kutmoqda edi.

O'z fikrlari bilan band Xolms indamasdi. Uning yuzi mushkul ahvolga tushib qolgan kishining basharasid k tund edi.

— Qani, quloq soling, Uotson,— d di u stolni yig'ishtirib olishgach.— Mana bu kr sloga o'tiring. Men sizga o'zimga ma'lum bo'lgan uncha-muncha narsalarni aytib b raman. Nima qilishimni bilmay qoldim. Sizdan maslahat olsam, d gan edim. Mana ch king, m n hozir boshlayman.

— Marhamat.

— Xo'sh, bu ishni o'rganish jarayonida bizni yosh Mak-Kartining hikoyasidagi ikki nuqta taajjublantirdi, zotan ular m ni yigitning tomoniga og'dirgan bo'lsa, sizni unga qarshi qilib qo'ydi. Birinchisi, otasining o'g'lini ko'rmasdan burun

«Kou!» d b qichqirgani. Ikkinchisi, marhumning jon b rayotib kalamushnigina eslagani. Bilasizmi, u bir n cha so'zni ming'illab aytganu o'g'li faqat bittasinigina payqab qolgan. Bizning t kshirishimiz shu ikki nuqtadan boshlanishi k rak. Yigit aytganlarining hammasi haqiqatan to'g'ri, d b faraz qilaylik.

— «Kou» nima d ganiq

— Aftidan, o'g'lini chaqirmagan shekilli, uni Bristolda d b o'ylagan. O'g'li bu chaqiriqni mutlaqo tasodifan eshitib qolgan. «Kou!» degan xitob bilan u uchra-shishi k rak bo'lgan kimsani chaqirgan. Ammo «kou» —avstraliyacha so'z, uni faqat avstraliyaliklarga ishlatadilar. Bu Mak-Karti Boskom kamari yoqasidagi uchratmoqchi bo'lgan odamning avstraliyalik ekanini tasdiqlaydigan k skin dalil.

— Xo'sh, kalamush-chiq

Sh rlok Xolms cho'ntagidai bir taxta buklangan qog'oz oldi-da, uni stolga yozdi.

— Bu Viktoriya shtatining xaritasi,— d di u.— Buni k cha kechasi Bristolga t l gramma berib, so'ratib oldim.— U xaritaning bir qismini qo'li bilan yashirdi.— O'qing,— d b iltimos qildi u.

— ARET,— d b o'qidim m n.

— Endi-chi q—d b u qo'lini ko'tardi.

— BALLARET.

— Mutlaqo to'g'ri. Marhumning joni uzilayotganda aytgan so'zi xuddi shu, o'g'li esa uning k yingi ikki bo'g'ininigina payqab qolgan. Otasi qotilning nomini aytmoqchi bo'lgan. Shunday qilib, Ballaret.

— Vo ajabo!—d b yubordim m n.

— H ch qanday shak-shubhasiz shunday. Endi, ko'rib turibsizki, halqa siqilib kelmoqda. Jinoyatchining kulrang libosi borligi uchinchi nuqta edi. Mavhumot topib, kulrang palto kiygan, Ballaretdan k lgan allaqanday avstraliyalik paydo bo'lmoqda.

— Darhaqiqat.

— Qolaversa, u shu y rning o'zida istiqomat qiladigan odam. Chunki kamar yaqinida f rma bilan qo'radan boshqa h ch narsa yo'q, bu y rga b gona odam k lgan bo'lishi ham mahol.

— Albatta.

— Undan k yin bizning bugungi eksp ditsiyamizni olaylik. M n tuproqni t kshirib, ba'zi mayda-chuyda dalillarni topdim, ularni boya anavi befarosat Lestreydga gapirib b rdim. Bu narsalar jinoyatchining shaxsini aniqlashga aloqador edi.

— Siz ularni qanday qilib topdingizq

— Sizga m ning m todim ma'lum. U hamma mayda dalillarni taqqoslashga asoslanadi.

— Siz uning bo'yini, albatta, qadaming uzunligiga qarab taxminlagan bo'lishingiz k rak. Oyoq kiyimi qanday ekanligini ham izga qarab bilish mumkin edi.

— Ha, bu juda alomat poyabzal.

— Uning oqsoqligini qayoqdan bildingizq

— Uning oyog'idan tushgan izlar chap oyog'idan tushgan izchalik aniq emas. O'ng oyog'iga kam og'irlik tushadi. Nima uchunq Chunki oqsoqlaydi,— u cho'loq.

— Chapaqayligini qayoqdan bildingizq

— Xirurg tasvirlab bergan shikastlarning xarakatidan sizning o'zingiz ham hayratlangan edingiz. Zarba tuyqusdan orqadan, chap tomondan berilgan. Chapaqay odamdan boshqa kim shunday qila olishi mumkinq Ota-bola suhbatlashayotganlarida u daraxt orqasida turgan. Turgan joyida hatto tamaki ham chikkan. Men kulini topdim, turli navlardagi tamakilarni bilishim tufayli uning hind sigarasi chikkanini aniqladim. Men, o'zingizga ma'lumki, bu masala bilan oz-moz shug'ullanib, trubka, sigara va papiros tamakilarining bir yuz qirqaqa yaqin navlarining kullari haqida kichkina monografiya yozganman. Sigara kulini topgach, tavarak-atrofga kuzatib yugurtirib, sigarani tashlagan joyini topdim. Bu Rottterdamda tayyorlangan hind sigarasi ekan.

— Mundstuk bilan chikkanini qayoqdan bildingizq

— U sigarani og'ziga olmaganini ko'rdim. Binobarin, mundstukka solib chikkan ekan. Sigaraning uchi tishlab uzib tashlangan emas, kichkilgan joyi esa notikis edi, shuning uchun ham, qalamtaroshi o'tmas bo'lsa kichkilgan, deb o'yladim.

— Xolms,— dedim men,— siz jinoyatchining qo'l-oyog'ini chambaras bog'lab tashlabsiz, endi u qutulib chiqib ketolmaydi, siz bugunoq yigitning hayotini ham omon saqlab qolibsiz, uning bo'ynini sirtmoqdan xalos qilibsiz. Men sizning dalillaringiz qargaga borib taqalayotganini ko'rib turibman. Qotilning nomi...

— Mistr Jon Tenr,— dedi ofitsiant eshikni ochib xonamizga bir kishini kiritarkan.

Kirib kichkilgan kishining gavdasi g'oyatda alomat edi. Oqsoqlanib, eran-qaran yurishlari va munkaygan yilikalari uni zaif qilib ko'rsatar, ayni bir vaqtda qat'iy, shiddatli qiyofadagi dag'al yuzi, bahaybat qo'l-oyoqlari uning juda baquvvat ekanini ko'rsatib turar edi. Paxmoq soqoli, oq oralagan sochi va ko'zlariga tushgan baroq qoshlari unga mag'rur va hukmron qiyofa berib turardi. Ammo rangi zag'il, bo'zargan, lablari bilan burun kataklari esa ko'kish edi. Bir qarashdayoq uning allaqanday davo bir dardga giriftor ekanligini payqadim.

— Marhamat, divanga o'tiring,— deb taklif qildi Xolms muloyimlik bilan.— Maktubimni oldingizmiq

— Ha, uni darvozabon olib kichkilgan berdi. Shov-shuv bo'lib kichkilganligi uchun sizni ko'rsam, dedigan ekansiz.

— O'ylaymanki, agar sudda chiqib gapirsam har xil gap-so'zlar bo'lishi mumkin.

— Men sizga nima uchun kerak bo'lib qoldimq

Tener oshnamga qaradi. Uning horg'in ko'zlarida shu qadar alam aks etib turardiki, go'yo o'z savoliga allaqachon javob olgandek edi.

— Ha,— deb qo'ydi Xolms uning so'zlaridan ko'ra ko'zlarining boqishiga javob berib.— Shunday. Menga Mak-Karti haqidagi narsalarning hammasi ma'lum.

Chol yuzini qo'llari bilan yashirdi.

— O'zing madad ber, rabbim!— deb xitob qildi u.

Ammo m n yigitchaning halok bo'lishiga yo'l qo'ymasdim! Sizga chin so'z b rib aytamanki, agar ish maslahatchilar sudining sayyor s ssiyasigacha borib y tsa, unda bor gapni ochgan bo'lardim...

— Bu so'zlaringizni eshitishdan g'oyat xursandman,— dedi Xolms qat'iy.

— Agar qizalog'im bo'lmaganda bor gapni allaqachon ochgan bo'lardim. Bu narsa uning ko'nglini oayron qili-shp mumknp edn, u m ning qamalishimga chidayolmasdi.

— Ishni qamoqqacha olib bormasa ham bo'ladi,— deb javob b rdi Xolms.

— Nahotkiq

— Men rasmiy shaxs emasman. Modomiki, m ni sizning qizingiz taklif qilgan ekan, uning manfaatlari nuqtai nazaridan ish ko'raman. O'zingiz bilasiz, yosh Mak-Karti ozod qilinishi k rak.

— T z orada olamdan o'taman,— d di k ksa Tener.— Ko'p yillardan b ri diab t kasalining azobini tortaman. Umrin bir oydan nariga o'tishiga doktorimning ko'zi y tmayotibdi. Har qalay, turmada o'lgandan ko'ra, o'z boshpanamda qazo qilish m nga ancha, taskin b radi.

Xolms o'rnidan turib, yozuv stoli tomon bordi-da, alam bilan qog'oz oldi.

— Hammasini bir boshdan aytib b ring,— deb taklif qildi u,— m n esa qisqagina qilib yozib olaman. Siz bunga imzo ch kasiz. Uotson esa shohidlik bildiradi. Sizning iqroringizni juda zarur bo'lib qolgan taqdirdagina, agar Mak-Kartini omon saqlash kerak bo'lib qolsagina taqdim etaman. Agar zarurati bo'lma-sa, sizga va'da b ramanki, bu chorani qo'llamayman.

— Durust,— d b javob b rdi chol,— sayyor s ssiyagacha y tib bormasam ham ehtimol, shu sababdan bu m ni uncha tashvishlantirmaydi. M n Alisani, faqat Alisani bunday og'ir kulfatdan xalos qilmoqchi edim. Endi sizga hamma gapni aytib b raman. Bu narsa anchadan b ri davom etib k ladi-yu, ammo hozir bir zumda gapirib berishim mumkin. Siz marhum Mak-Kartini bilmaysiz. Sizni ishontirib aytamanki, u borib turgan iblis edi. Sizni uning panjasiga tushib qolishdan xudo asrasin! So'nggi yigirma yildan b ri uning panjasida edim, u m ni sira ko'z ochirmay qo'ygan edi.

Avval sizga uning qo'liga qanday tushib qolganimni aytib b ray. Bu oltmishinchi yillarning boshlarida, oltin konlarida yuz b rgan edi. M n o'sha vaqtlarda har qanday ishdan tap tortmaydigan s rg'ayrat, y ngiltak yigit edim. Yaramas ulfatlarga qo'shilib qolib, ichkilikka o'rgandim. M ning ch kimdagi joyda zarracha ham oltin chiqmadi — sayog' yurib, sizlarning ta'riflaringiz bilan aysak, yo'l to'sadigan azamatga aylanib qoldim. Biz olti kishi bo'lib, dorilomon, vahshiyona hayot kechirdik. O'qtin-o'qtin stantsiyalarga hujum qilib konlarga olib boradigan yo'llarda furgonlarni to'xtatardik. M ni Ballaretlik qora J k d b atashardi. Yigitlarimni mustamlakalarda haligacha ham, Ballaret bandasi, d b eslashadi.

Bir kuni Ballaretdan soqchilar qo'riqchiligida M lburnga oltin jo'natishdi. Biz pistirmada yotdik. Oltinni olti soqchi qo'riqlab k lmoqda edi, biz ham olti kishi edik. Qizg'in to'qnashuv bo'lib o'tdi. Birinchi o'q uzishdayoq to'rt kishini qulatdik. O'ljani qo'lga kiritganimizda esa uch kishigina qolgan edik. Men to'p-poncha og'zini aravakashning p shonasiga tiradim — bu Mak-Karti edi. Attang,

uni o'shanda o'ldirib qo'yaqolsam bo'lar ekan! Ammo rahm qilib uni omon qoldirdim, zotan yuz qiyofamni eslab qolmoqchi bulgand k m nga kichkina g'azabli ko'zlari bilan tikilayotganini payqagan edim. Biz oltinni qo'lga kiritib, boy bo'lib k tdik, hech narsa bilmagandek Angliyaga qaytib k ldik. Bu y rda m n sobiq oshnalarim bilan umrbod vidolashib, osoyishta, ma'mur turmush kechira boshladim.

Mep o'sha vaqtda savdo bo'lib turgan shu molikonamni sotib oldim, o'tmishdagi gunohlarimni birmuncha yuvish uchun, o'z pullarim bilan aqalli uncha-muncha foyda k ltirishga urindim. Bundan tashqari, uylandim, xotinim juda yosh o'lib ketgan bo'lsa-da, azizimdan m nga Alisaginam yodgor bo'lib qoldi. Alisa go'dakligndayoq jajjigina qo'llari bilan dunyoda birdan-bir rahnamo bo'lib, m nga to'g'ri yo'l ko'rsatib turdi. Xullas, m n o'tmishimdan abadiy voz k chdim. Mak-Kartining qo'lga tushib qolgunimga qadar hamma ishlar tupla-tuzuk ketayotgan edi...

Oldi-sotdi ishlarim bilan shaharga tushganimda Ridj n-stritda Mak-Kartini uchratib qoldim. Egnidagi paltosiga ham, oyog'idagi poyabzaliga ham qarab bo'lmas edi.

«Mana, biz nihoyat uchrashdik, J k,— dedi u qo'limga taqilib.— Endi siz bilan biz o'la qolsak ham ajralishmaymiz. Mep yolg'iz emasman: o'g'lim ham bor, siz bilasizki, Angliya aholisi qonunlarga qat'iy rioya qiladigan ajoyib mamlakat. Qolav rsa,hamma y rda polism nlar hoziru nozir».

Shunday qilib, u o'g'li bilan k lib y rimning kun botar tomoniga joylashdi, ulardan qutulishning evini qilolmadim; ular m ning y rimda t kin yashashyapti. Na tinchligim, na oromim, na huzur-halovatim qoldi. Qayoqqa bormay, hamma y rda uning ayyorona tirjayib turgan basharasiga duch kelardim. Qizim kattaroq bo'lgach, ahvol yana ham battarlashdi, chunki Mak-Karti qizim o'tmishimni bilib qolsa, bu har qanday politsiyadan ko'ra ham dahshatliroq ekanligini bilardi. Ko'ngli nimani tusab qolsa — y rmi, imoratmi yoki pulmi, og'ziga siqqan narsasini olardi, nihoyat u haddidan oshib k tdi. Alisani talab qilib qoldi. Bilasizmi, uning o'g'li ham, mening qizim ham katta bo'lib qolishdi, meping kasa-lim hammasiga ayon edi, o'g'lim uning bor mol-mulkini egallashi uchun bu ajoyib bahona, d b o'ylagan, ammo bu gal m n sira bo'sh kelmadim. Bu la'natining zoti m ning zotim bilan qo'shilishini xayolimga k ltirishni ham istamasdim.

O'g'li m nga yoqmaydi, deyolmayman-u, ammo yigitning tomirida otasining qoni oqadi-da, shuning o'zi kifoya edi. M n, har qalay, fikrimdan qaytmadim. Mak-Karti tahdid qila boshladi: m n uning toqatini toq qilib yubordim.

Biz hamma gapni gaplashib olish uchun kamar bo'yida uchrashishimiz k rak edi. Shartlashilgan joyga borsam, u o'g'li bilan nima haqdadir gaplashayotibdi. Tamaki ch kib, u yolg'iz qolguncha daraxt orqasida kutib turdim. Gaplarini eshitgan sarim zardam qaynab, alamim oshib k tav rdi, bunga ortiq chidab turishim mumkin emas edi. U o'g'lini m ning qizimga uylanishga majbur qilar, qizimning bu masalaga qanday qarashini xayoliga ham k ltirmas, go'yo gap allaqanday suyug'oyoq qiz haqida k tayotgand k edi.

Ardoqlab yurganlarimning hammasi shunday odamning izmiga tushib qolishi mumkinligini o'ylarkanman, aqldan ozib qolayozdim. Bu kishanni parchalab tashlaganim ma'qul emasmiq Hayotdan umid uzib, o'limga yuz tutgan odam bo'lsam. Garchand, z hnim ravshan, tanamda kuch-quvvatim bo'lsa ham, umrim tugab qolganini bilardim. Ammo sha'nim bilan qizim-chi! Agar Mak-Kartini tilini tishlashga majbur qilsam, bularning ikkalasini ham omon saqlab qolaman... Men uni o'ldirdim, mist r Xolms... Iloji bo'lsa uni yana bir karra o'ldirardim. M n katta gunohkorman, ammo azob-iztiroblardan iborat hayotim gunohlarimni yuvib k tmaydimiq M n tishimni tishimga qo'yib, hammasiga chidab k ldim, ammo qizim ham o'sha tuzoqqa tushib qolishi mumkin, d gan fikrga h ch toqat qilolmadim. M n andisha qilib o'tirmay, uni yaramas bir zaharli gazandad k o'ldirdm. Qichqirganini eshitib, o'g'li yugurib keldi, ammo m n o'rmonga yashirinishga ulgurgan edim, l kin tushirib qoldirgan paltomni olib kelgani qaytib borishga majbur bo'ldim... Bu chin haqiqat, jentlm nlar, hammasi huddi shunday sodir bo'ldi.

— Mayli, sizga nima d b ham ta'na qilardim,— deb qo'ydi Xolms, chol b rgan shohidliklari tagiga imzo ch karkan.— O'ylaymanki, biz ishni sudgacha olib bor-masak kerak.

— Bunga shubhalanmasangiz ham bo'ladi, ser! Ammo siz nima tadbir ko'rmoqchisizq

— Sizning sihat-salomatligingizni e'tiborga olib hech qanday tadbir ko'rmoqchi emasman. O'zingiz yaxshi bilasizki, had may bu dunyodagi suddan ko'ra balandroq dargohda javob b rasiz. M n sizning iqroringizii saqlab qo'yaman, bordi-yu, Mak-Karti hukm qilinadigan bo'lsa, undan ana o'shanda foydalanishga to'g'ri keladi. Bordi-yu, u oqlanadigan bo'lsa— sizning hayot bo'lish-bo'lmasligingizdan qat'iy nazar, xudoning bironta ham bandasi siringizdan xabar topmaydi, bularning hammasi o'rtamizda qoladi.

— Unday bo'lsa, yaxshi qoling,— dedi tantana bilan chol.— Vaqtiki kelib qazoyi muallaqingiz y tsa, m ning qalbimga qanday tasalli b rganingizni o'yilasangiz osoyishta ko'z yumasiz.

Bahaybat gavdasi titrab chayqalgancha u o'ng oyog'i oqsoqlanib, xonadan asta-sekin chiqib k tdi.

— Sho'rimiz qursin, sho'rimiz!— d b xitob qildi Xolms uzoq jim qolgach.— Taqdir bizd k ayanchli, ojizlarni nega buncha o'yinchoq qilar ekanq

Maslahatchilar sudining sayyor s ssiyasi Xolms taqdim etgan ko'pdan-ko'p isbotlar tazyiqi ostida Jeyms Mak-Kartini oqladi. K ksa Ten r o'sha uchrashuvimizdan k yin y tti oycha yashadi, hozir u olamdan o'tgan. Jeyms va Alisa ularning o'tmishlariga soya solgan qora bulutlardan endi sira tashvish tortmay, totuvlikda bosh qovushtirib, baxtiyor yashashlari mumkin, deyishga hamma asoslar bor.

IZQUVARNING INQIROZI

I

Sh rlok Xolms uni doimo «Bu Ayol» d b tilga olardi. Uni qandaydir boshqacha nom bilan atalganini kamdan-kam hollardagina eshitib qolardim. Uning nazarida o'sha ayol dunyodagi jamiki go'zallarning timsoli edi. L kin uni Iren Adl rga ipsiz bog'lanib qolgan, unda ko'ngli bor d b bo'lmasdi. Barcha his-tuyg'ular, ayniqsa, muhabbat uning sovuqqon, bosiq tabiatiga, tiyrak aql-zakovatiga yot edi. M ning nazarimda, u fikr yuritadigan, kuzatuvchan eng mukammal mashinaga o'xshardi: olam ahli hali bunaqasini ko'rmagan bo'lsa k rak. Ammo u oshiq sifatida boshvoqsiz qolishi turgan gap edi. U nozik his-tuyg'ular haqida har doim zaharxanda bilan, kamsitish ohangida gapirardi. Unga qolsa, nozik his-tuyg'ular tomosha qilsa arzigulik—insonning asl niyatlariyu intilishlarini fosh etib qo'yadigan ajoyib vosita edi, xolos. Sir emaski, o'tkir zakovat sohibi ismsiz dardga muhtalo bo'lsa, uning sayqallangan, batartib ichki dunyosi alg'ov-dalg'ov bo'lib k tadi, o'z aqli bilan erishgan barcha haqiqatlar chippakka chiqadi. Xolmsga o'xshagan insonlar uchun muhabbat d gani — bu s zgir asbob ustiga tushgan qum zarrasiday yoki o'sha asbobning mahobatli ko'zgularining biri darz k tganday bir gapdir. Shunga qaramay, Xolms uchun dunyoda yagona ayol mavjud edi: o'sha ayol marhum Iren Adl r bo'lib, u kishida shubha uyg'otadigan darajada nom taratgan edi.

Keyingi paytlari men Xolms bilan ahyon ahyonda ko'rishib turardim — m ning uylanishim bizni bir-birimizdan uzoqlashtirib qo'ydi. M n go'yo arshi a'loda yurardim. Albatta, endigina ro'zg'or boshligi bo'lgan kishining butun diqqat-e'tiborini oilaviy tashvishlar qamrab oladi. Ayni paytda, asilzodalar turmushini, u qanday ko'rinishda bo'lmasin, lo'lilardan ham battar yomon ko'radigan Xolms hamon B yk r-strit ko'chasiidagi bizning uyimizda istiqomat qilardi: atrofida eski kitoblar uyulib yotardi, hafta oralatib kokainga mukkasidan k tardi, goh-goh shuhratparastligi qo'zib qolardi, bangidan kayf surardi — yovvoyi g'ayrat-shijoat uning tabiatiga xos xususiyat edi.

Odatdagid k u butun borlig'i bilan jinoyatni t kshirishga sho'ng'ib k tgan edi. U o'zining ulkan qobiliyatini, favqulodda kuzatuvchanlik ist 'dodini rasmiy politsiya tomonidan poyoniga y tib bo'lmaydi d b tan olingan xufiya jinoyatlarni fosh etishga, jilla qursa, kalavanning uchini topib olishga sarflardi. Ora-orada m n uning ishlari haqida har xil mishmishlar eshitib qolardim: goh Tr povning fojiali o'limi munosabati bilan uni Od ssaga chaqirib qolishardi, goh Trinkomalida aka-uka Atkinsonlarning qotillari iziga tushgan bo'lardi, oxiri, Gollandiya qirolligi oilasi tomonidan maxsus topshirilgan vazifani qoyilmaqom qilib ado etgani to'g'risida shov-shuv tarqalardi.

Shunga qaramay, m n ko'pchilik o'quvchilar singari do'stimning faoliyatiga aloqador ma'lumotlarni gaz tada bosilgan xabarlardan bilib olardim, xolos. L kin jonajon o'rtog'imning o'zi haqida deyarli h ch narsa bilmasdim.

Bir kuni k chasi (bu voq a 1888 yil 20 mart kuni bo'lgan edi) m n mijozim huzuridan qaytayotib,— men yana xususiy ishlar bilan shug'ullana boshlagan edim,—beihtiyor B yk r-strit tomon burildim. Menga qadrdon bo'lib qolgan eshik yonidan o'tar ekanman, qallig'imga sovchi qo'yib yurgan paytlarim va “Qizg'ish tusli manza” bilan bog'liq bo'lgan ko'ngilsiz voq alar bir-bir ko'z o'ngimda gavdalandi. Tuyqus butun borlig'imni Xolmsni yana bir marta ko'rish istagi chulg'ab oldi: hozir uning t ran aql-idroki qanday masalalarni hal etish bilan mashg'ul ekanq U yashaydigan uyning derazasi yop-yorug' edi. M n yuqoriga qaradimu novcha, ozg'in gavdani darrov ilg'ab oldim — uning qop-qora soyasi ikki marta d raza pardasiga tushdi. U xona bo'ylab t z-t z yurardi, boshini egib olibdi, qo'llarini orqasiga chalmashtirgan. Uning kayfiyatini, qiliqlarini yaxshi biladigan kamina darrov ko'p narsani payqadi: xonaning u burchagidan-bu burchagiga b kordan b korga zuv-zuv borib kelmasdi. D mak, yana bir ishni boshlab qo'ygan edi. U giyohvandlik natijasida paydo bo'lgan sarobdan forih, endi qandaydir jumboqning y chimini izlash bilan ovora ko'rinardi. Men qo'ng'iroqni jiringlatdim, m ni xonaga boshlab kirishdi: qachonlardir bu xonaning bir qismi kaminaning ixtiyorida edi.

U m ni tantanali gap-so'zlar bilan kutib olmadi. Umuman, uni tantanali kayfiyatda uchratish amrimahol edi. L kin s zdimki, m ni ko'rib xursand bo'ldi. U d yarli so'zsiz suratda xushchaqchaqlik bilan m ni o'tirishga taklif etdi, oldimga sigar t qutisini surib qo'ydi, so'ng vino saqlanadigan y rto'laga ishora qildi. K yin o'rnidan turdi-da, o'choqqa orqa o'g'irgan ko'yi menga sinchiklab razm soldi.

— Oilaviy hayot sizga yoqibdi,— d b ta'kidladi u.— M nimcha, Uotson, m n sizni oxirgi marta ko'rganimdan buyon siz y tti yarim qadoq s miribsiz.

— Yetti qadoq.

— Rostdanmiq Yo'g'-e, sal ko'proq sh killi. Ishonav ring, oz-moz ko'proq. Anglashimcha, siz ishlayapsiz, chog'i. Ishga b l bog'lab turganingiz haqida m nga lom-mim demagan edingiz.

— Xo'sh, siz buni qayoqdan bildingizq

— Men ahvolingizni ko'rib turibman, m n xulosa chiqaryapman, xolos. Masalan, siz yaqinda paqqos ivib k tganingizni, uyingizdagi oqsoch o'tak tgan palpis xotin ekanini m n qayoqdan bilamanq

— Azizim Xolms, sal oshirib yubordingiz,— d dim m n.— Shubhasizki, agar bir n cha asr ilgari yashaganingizda bormi, sizni gulxanda kuydirishardi. To'g'ri, payshanba kuni shahardan tashqariga chiqqan edim va m n uyga hammayog'im iflos bo'lib qaytib keldim. L kin darhol kostyumimni almashtirganman, hozir ust-boshim yomg'irning izlari qolmagan-ku axir. Endi Meri J n masalasiga k lsak, rostdan ham unga bir gapni uqtirish juda qiyin: xotinim allaqachon uni ogohlantirib qo'ygan — ishdan bo'shatib yubormoqchi. Shunga qaramay baribir hayron qoldim, bularning barini siz qayoqdan bildingizq

Xolms tovushini chiqarmasdan kuldi-da, uzun-uzun asabiy qo'llarini silab-siypaladi.

— Bundan osoni yo'q!—dedi u.— Ko'zlarimning shahodat b rishicha, chap oyog'ingizdagi boshmoqning ichki tomonida, aynan nur tushib turgan joyida, d yarli paralel ravishda oltita timdalangan chiziq ko'rinib turibdi. Ravshanki, poshnangizda qotib qolgan loyni tozalayotgan kimsa pala-partishligi tufayli boshmoqni tirnab qo'ygan. Shuning uchun, siz amin bo'lganingizd k, m n qo'shaloq xulosa chiqardim: Siz yog'ingarchilikda tashqariga chiqqansiz va londonlik oqsochlarning eng b tamiz nusxalaridan bittasini uyingizda saqlaysiz. Endi siz mashg'ul bo'lgan ish masalasiga k lsak, agar yodofom anqib turgan, o'ng qo'lining ko'rsatgich barmog'iga azot kislotasidan dog' tushgan, ustiga-ustak, silindrsimon shlyapasi do'mpayib turgan, ya'ni st toskopini qayoqqa yashirib qo'yganini yaqqol s zdirib qo'ygan j ntlm n m ning huzurimga tashrif buyursa-yu, l kin uni shifokorlik olamining vakili ekanini ilg'ab ololmasam, bilingki, qip-qizil ahmoq bo'laman.

M n undan qay tarzda muayyan bir to'xtamga k lgani xususidagi gaplarni eshitar ekanman, b ixtiyor kulib yubordim.

— Siz o'z mulohazalaringiz bilan o'rtoqlashgan chog'da hamma narsa m nga kulgili darajada oddiy tuyuladi — bularning barchasini o'zim ham osongina idrok etishim mumkin edi-ku,— d b ta'kidladim.— L kin har safar yangi dalil k ltirgan paytingizda m n butunlay esankirab qoldim, faqat o'z fikr-mulohazalaringizni bayon etganingizdan k yingina o'zimga k ldim. O'ylashimcha, m ning ko'zlarim ham siznikidan xira emas.

— Mutlaqo to'g'ri,— d di Xolms papirosini tortib-tortib ch kar ekan, k yin u kr sloga yastanib oldi.— Siz ko'rib turibsiz, l kin sinchiklab kuzatayotganingiz yo'q— bularning o'rtasida juda katta tafovut bor. Aytaylik, siz ushbu xonaga olib chiqadigan zinapoyani juda ko'p bora ko'rganmisizq

— Ko'p ko'rganman.

— N cha martaq

— Xo'sh, bir n cha yuz marta ko'rganman.

— Juda yaxshi. O'sha zinapoyaning n chta pog'onasi borq

— N chtaq H ch e'tibor b rmaganman.

— Ana ko'rdingizmi, h ch e'tibor b rmagansiz. Lekin ularni ko'rgansiz! Hamma gap ana shunda. Mayli, l kin m n bilamanki, zinapoyaning o'n y ttita pog'onasi bor, chunki m n ularni ham ko'rganman, ham kuzatganman. Darvoq , siz m ning kasbim bilan bogliq holda hal etiladigan ba'zi bir masalalarga qiziqib yurardingiz, chog'i. Hatto kaminaning ikki-uchta arzimas tajribalarini qog'ozga ham tushirib qo'ygan edingiz. Shuning uchun, ehtimol sizni mana bu xat qiziqtirib qo'yishi mumkin.

U stol ustida yotgan qalin, qizg'ish pochta varaqasini oldimga tashladi.

— Hozirgina oldim,— d di u.— Tovushingizni chiqarib o'qing-chi.

Xatning yuborilgan vaqti ham, adresi ham ko'rsatilmagan edi, imzosiz edi.

«Bugun k chasi, o'n b shta kam sakkizda, muhim ish bo'yicha maslahat so'rash uchun huzuringizga bitta j ntlm n boradi,— d yilgan edi xatda.— Yaqinda Yevropadagi qirol oilasiga ko'rsatgan yordamingiz natijasida ayon bo'ldiki, sizga favqulodda muhim ishlarni ham ishonib topshirsa bo'lar ekan. Kimdan so'rab-surishtirmaylik, sizga ana shunday yuksak baho b rishdi. Aytilgan paytda uyda

bo'lishingiz so'raladi. Xavotirlanmang. Huzuringizga tashrif buyuradigan kimsa niqobdor bo'lishi mumkin».

— Haqiqatan ham xufiya ishga o'xshaydi,— d dim.—

O'zingiz nima d ysizq

— Hozircha qo'limda h ch qanday ma'lumot yo'q. Dalil-isbotsiz nazariya yaratilsa, oxiri baxair bo'lmaydi. Kishi o'zi bilmagan holda faktlarni nazariyaga moslab chiylay boshlaydi, faktlarni noto'g'ri talqin qiladi. Aslida esa nazariyani faktlar bilan asoslash lozim. L kin xat qoyilmaqom yozilibdi! Siz xat xususida qanday xulosaga k lishingiz mumkinq

M n xatni ham, xat yozilgan qog'ozni ham sinchiklab ko'zdan k chirdim.

— Aftidan, ushbu xatni yozgan odam xiyla badavlat ko'rinadi,— d dim, do'stimning ish usuliga taqlid qilishga urinib.— Bunday qog'ozning bir qutisi eng kamida yarim krop turadi. U ancha mustahkam, qalin.

— G'alati d yilsa, munosibroq ta'rif b rilgan bo'lardi,— d b ta'kidladi Xolms— Bu Angliyada tayyorlanadigan qog'oz emas. Uni nurga tutib ko'ring-chi.

M n uni nurga tutdimu g'ira-shira b lgilarni payqab oldim; katta « » va kichkina «g», k yin «P» va katta «G» kichkina «sh» harflari bilan ko'rindi.

— Siz bundan qanday xulosa chiqarishingiz mumkinq— d b so'radi Xolms.

— Shubhasizki, bu fabrika egasining ismi sharifi bo'lsa k rak, aniqrog'i uning monogrammasi sh killi.

— Ana, xato qildingiz! Katta «G» bilan kichkina «sh»—bu «G s ll-shaft» so'zining qisqartma ko'rinishi: nemischa so'z, «shirkat» d gan ma'noni anglatadi. Bu odatiy qisqartma so'z bo'lib, xuddi inglizlarning “Ko” b lgisiga o'xshaydi. «P» esa, albatta «Papi r» d makdir, ya'ni «qog'oz». Endi « » harfining mag'zini chaqishimiz k rak. Qani, ch t mamlakatlarining jug'rofiy ma'lumotnomasini varaqlab ko'raylik-chi...— u kitob javonidan sarg'ish muqovali, og'irgina, katta ma'lumotnomani qo'liga oldi.— glov, glunitts... Mana, topdik: g riston.— U y rliklar n mischa gaplashishadi, Bog mida — Karlsbadga yaqin joy. Vall nsht yn halok bo'lgan qadamjo, u y r ko'plab oyna zavodlariyu qog'oz fabrikalari bilan dong taratgan...Ha-ha-ha, toychog'im, siz endi bundan qanday xulosa chiqarasizq—uning ko'zlari tantanali chaqnadi, so'ng papirosidan pag'a-pag'a ko'kimtir tutun burug'sitdi.

— Qog'oz Bog mida tayyorlangan,— d dim.

— Xuddi shunday. Xat yozgan kishi esa n mis. Siz aqal jumla tuzilganini payqadingizmi: «Kimdan so'rab-surishtirmaylik, sizga ana shunday yuksak baho b rishdi». Frantsuz yoki rus bu qadar parishon xat yozmaydi. Faqat n mislargina ish-harakatni ifodalovchi so'zlarni shunaqa — b pisand ohangda ishlatav radilar. Shunday qilib, endi faqat bir narsani bilishimiz darkor: Bog mida tayyorlangan qog'ozga xat yozadigan va asl qiyofasini ko'rsatmaslik uchun yuziga niqob tutib yurishni lozim topgan bu n misga nima k rakq Yanglishmasam, ana, o'zi ham k lib qoldi sh killi. Bizning barcha gumonlarimizni uning o'zi tarqatib yuborsa ajab emas.

Biz yaqinginadagi yo'l ch tidan eshitilayotgan otlarning dupur-dupuriga, arava g'ildiraklarining, g'ijirlashiga quloq soldik. Ko'p o'tmay kimdir eshik qo'ng'rog'ini zarb bilan chaldi.

— Tovushiga qaraganda, bir juft ot qo'shilgan aravaga o'xshaydi...— U d razadan pastga mo'raladi-da, davom etdi:

— Ana, aytmadimmi, b jirimgina soyabonli aravaga ikkita yo'rg'a qo'shilgan... har birining bahosi yuzu ellik oltin tanga turadi. Nima bo'lganda ham pulning hidi k lyapti, Uotson.

— Xolms, m n sizlarni yolg'iz qoldirsam tuzuk bo'larmidi-aq

- Yoq', yo'q, k tmang! Tarjimai holimni yozayotgan inson k tib qolsa, qo'l-oyog'im bog'lanib qoladi-ku! Sezishimcha, qiziqarli ishga o'xshaydi. Agar siz qatnashmasangiz k yin afsus qilasiz.

— L kin sizning mijozingiz...

— H chqisi yo'q, parvo qilmang. M nga ham, unga sizning yordamingiz zarur bo'lib qolishi mumkin... u k lyapti. Doktor, mana bu kr sloga o'tiring, xayollaringizni chalg'itmang.

Zinapoyadan, yo'lakdan eshutilgan og'ir-vazmin qadam tovushlari biz o'tirgan xona ostonasiga yaqinlashganda tindi-qoldi. K yin eshigimiz qattiq-qattiq, amirona taqillatildi.

— Kiring!—d di Xolms.

Xonaga bo'ni olti qarichu olti dyumdan kam chiqmaydigan, pahlavon k lbat kishi kirib k ldi. U dabdabali kiyingan edi, l kin bunday dabdababozlik Angliyada ro'dapolik hisoblanardi. Uning avra-astari qalin paltosining y ngiyu old qismiga qorako'ldan enlik jiyak qadalgan edi; y lkasiga tashlangan qoramtir-ko'kish plashning hoshiyasiga shafaq rang-qizg'ish shoyi tikilgan bo'lib, zarhal bog'ich bilan bo'yniga bog'lab olgan edi. Qo'njisi boldirining yarmigacha y tgan etigining sirtiga qimmatbaho sarg'ish mo'yna qoplangan—bular uning butun qiyofasidan ko'rinib turgan to'qlikka sho'xlik alomatlarini yanada kuchaytirardi. U k ng soyabonli shlyapasini qo'lida ushlab turardi, yuzining yuqori qismi qop-qora niqob bilan to'silgan edi, niqob uning yonoqlaridan pastroqqa tushgan edi. Aftidan, dubulg'a pardasini eslatadigan niqobni u hozirgina yuziga tutib olganga o'xshaydi. Chunki xonaga kirgan chog'da ham hali qo'lini pastga tushirib ulgurmagan edi. Yuzining quyi qismiga qarab hukm chiqaradigan bo'lsak, bu kishi kuchli iroda ko'rinardi: qalin, do'rdoq lablari va uzun, gird tushgan iyagi uning qat'iyatli hamda o'jar ekanidan dalolat b rib turardi.

— Siz m ning xatimni oldingizmiq— d b so'radi u past tovushda, uning dag'al talaffuzidan n mis lag'jasi yaqqol s zilib qolardi.—M n sizning huzuringizga borajagim haqida xabar b rgan edim.— U goh birimizga, ikkinchimizga nazar tashlardi. Chamasi, u kimga murojaat etishni bilmasdi.

— Marhamat, o'tiring,— d di Xolms.— Bu kishi m ning do'stim, doktor Uotson. U juda ham m hribon, ba'zan m ning ishlarimga yordamlashib turadi. Kim bilan gaplashayotganimni bilsam bo'ladimiq

— Siz kaminani graf fon Kramm — bog'lik aslzoda d b hisoblashingiz mumkin. Umid qilamanki, mana bu jentlm n, sizning do'stingiz, to'la-to'kis ishonchli odam bo'lsa k rak — uning oldida favqulodda muhim ish haqida gapirishim mumkinmiq Agar mumkin asa, m n siz bilan yakkama-yakka gaplashishni afzal ko'rardim.

M n xonani tark etish uchun o'rnimdan turdim, l kin Xolms qo'limdan tutib yana kr sloga o'tqazib qo'ydi.

— Gapingizni yo ikkalamizga aytasiz, yoki umuman aytmaydiz. M n bilan yuzma-yuz qolgan paytda nimalarni gapirishingiz mumkin bo'lsa, bu j ntlm n oldida ham o'shalarni b malol aytav ring.

Graf yag'rindor y lkalarini qisdi.

— Unday bo'lsa, avvalo, sizlar m n hozir aytadigan gaplarni ikki yilgacha sir saqlaymiz d b va'da b rishlaringiz k rak. Ikki yil o'tgandan k yin bu gaplarning h ch qanday ahamiyati qolmaydi. Hozir esa zarracha mubalag'asiz aytishim mumkin: bu voq a shu darajada jiddiyki, hatto Yevropaning taqdiriga ham ta'sir ko'rsatishi ehtimoldan xoli emas.

— Va'da b raman,— d di Xolms.

— M n ham.

— Yuzimga niqob tutib olganim uchun ma'zur ko'rasizlar,—d b so'zida davom etdi g'alati m hmon.—M nga topshiriq b rgan shaxsning istagi bo'yicha, u kafo-lot bergan vakilni sizlar bilmaganlarning ma'qul. Rostini aytsam, m n u o'zimni tanishtirish chog'imda aytgan unvonim ham unchalik to'g'ri emas.

— Buni o'zim ham payqadim,— d di Xolms quruqqina ohangda.

— Vaziyat b nihoya qaltis, shu tufayli mislsiz mashmasha boshlanib k t-masligi uchun barcha chora-tadbirlarni ko'rish taqozo etiladi. Chunki oxir-oqibatda Yevropada hukmronlik qilayotgan dinastiyalardan bittasining obro'yi to'kilishi mumkin. Ochig'ini aytganda, bu ish hukmron Ormshteynlar—Bogemi qirollari oilasiga aloqador.

— O'zim ham shunday deb o'ylagan edim,— d b g'uldiradi Xolms va kr sloga yastanibroq o'tirib olib, ko'zlarini yumdi.

Mehmon ochiq-oydin hayratlangancha dangasaligi tutib, yonboshlab olgan loqayd odamga tikilib qoldi: shubhasizki, bu kishini unga Yevropadagi izquvarlar orasidagi eng g'ayratlisi, zukkosi sifatida ta'riflashgan edi. Xolms asta ko'zlarini ochdi-da, g'o'labirday mijoziga shoshmasdan nazar soldi.

— Agar janoblari o'z ishlari bilan bizni tanishtirsalar, m n sizga yo'l-yo'riq ko'rsatishga unchalik qiynalmasdim — d di u.

M hmon stuldan sapchib turdi-yu, jazavasi tutib xonadan uyoqdan-buyoqqa yura boshladi. K yin yuzidagi niqobini shahd bilan sidirib polga uloqtirdi.

— Siz haqsiz m n qirolman!- deb hitob qildi u.— Buni yashirib o'tirishimning nima k ragi borq

— Darhaqiqat, nima k ragi borq Janobi oliylari hali gap boshlamasdan ilgariyoq ro'paramda Vilgelm Gottsr yx Sigiztund fon Ormsht yn, ya'ni ulug' knyaz Kass l-F lsht ygski, ya'ni Bog mining m rosxo'r qirolni turganlariga imon keltirgan edim.

— L kin bilasizmi,— d di g'alati m hmop va yana joyiga o'tirdiyu oppoq, k ng p shonasini ishqalab qo'ydi— bilasizmi, m n bunday ishlar bilan shaxsan mashg'ul bo'lishga odatlanmaganman! Shunga qaramay, masala shu darajada qaltiski, men politsiyada xizmat qiladigan josuslardan birortasiga taqdirimni ishonib topshirishni lozim topmadim — chunki m n ishongan ayg'oqchining o'zi boshimga chiqib olishi mumkin. Men Pragadan ataylab yashirincha k ldim, sizdan so'rab k ldim.

— Marhamat, maslahat so'rayv ring,— d di Xolms u yana ko'zlarini yumib oldi.

— Voqeaning qisqacha mazmuni quyidagicha:bundan b sh yilcha muqaddam, uzoq vaqt Varshavada yashagan paytimda, hammayoqqa dong'i k tgan Iren Adl r d gan yengiltak asl bilan tanishdim. H ch shubhasizki, bu ism sizga ham tanish bo'lsa k rakq

— Doktor, malol k lmasa, m ning ro'yxatnoma bir qarab yuborsangiz,— d b g'uldiradi Xolms ko'zlarini ochmay.

Bir n cha yillar oldin u odamlarga, hodisalarga aloqador faktlarni qayd etib boradigan sist ma joriy qilgan edi. Shuning uchun biror shaxs yoki pr dmet haqida darhol ma'lumot b rish unchalik mushkul edi. M n shu tobda yahudiy ruhoniysi bilan chuqur suv havzalarida yashaydigan baliqlar haqida ilmiy asar yozgan bir shtab boshlig'ining tarjimai hollari orasidan Iren Adl rning tarjimai holiga oid varaqlarni oldim.

— Ko'rsating-chi,— d di Xolms.— Xm-m. Nyu-J rsida 1858 yili tug'ilgan. Kontralto, xm-m... La Skala, shunday-shunday... Varshavadagi imp rator op ra t atrida asosiy rollarni ijro etgan ayol, ha-ya! Op ra sahnasini tark etgan, o'h-ho'! Londonda yashaydi... mutlaqo to'g'ri! Janobi oliylari, kaminaning fahmlashicha, bu jonon sizni ipsiz bog'lab olgan, siz unga boshqalar oldida obro'yingizni tushirib qo'yishi mumkin xatlar yozgansiz, endi o'sha xatlarni qaytarib olmoqchisiz.

— Gaplaringiz to'ppa-to'g'ri. L kin qanday qilayq

— Siz pinhoni ravishda unga uylanganmisizq

— Yo'q.

— H ch qanday hujjat yoki guvohnoma ham yo'qmiq

— Yo'-o'q axir.

— Unday bo'lsa, janobi oliylari, m n sizning muddaongiz nima ekanini tushunmadim. Agar o'sha juvon sizning xatlaringizdan tovlamachilnk yoki boshqa maqsadlarda foydalanishni istasa, ularning asl nusxa ekanini qanday qilib isbotlaydiq

— M ning dastxatim taniqli-ku.

— B kor gap! Qalbaki.

— Xat yozadigan shaxsiy qog'ozim-chiq

— O'g'irlangan.

— Shaxsiy muhrim-chiq

- Yasama.

— Fotosuratim-chiq

— Sotib olingan.

— L kin biz birga suratga tushganmiz- ku!

— O'-o', shunisi yomon bo'lgan ekan! Janobi oliylari haqiqatan ham juda katta xatoga yo'l qo'ygan ekanlar.

— Men Irenni ko'rsam — bas, aqlu hushimdan ayrilib qolardim.

— Siz jiddiy ravishda obro'yingizni to'kib qo'yibsiz.

— M n u paytlari bor-yo'g'i taxt vorisi edim, xolos. yosh edim. Hozir ham endigina o'ttizga kirdim.

— Suratni qanday bo'lmasin qaytarib olish zarur.

- Biz harakat qilib ko'rdik, I kin sirayam iloji bo'lmadi.
- Janobi oliylari chiqimdan qochmasligi lozim: Suratni sotib olish k rak.
- Iren sotishni istamayapti.
- Unday bo'lsa, o'g'irlash k rak.
- B sh marta o'g'irlashga urinib ko'rildi. M n yollanma qulfbuzarlarni ikki marta ishga soldim, ular uning uyini ag'dar-to'ntar qilib yuborishdi. Bir gal, u sayohatga chiqqan paytda, yuklari ham birma-bir tintuv qilindi. Avrab-aldab uni ikki bora tuzoqqa tushirdik. L kin h ch qanday samaraga erishganimiz yo'q.
- H ch qandaymiq
- Ha. H ch qanday. Xolms kulib yubordi.
- Tuzukkina jumboq ekan-ku!—d di u.
- L kin bu m n uchun hayot-mamot masalasi!—d b e'tiroz bildirdi qirol ta'naomuz.
- Ha, to'g'ri. Xo'sh, ular suratni nima qilishmoqchi o'ziq
- Meni xarob qilishadi.
- Ammo qay yo'sindaq
- M n yaqinda uylanmoqchiman.
- Bu haqda eshitdim.
- Klotilda Lotman fon Saks n-M ning nga uylanmoqchiman. Ehtimol, siz bu oilaning qat'iy tartiblari mavjud ekanini bilarsizq Klotilda — bu pokizalik timsoli. M ning o'tmish hayotimga oid ozgina gumon tug'ilsa, oxiri ayriliqqa borib taqaladi.
- Iren Adl r nima d yaptiq
- U, suratni qallig'ingning ota-onasiga yuboraman, d b dag'-dag'a qilyapti. Yuborishdan ham toymaydi, albatta yuboradi! Siz uni bilmaysiz. U tabiatan t mirdek mustahkam. Ha, ha, u sirdan yoqimtoy ayolga o'xshaydi-yu, I kin yuragi tosh-m tin. M ni boshqa birovga uylantirmaslik uchun qo'lidan k ladigan hamma noma'qulchnliklarni qilishga ham tayyor.
- U suratni hozircha qallig'ingizga jo'natmaganiga ishonchingiz komilmiq
- Ishonchim komil.
- Nima uchunq
- U suratni men qallig'imga rasman unashiriladigan kunda jo'natishga so'z b rgan. O'sha voq a mana shu k layotgan dushanba kuni ro'y b radi.
- O'-o', ixtiyorimizda faqat uch kun muhlat qolibdi-ku!— d di Xolms esnab.— Shunisiga ham shukr, chunki m n hozir ba'zi bir muhim ishlar bilan shug'ullanihim lozim. Janobi oliylari hozircha Londonda qolsalar k rak-aq
- Albatta. Siz m ni Langxem m hmonxonasidan topishingiz mumkin. U y rdan graf fon Kramm ismli zotni so'raysiz.
- Unday bo'lsa, m n sizga xat jo'nataman — ishlar qanday k tayotgani haqida xabar qilaman.
- Sizdan o'tinib-o'tinib so'rayman. M n judayam hayajonlanyapman!
- Xo'sh, pul masalasi nima bo'ladiq
- O'zingiz bilasiz, k ragicha sarflayv ring. Siz ko'nglingizning ko'chasiga qarab, emin-erkin harakat qilishingiz mumkin.
- Butunlaymiq

— Bo'lmasam-chi, m n o'sha surat evaziga o'z qirolligim tasarrufidagi har qanday o'lkani in'om etib yuboraman.

— Kundalik xarajatlar-chiq

Qiro'l plashining qatidan og'irgina hamyon chiqarib, uni stolga tashladi.

— Bu y rda uch yuz funt tillo tanga va y tti yuz so'm alohida mablag' bor,—d di u.

Xolms yon daftarchasiga tilxat yozdi-da, varaqni yirtib qiro'lga uzatdi.

— Xonimning adresini b rasizmiq—d b so'radi u.

— Brayoni-loj, S rpantayn ko'chasi, S nt-Jons-vud. Xolms yozib oldi.

— Yana bitta savolim bor,— d di u.—surat xonabop razm rda olinganmidig

— Ha, xonabop.

— Endi xayrli k ch, janobi oliylari, umid qilamanki, t z orada biz xushxabarning shohidi bo'lamiz... Xayrli k ch, Uotson,—d b qo'shib qo'ydi u, qiro'l aravasi ko'prikn taraqatib o'tayotgan paytda.— Marhamat qilib, ertaga soat uchda huzurimga tashrif buyursangiz, m n siz bilan mana shu ish borasida suhbatlashmoqchiman.

II

Ertasi kuni roppa-rosa soat uchda m n Bayk r-stritga bordim, l kin Xolms xali qaytmagan ekan. Iqtisodchi ayolning gapiga qaraganda, u sakkizlarda uydan chiqib k tgan edi. M n o'choq ro'parasiga o'tirdim: uni qaytguncha kutishga qaror qildim. T rgov ishlariga nixoyatda qiziqib qoldim. To'g'ri, bu ish ilgari boshqa o'rinda xikoya silganim ikki mudhish jinoyat kabi g'aroyib va mavhum vasiyatlarga ega emasdi. L kin bu xodisa o'ziga xos jixatlari va mijozning yuksak mavq i bilan alohida ajralib turadi. Mayli, do'stim olib borayotgan t rgovning asl moxiyatini bir ch tga qo'yib turaylik, ammo vaziyatni u n chog'li muvaffaqiyatli, moxirona baxolay olganiga, xulosalarida n chog'li qat'iy, rad etib bo'lmas mantiqda amal qilganiga tan b rmay ilojimiz yo'q, axir! Abjir, muxtasar usullar yordamida eng chalkash sinoatlarning xam avra-astarini ag'darib tashlayotganini kuzatish m nga xaqiqiy xuzur-xalovat bag'ishlardi. M n uning k tma-k t zafar qozonishiga shu darajada ko'nikib k tgan edimki, u xam inqirozga uchrashi mumkin ekanini xayolimga sig'dirolmasdim.

Eshik ilkis ochilib, chakka soqolli, xurpaygan savatsoch, yuzlari burrikdan, odmigina va b tartib kiyingan shirakayf otboqar xonaga kirib k lgan paytda soat turtlarga yaqinlashib qolgan edi. M n do'stimning o'z qiyofasini xam o'zgartira oladigan b nazir qobiliyat soxibi ekaniga ilgari sira-sira ko'nikma xosil qilmanim uchun qarshimda chayqalib turgan kimsa xaqiqatdan-da Xolmsmi yoki boshqa birovligini aniqlash maqsadida unga boshdan-oyoq uch marta sinchiklab razm solishga majbur bo'ldim. U yo'l-yo'lakay m nga bosh silkitib qo'ydiyu indamay yotoqxonasiga kirib k tdi va b sh minutlardan so'ng chiqdi: egniga qora kostyum kiyib olib-di, ko'rinishi odatdagid k muloyim edi. Qo'llarini cho'n-

taklariga tikan ko'yi o'yoqlarini lovullab gulhan yonayotgan o'choq tomon uzatdi-da, bir n cha minut qiqir-qiqir kulib o'tirdi.

— Mo'jiza!— deb hitob qildi u, keyin uni yo'tal tutdi va yana xoxolab yubordi, toki xolsizlanib qolguncha kulav rdi, oxiri majolsizlanib kreslo suyanchig'iga o'zini tashladi.

— Nima gapq

— Kulgili, xaddan tashqari kulgili! Ishonchim komilki, m n ertalabki vaqtimni qanday o'tkazganimni, oxiri nima qilganimni siz ikki dunyoda ham o'ylab topolmaysiz.

— Tasavvur qilolmayman. Menimcha, siz Iren Adl rning odatlarini, yoki, extimolki, xonimning uyini kuzatgan bo'lsangiz k rak.

— Mutlaqo to'g'ri, l kin natijasi m n kutgandan ham ziyoda bo'ldi... Yaxshisi, bir boshdan gapirib b raman. Soat sakkizdan o'tganda men ishsiz otboqar qiyofasida uydan chiqdim. Otga oshno bo'lgan kishilar o'rtasida o'ziga xos birodarlik, g'aroyibona m xr-oqibat mavjud. Ishonmasangiz, otboqar bo'lib ko'ring— birpasda o'zingizga k rakli xamma narsani bilib olasiz. M n Brayoni-lojni x ch qiynalmasdan topdim. Bu mo'jazgina, muxtashamgina ikki qavatli villa ekan; ko'cha tomonda eshigi bor, orqasi chorbog'. Chorbog' eshikda otning kallasiday qulf osig'lik. Chap qanoti k ng-mo'l m xmonxona: yaxshigina b zatilgan, d razalari katta-katta — deyarli uy baravar k ladi, eshigiga b ma'ni ingliz lo'kidoni qadalgan, uni yosh bola ham ochishi mumkin. Uyning k tida diqqatga sazovor x ch narsa ko'rinmadi, faqat ikkinchi qavatdagi ayvonga ot-aravalar turadigan bostirmaning tomi orqali chiqsa bo'lar ekan. M n shu bostirmaning to'rt tomonini ham sinchiklab ko'zdan k chirdim, l kin e'tiborga molik biron narsani uchratmadim. Men ko'cha bo'ylab k tdim va xuddi kutganim-day, chorraxada chorbog' devoriga taqab surilgan otxonaga duch k ldim. M n otboqarlarga otlarni yuvib-tarashda yordamlashib yubordim, buning evaziga ikki tanga pul, bir stakan araq., ikki o'ram tamaki xamda Adl r xonimu uning qo'ni-qo'shnilari haqida burnimdan chiqquncha ma'lumotlar oldim. Qo'ni-qo'shnilari m ni zarracha xam qiziqitirmasdi, l kin ularning tarjimai xollarini eshitishga majbur edim.

— Siz Iren Adl r haqida nimalarni bilib oldingizq—d b so'radim.

— Asti so'ramang, u shaxarning mana shu qismida yashaydigan barcha erkaklarning boshini aylantirib qo'yibdi! U y r yuzida ro'mol o'rab yuradigan ayollar orasida eng z bo sanam. S rpantaynlik otboqarlar bir ovozdan shunday d yishyapti. U b ozorgina xayot k chiradi, ba'zan konts rtlarda ishtirok etadi, xar kuni soat b shda sayr qilgani otlanadi va roppa-rosa y ttida tushlikka y tib k ladi. Sayr vaqtini kamdan-kam xollardagina — qo'shiq aytishi lozim bo'lgan paytlardagina o'zgartiradi, xolos. Uni bittayu bitta erkak yo'qlab turadi — yagona erkak, ammo t z-t z yo'qlab turadi. Qorachadan k lgan, k lishgan, oliftanamo; xar kuni uning xuzuriga k ladi, ba'zan bir kunda ikki marta tashrif buyurishi mumkin. Uning ismi sharifi mist r Godfri Norton, t mpllik. Ko'rdingizmi, aravakashlarning ishonchini qozonib olsangiz ziyon qilmaysiz! Ular o'sha erkakni S rpantayn otxonasidan yigirma martacha uyiga eltib qo'yishgan va u xaqida hamma ma'lumotlarni bilib olishgan. M n ularning gaplarini oxirigacha tingladim-da, yana Brayoni-loj atrofida sayr eta boshladim, k yingi qilinadigan ishlarning r jasini

tuzdim. Bu Godfri Norton, aftidan, hamma ishlarda asosiy vazifani bajarayotgan shaxs sh killi. U xuquqshunos. Bu xunuk eshitiladi. Xush, ularni nima bog'lab turibdi, qanday sababga ko'ra ular t z-t z uchrashadilarq Iren unga kim bo'ladi — mijoz-miq Do'stимиq O'ynashимиq Agar Adl r uning mijoz bo'lsa, ravshanki, o'sha suratni yuz qorachig'iday asrash uchun unga b rib qo'ygandir. Mabodo o'ynashi bo'lsa, b rmagan bo'lishi mumkin. Mana shu masalani bir yog'li qilib olsam, bundan k yin ishni Brayoni-lojda davom ettirishim yoki T mplda yashaydigan anavi j ntlm nning kvartirasiga e'tiborni qaratishim lozimligi ma'lum bo'ladi. Bu masala xiyla qaltis, endi m ning izlanishlarim doirasi ancha k ngayadi... Uotson, mana shunaqa ikir-chikirlar sizning joningizga t gmasa go'rgaydi d b qo'rqaman, l kin siz vaziyatni batafsil bilishingiz uchun mayda-chuyda qiyinchiliklarni xam ochiq-oydin aytishim lozim.

— M n sizning xikoyangizni diqqat bilan eshityapman,— d dim.

— Brayoni-lojga b jirimgina soyabonli arava k lib to'xtagan paytda m n xamon bu ishni o'zimcha taroziga solib ko'rish bilan mashg'ul edim . Aravadan qandaydir j ntlm n sakrab tushdi, u xavas qiladigan daraja k lishgan, mo'ylovi qoracha, burgutburun. Aftidan, bu boya ta'rifini eshitganim kimsa edi. Ko'rinishidan u juda ham shoshayotgan edi va nixoyatda xayajonlanardi. U aravakashga kutib o'tirishni buyurdi-da, eshikni ochgan oqsoch yonidan chopqillab o'tib k tdi, faqat bu uyda o'zini xo'jayinday xis etadigan kishigina ana shunday emin-erkin xarakat qilishi mumkin. U ichkariga kirdi-yu yarim soatcha yo'q bo'lib k tdi. L kin m n m hmonxona d razasidan uning xona bo'ylab uyoqdan-buyoqqa yurayotganini, bir nimalarni qizishib gapirayotganini, qo'llarini arra-arra qilayotganini ko'rib turardim. Mana, nihoyat, ko'chaga chiqdi, u yanada tashvishliroq ko'rinardi. Aravaga yaqinlashar ekan, chuntagidan tilla soatini chiqardi-da, unga xavotirlanib nazar tashladi. So'ngra: «Qora quyunday o'chiring!— d b baqirdi aravakashga.— Avval Rij nt-stritdagi Gross va X nk xuzuriga kirib o'tamiz, k yin Ejver-rouddagi muqqaddas Monika ibodatxonasiga boramiz. Agar manzilga yigirma minut ichida y tkazib qo'ysangiz, yarim so'lkavoy b raman!» Ular shitob bilan qo'zg'olishdi. M n endigina ularning orqasidan yo'lga tushsammikan d b o'ylab turgan edimki, birdan o'sha uy oldiga usti ochiq, mo'jazgina, ikkita ot qo'shilgan arava k lib tuxtadi. Aravakash paltosining tugmalari yarmi qadalmagan edi, bo'yinbog'i badbarak bo'lib bo'yniga o'ralib qolibdi, otning qo'rinbog'i esa to'qadan chiqib k tibdi. Aravakash otni to'xtatgan zaxotiyoyq Iren eshikdan otilib chiqib, o'zini aravaga urdi. M n uning yuzlarini arang ko'rib qoldim, l kin shuning o'zi y tarli bo'ldi: u nihoyatda yoqimtoy ayol ekan, bunday ofatijon ayolni erkaklar bir marta kurib qolsalar—bas, k yin bir umr o'sha farishtaning ishqida o'tadilar. «Jon, mutsaddas Monika ibodatxonasiga xayda!— d b qichqirdi u.— Agar manzilga yigirma minut ichida y tkazib qo'ysangiz, yarim so'lkavoy b raman!» Bunday qulay vaziyatli qo'ldan boy b rmaslik lozim edi, Uotson. M n ham yaxshi bular ekan d b o'ylay boshladim; orqasidan yugursam tuzukmi yoki aravaning shotisiga osilib olsam durustmiq Shu payt birdan ko'chada bir otli izvosh ko'rinib qoldi. Aravakash m nday badbashara yo'lovchiga ikki marta xayratlanib qarab qo'ydi, l kin m n u e'tiroz bildirguncha o'rindiqqa o'rnashib qoldim. «Mutsaddas Monika ibodatxonasiga haydang!—

d dim.— Agar manzilga yigirma minut ichida y tkazib qo'ysangiz, yarim sulkavoy b ramapl!» Soat yigirma b sh mnuti kam un ikki edi. Albatta, gai ni ekanini anglab olish unchalik mushkul emasdi. M ning izvoshchim otni qanday uchirib k tdi. M n umrim bino qadar katta t zlikda yurganimni sira eslay olmadim. Birpasdan k yin izvosh xam, bir juft ot qo'shilgan arava ham ibodatxona ostonasida turardi. Izvoshchi bilan hisob-kitob qildim-da, zinapoyaga yugurib chiqdim. Ibodatxonada m n hozirgina orqalaridan quvib k lgan kimsalardan boshqa biror jonzot yo'q edi. Aytmoqchi, yana ruxoniy bor edi, aftidan, ularga ta'naomuz murojaat qilardi. Uchchalasi ham m xrob qarshisida turishardi. M n yon tomondagi qo'shimcha m hrob atrofida xuddi bu y rga tasodifan kirib kelgan yo'lovchiday b parvolik bilan aylanib yura boshladim. Kutilmaganda, m ni hayratga solib, uchchalasi m n tomonga o'girilishdi va Godfri Norton m nga qarab yugurdi.

«Xudoga shukr!—d b qichqirdi u.— Bizga aynan siz k rak edingiz. Yuring, k tdik! Yuring!»

«Nima gap o'ziq»—d b so'radim.

«Yuring, yura qoling endi, turishingizdan yaxshi odamga o'xshaysiz-ku, faqat uch minutga, xolos!»

M ni m xrob qarshisiga d yarli sudrab olib borishdi va hali aql-hushimni yigib olmasimdan, qulog'imga pichirlab turishgan allaqanday gaplarni takrorlay boshladim: o'zim mutlaqo bilmaydigan knm alar nomi-dan qasam ichdim, xullas, k lfshak Iren Adl r bilan kuyov Godfri Nortonning nikoxdan o'tishlariga yordam b rdim. Bularning hammasi bir daqiqa mobaynida ro'y b rdi: mana, bir tomondan j ntlm n, ikkinchi tomondan l di m nga tashakkur izxor eta boshladilar, ruxoniy bo'lsa o'zida yuk xursand — nuqul jilmayadi, xolos. M n esimni taniganimdan b ri bunaqa b ma'ni holatga tushib qolmagan edim. Mana endi o'sha holatni eslasam kulgnim qistayapti. Nazarimda, k lin-kuyovlar qandaydir rasm-rusumlarni ado etishmagan sh killi, shuning uchun agar bitta guvoh, bo'lmasa, ruxoniy nikoh marosimi o'tqazishdan butunlay bosh tortayotgan edi. M ning ibodatxonada paydo bo'lib qolishim kuyovni guvoh qidirib ko'chaga qarab yugurish tashvishidan forig' etdi. K linchak m nga bir sulkavoy b rdi, m n buni o'z sarguzashtimdan xotira sifatida soatimning zanjiraga osib yuraman.

— Ish chappasiga k tibdi-ku,— d dim m n.— Endi nima bo'ladiq

— Albatta, m n r jalarim xavf ostida qolayotganini darxol angladim. Aftidan, ish kuyov-kallik, bilan sayoxatga chiqishmoqchi edi, shuning uchun darm sat'iy harakat qilishim lozim edi. Biroq, ular ibodatxona ostonasida ajralishdi: yigit T mplga qarab, k linchak o'z uyi tomonga jo'nadi. «M n odatdagid k soat b shda bomdodda sayr qilgani chiqaman», d di Iren xayrlashayotib. **M n** shundan boshqa h ch narsa qilmadim, m n xam izimga qaytdim. Endi oldindan xozirlab qo'yilgan ishga qo'l urmoqchiman.

— Qilinadigan ish nimadan iboratq

— Oz-moz sovutilgan go'sht va bir stakan pivo,— d b javob b rdi Xolms va qo'ng'irok ipini tortdi.— M n nihoyatda band edim, xatto ovtqatlanish xam esimdan chiqib qolibdi. Extimol, bugun k chasi tashvishlarim yana ham ko'payib

ketsa ajab emas. Aytmoqchi, doktor, m nga yordamlashib yuborsangiz yomon bo'lmasdi.

— Jonim bilan.

— Ishqilib, siz qonunbuzarlikdan qo'rqmaysizmiq

— Zig'irchayam qo'rqmayman.

— Qamoqqa tushib qolishdan xam hayiqmaysizmiq Xayrli ish uchun bungayam tayyorman.

— U-u, xayrli bo'lganda qandoq.!

— Unday bo'lsa, m n xizmatingizga muntazirman.

— Sizga ishonishim mumkin ekanini bilardim.

— L kin sizning asl niyatingnz nima o'ziq

— Xozir missis T rn r ovqatni olib k lsin, k yin hammasini tushuntirib b raman... Mana hozir,— d di u, bizning iktn odchimnz tap rlab b rgan kamtarona ovqatni ishtaxa bilan tanovul qilar ekan,— m n ovqat mahali siz bilan ish xususida gaplashishga majburman, chunki ixtiyorimda juda ham kam vaqt qoldi. Shu tobda ozginasi kam b sh bo'ldi. Ikki soatdan k yin biz o'sha joyda hoziru nozir bo'lishimiz lozim. Iren sizgina yoki aniqrog'i, Iren xonim bog' sayridan y ttida qaytib k ladi. Biz uni kutib olsh uchun Brayoni-lojga borishimiz k rak.

— K yin nima qilamizq

— Uyog'ini m nga qo'yib b rav ring. K yin bo'ladigan ishlarning g'amini y b kuyganman. M n sizdan faqat bir narsa talab qilaman; har qanday voq a ro'y b rsa ham siz aralashmaysiz. Tushundingizmiq

— M n xolis bo'lishim k rakmiq

— Xuddi shunday. X ch narsa qilmasligingiz lozim. S zishimcha, arzimas ko'ngilsizlik ro'y b rishi mumkin, l kin aralashmaysiz. Oxiri m ni uyga olib kirib k tishadi. Oradan b sh-olti minut o'tgach, m xmonxonaning d razasi ochiladi. Siz ana usha ochilgan d razaga yaqinroq, joyda turishingiz darkor.

— Yaxshi.

— M n qo'limni mana bunday tarzda yuqoriga ko'targan paytim, sizga oldindan b rib qo'ygan narsani xonaga irg'itib yuborasiz-da, ayni zamonda: « nging!»— d b qichqirib solasiz. Gapimni tushundingizmiq

— Tushundim.

— Bunda xavfli xech narsa yo'q.,— d di u, cho'ntagidan yo'g'on sigar ta shaklidagi o'ramni olar ekan.— Bu odatdagi tutantirik. rak ta: ikki tomonida murvati bor—o'z-o'zidan alanga olib k tishi uchun mo'ljallangan. Siz qiladigan xamma ish shundan iborat. “ nging!”— d b qichqirishingiz bilanoq ortingizdan chiqqan so'zni olomon birvarakayiga takrorlay boshlaydi. Shundan k yin bamaylixotir ko'cha adog'iga borib turasiz, m n minutlardan so'ng sizga y tib olaman. Umid qilamanki, hamma gapimni tushundingiz-aq

— M n d razaga yaqinroq joyga borib, h ch bir ishga aralashmay turishim lozim. Sizning ishorangizni kutaman va o'sha nimarsani zudlik bilan d razaga qaratib irg'itaman, ayni zamonda yong'in chiqqani haqida shovqin ko'taraman, k yin ko'chaniq burilishida sizni poylab turaman.

— Mutlaqo to'g'ri.

— M nga ishonishingiz mumkin.

— Juda soz. Endi m n bugun o'ylashim lozim bo'lgan yangi o'yinga hozirlik ko'raman.

U m xmonxonaga kirib k tdi va bir n cha minutlardan k yin muloyim, sodda ruxoniy qiyofasida paydo bo'ldi. Uning k nt soyabonli qora shlyapasi, shalviragan shimi, opqoq, bo'yinbog'i, jozibaliligini va umuman qiyofasidan balqib turgan m hribon bir ajoyibot ta'rifga sig'masdi. Gap faqat Xolms kostyumini almashtirganida emas. U xar safar yangi vazifani bajarayotgan paytda yuzlaridagi ifodayu xulq-atvorini, xatto ichki olamini xam o'zgartirganday tuyulardi. T atr san'ati Xolms timsolida buyuk bir aktyordan maxrum bo'ldi, ilm olami esa — sinchkov donishmandni yo'qotdi: u jinoyatlarni t kshiradigan mutaxassis kasbini tanladi.

Oltidan o'n b sh minut o'tganda biz undan chiqdik, ko'zlangan manzilga — borgan paytimizda o'n b sh minut bo'lgan edi. Qorong'i tusha boshladi, ko'chada fonarlar yoqildi, biz Brayon- loj yonida sayr etish bilan mashg'ul bo'ldik; uy soxiblarining qaytishiga maxtal bo'lib turdik. Uy Sh rlok Xolmsning qisqacha ta'rifidan k yin qanday tasavvur etgan bo'lsam — xuddi shunday edi, l kin bu joylar m n kutgandan ko'ra gavjumroq ekan. Aksincha, shaxar ch kkasidagi bu torgina, tinchgina ko'chada olomon qaynab yotardi. Bir burchakda qandaydir qalang'i-qasang'ilar sigar ta ch kishib, hiringlashib turishardi, butalarning yoniga pichoq charxlaydigan kosib charxini qo'yib qo'ygan edi, ikki askar esa xizmatkor ayolga otish bilan ovora edilar, og'ziga sigar ta qistirib olishgan bir n chta olifta yigitchalar ko'cha bo'ylab salanglab yurishardi.

— Ko'rdingizmi, to'y xashamlari ishimizni xiyla y ngillashtiradi,— d di Xolms uy yonidan o'tayotgan chog'imiz.— Endi surat ikki yuzi charxlangan qurolga aylanib qoladi. Ehtimol, Irey suratini mist r Godfri Norton ko'rib qolishini xoxlamas, ayni paytda bizning mijozimiz xam o'sha suratga qirolichaning nazari tushib qolishini aslo istamaydi. Endi hamma gap biz suratni qay rdan topishimizda qoldi, xolos.

— Darxaqiqat, qay rdan topamizq

— Albatta, Iren uni doimo o'z yonida olib yurishiga ishonib bo'lmaydi. Xonaga osib k.uynshga muljallangan suratni ayollarning ko'ylagi ostiga yashirib qo'yish amri-maxol. Iren biladiki, qirol uni bir ch tga aldab-suldab chaqirib turib tintuv o'tqazishdan ham toymaydi. Shu maqsadda ikki marta urinish xam sodir bo'lgan. D mak, biz ko'nglimizni to'q qilishimiz mumkin: u suratni yonida olib yurmaydi.

— Bo'lmasam, qay rda saqlaydiq

— Uzining bankchisiga yoki advokatiga b rib qo'ygan bo'lishi mumkin, yo unisida, yoki bunisida, l kin qaysi bittasida ekanini aniq aytolmayman.

Ayollar tabiatan xufiya ishlarga moyil bo'lishadi va izlarini sirli tilsimlarga chulg'ab yurishni yaxshi ko'rishadi. N ga endi u o'z tilsimidan boshqa birovni xabardor qilib qo'yishi lozim ekanq U o'ziga ishongan holda har qanday buyumni saqlashi mumkin. L kin sirdan voqif qilingan ishbilarmon kishi siyosiy yoki boshqa bir tazyiqqa dosh b ra olishiga u to'la-to'kis ishonishi dargumon. Bundan tashqari, esingizda bo'lsa, u t z kunlarda suratni xarakatga k ltirishga ahd qilgan.

Shuning uchun uni istagan paytda qo'lini uzatsa y tadigan joyda saqlaydi. Surat uning o'z uyida bo'lishi k rak.

— L kin qulfbuzarlar uyni ikki marta ag'dar-to'ntar qilib tashlashgan-ku.

— Safsata! Ular qanday yo'sinda izlash lozimligini bilishmagan.

— Siz qay tarzda izlaysizq

— M n izlayman.

— X ch jaxonda izlamay xam topib bo'larkanmiq

— M n shunday qilamanki, Irenning o'zi uni m nga ko'rsatadi.

— U bari bir ko'rsatmaydi.

— Hamma gap shundaki, ko'rsatmasdan iloji qolmaydi... Shoshmang, g'ildirak tovushi qulog'imga chalinyapti. Bu uning aravasi. Endi m ning ko'rsatmalarimni pishiq-puxta bajarsangiz — bas.

Shu payt ko'cha burilishida soyabonli aravaning yon tomonidagi fonarlari ko'rindi va xad may b jirim arava Brayoni-loj ostonasiga k lib to'xtadi. Arava to'xtagan zaxotiy oq burchakda turgan sayoqlardan birovi fayton eshikchasini ochish va buning evaziga sariq chaqa ishlab olish ilinjida yugurib k ldi, l kin uni xuddi shu niyatda chopqillab k layotgan boshqa bir sayoq, itarib yubordi. Ular shafqatsizlarcha mushtlashib k tishdi. Sayoqlardan bittasining yonini olgan ikki askar bilan boshqa sayoqni ximoya qila boshlagan charxchi gulxanga go'yo moy s pib yuborishdi. Faytondan tushgan xonim bir zumdayok yumalashib yotgan, bir-birlariga ayovsiz musht tushirayotgan, bir-birlarini kaltaklar bilan savalayotgan olomon orasiga kirib qoldi. Xolms xonimni himoya qilish uchun o'zini to's-to'polonga urdi. Biroq, u ayolga yaqinlashgan payt birdan qichqirib yubordi. Yuzlari qip-qizil qonga bo'yalgan gurs etib yiqildi. U yiqilishi bilan askarlar — bir tomonga , qalang'i-qasang'ilar boshqa tomonga tumtarakay bo'lib qochishdi. Ur-yiqitda ishtirok etmagan bir n chta beodob kishilar xonim bilan yaradorga yordam kursatish uchun shoshilishdi. Iren Adl r (m n uni xamon eski nomi bilan atayman) zinapoyaga yugurib chiqdi-da, uning yuqorisidagi maydonchada to'xtab, ko'chani ko'zdan k chira boshladi; uking ofatijon qaddi-qomati m hmonxonadan tushayotgan shu'lada yaqqol ko'zga tashlanib turardi.

— Sho'rlik j ntlm n og'ir yaralanibdimiq—d b so'radi u.

LABI TIRTIQ ODAM

Ayza Uitni afyun ch kishga o'rganib qoldi. U koll djdaligidayoq d Kuinsining afyun ch kuvchi odamning tushlari va hislarini tasvir qiluvchi kitobini o'qib, o'sha yozuvchi boshidan k chirgan hodisalarni k chirish uchun tamakisiga afyun aralastirib ch ka boshlagan edi. Ko'plar qatori u ham ch kishga o'rganish tashlashdan ko'ra qiyinroq ekanini t z orada payqadi. uzoq yillar ch kib yurarkan, unga hamma do'stlari achinib, vahimlari k ldi. Uning sarg'ish, salqigan yuzi, qorachiqlari kichraygan ko'zlari, osilgan qovoqlari, kr sloda yotgan ojiz gavdasi, xullas adoyi tamom bo'lgan odam hamon ko'z o'ngimda turibdi.

1889 yilning iyunida bir kuni k chqurun ayni odamni esnoq bosib o'qtin-o'qtin soatga qaray boshlaydigan vaqtda kvartiramning qo'ng'irog'i chalinib qoldi. Men kr slodan qaddimni ko'tardim, xotinim esa tikayotgan ishini tizzasiga qo'yib, norozilik bilan ijirg'andi.

— Biror mijoz k ldi!—d di u.— Kasal ko'rgani boradigan bo'lding-da yana. M n xo'rsinib qo'ydim, chunki kun-uzun kun og'ir ishdan horib-charchab yaqinginada k lgan edim.

Biz eshik ochilib, yo'lakdan kimningdir shoshgancha yurib k layotganini eshitdik. Xonamizning eshigi ochilib, qora ko'ylak kiygan, yuziga qora to'r tutgan xonim kirib k ldi.

— B mahalda kirib k lganim uchun k chiringlar,— d b gap boshladi-yu, o'zini tutolmay, birdan xotinimga tashlandi-da, uni quchoqlab y lkasiga bosh qo'ygancha ho'ngrab yig'lab yubordi.— Boshimga katta kulfat tushdi! d b xitob qildi u.— Juda yordamga muhtojman!

— Iya, bu Ket Uitni-ku,— d di xotinim, uning to'rini ko'tarib.— O'takamni yorib yuboray d ding-a, Ket! S n ekanliging xayolimga ham k lmabdi.

— S nga arz qilgani k ldim. Boshimni qayoqqa urishni bilmay qoldim.

Bu odat hukmidagi narsa edi. Boshlariga kulfat tushgan odamlar najot istab mayakka qarab uchgan qushlard k g'izillab xotinimning oldiga k lishardi.

— Ajab qilibsan! Joylashibroq o'tir vino bilan suvdan ichib, nima bo'lganini gapirib b r. Yo J ymsga aytaymi, kirib yotsinmiq

— Voy, yo'q, yo'q! Doktordan ham maslahat va yordam olmoqchiman. Ayzani aytmoqchiman... Uydan chiqib k tganiga roppa-rosa ikki kun bo'ldi. Undan juda xavotir olyapman.

U biz bilan baxtsiz eri haqida endi suhbatlashayotgani yo'q — men bilan doktor sifatida, xotinim bilan esa o'zining qadrdon maktabdosh dugonasi sifatida

suhbatlashardi. Biz unga imkonimiz boricha tasalli berardik. Eri qayrdaligini biladimiq Uni borib uyiga olib klsa bo'larmikin

Shunday qilish mumkin ekan. U erining so'nggi vaqtlarda odatda afyumni Sitining sharhida joylashgan ko'chalardan biridagi buzuqxonada ch kib yurishini bilarkan. Shu vaqtgacha u ertadan k chgacha ishrat qilarkan, butunlay holdan toyib, tinka-madori qurib k chqurun uyiga qaytib k larkan, bu gal esa qirq sakkiz soatdan b ri daragi yo'q emish, albatta hozir o'sha yerda turli-tuman shubhali kimsalar orasida zahar yutib, yoki uxlab yotgan bo'lishi mumkinmish. Xotin erining Epp r-Suond m-lendagi xuddi o'sha «Oltin yombi»da ekanligiga amin edi. U nima qila olishi mumkinq Tortinchoq, jur'atsiz, yoshgina juvon qanday qilib shunday joyga kirib boradi va erini b zorilarning orasidan yulib olib chiqa oladiq

U m n bilan birga borsa bo'lmasmikinq Darvoq , borib nima qiladiq M n Ayza Uitnini davolaganman, doktor sifatida unga so'zim o'tishi mumkin. Xotining ishtirokisiz ishni oson hal qilishimga amin edim. Unga, agar eringiz darhaqiqat «Oltin yombi»da bo'lsa, ikki soat ichida uni kebgga o'tqazib uyingizga jo'nataman, d b va'da b rdim.

O'n minutdan so'ng shinamgina m hmonxonamizni tark etib, ekipajda sharqqa qarab g'izillab k tmoqda edim. Oldinda odatdan tashqari g'alati bir ish turganini bilardim, aslida esa u m n kutgandan ko'ra ham g'alatiroq bo'lib chiqdi.

Avval boshda hammasi ajabtovurgina edi. Epper-Suond m-len — daryoning chap qirg'og'i bo'ylab to London ko'prigigacha borib tutashgan baland-baland k masozlik korxonalari orqasida joylashgan iflosgina tor ko'cha edi. M n qidirib yurgan buzuqxona iflos do'kon bilan qovoqxona o'rtasidagi y rto'lada edi; bu g'ord k qorong'i kovakka tik zinapoya olib tushardi. Zinapoya bosqichlarining o'rtasi y dirilib, chuqur tushib qolgan — undan shuqadar ko'pdan-ko'p mastoyoqlar tushib-chiqqan edi.

Keb haydovchiga kutib turishni buyurib, pastga tushdim. Eshik t pasida osilib turgan milt-milt yonastgan k rosin chiroq yorug'ida eshik zulfinini qoqdim-da, quyug qo'ng'ir dud bilan to'lgan uzun pastak xonaga kirib bordim; d vor bo'ylab muhojirlar k masidagiga o'xshab, yog'och so'rilar cho'zilib k tgan edi.

Qorong'ilik orasidan g'alati aql bovar qilmaydigan holatda yotgan harakatsiz gavdalarni arang ilg'adim: y lkalari bukchaygan, tizzalari ko'tarilgan, engaklari qaqqayib, boshlari orqalariga tashlangan. Goh u y r, goh bu yerda menga tikilayotgan xira mast ko'zlarni ko'rardim. Zulmat orasidan nuqtad kkina qizil cho'g'lar lang'illab qolar, ular kichkina m tall naychalardagi zaharning miqdori kamaygan sari o'chib borar edi. Ko'plari indamay yotar, ba'zilar nimalardir deb dimog'ida ming'illar, ba'zilar esa goh shavq-zavq bilan shoshila-shoshila, goh birdan jim bo'lib qolib alomat bir tarzda go'ng'illagancha suhbatlashishar, ammo h ch kim suhbatdoshining gapiga quloq solmas — har kim o'z o'ylari bilangina band edi. Yo'lakning narigi burchagidagi ko'rada laxcha cho'g'lar langillab turibdi, uning oldidagi uch oyoqli kursida novcha bir chol tirsagini tizzalariga tirab, engagini mushtlariga qo'ygancha qimir etmay cho'qqa tikilib o'tirar edi.

Kirib borishim bilan oldimga malayyalik qora to'riq bir odam yugurib k lib, m nga naycha bilan bir ulush afyun uzatdi-da, so'ridagi bo'sh joyni ko'rsatdi.

— Rahmat, men bu yerdan qololmayman,— dedim.— Do'stim mistri Ayza Uitni shu yerdan ekan. Men u bilan gaplashishim kerak.

O'ng tomonimda nimadir g'imirlagandek bo'ldi, kimningdir xitobini eshitdim, qorong'ilikka razm solib meningga tikilib turtan rangsiz, ma'yus va allaqanday hurpaygan Uitnini ko'rdim.

— rabbiy, bu Uotson-ku!— deb qo'ydi u.

U mastlik oqibatida yuz beradigan eng ayanchli ahvolda edi.

— Hozir soat nancha, Uotson?

— O'n birga yaqinlashib qoldi.

— Bugun nima kun?

— Juma, o'n to'qqizinchi iyun.

— Nahotkiq Men bo'lsam, chorshanbadir, deb o'ylabman. Yo'q, bugun chorshanba, hazillashdim deng. Odamning o'takasini yorib nima qilasiz-a!

U yuzini kaftlari bilan to'sib, o'krab yubordi.

— Bugun juma deyapman-ku sizga. Sizni xotiningiz ikki kundan beri kutyapti. Uyalmasizmi shunday qilgani!

— Hali ham o'yalyapman. Nazarimda yanglishayotganga o'xshaysiz, Uotson. Bu yerga kelganimga atigi bir nancha soatgina bo'ldi. Uchta trubka... to'rtta trubka... qanchaligini unuttim! Siz bilan birga uyga ketaman. Sho'rlikkinam Ketning tashvish tortishini istamayman. Menga qo'lingizni bering. Kebingiz bormiq?

— Bor. Eshikda kutib turibdi.

— Unday bo'lsa, hoziroq jo'nayman. Ammo men ulardan qarzdorman. Biling-chi, qancha qarz ekanman, Uotson. Juda ham bo'shashib, tinka-madorim qurib ketdi. Pul to'lashga ham chog'im ketmaydi.

Qator yotib uxlayotgan odamlarning orasidagi ensizgina oraliqdan zaharli bangning elituvchi hidlarini hidlamaslik uchun nafasimni ichimga yutganча buzubxona egasini qidirgani yo'l oldim. Ko'ra qarshisida o'tirgan novcha cholning oldiga yotganimga kimningdir pidjagimdan tortayotganini sezdim, shivirlab aytilgan shu so'zlarni eshitdim:

— Mening yonimdan o'tib ketib, ketgin o'girilib qarang.

Bu so'zlarni aniq eshitdim. Ularni yonimdagi cholgina aytgan bo'lishi mumkin edi. Biroq u hamon shunday bir vaziyatda o'tirardiki, go'yo o'z o'ylari bilangina banddek, atrofidagi hech narsani sezmayotgandek edi. Yoshi anchaga borib qolgan ozg'in, bujmaygan bu odam bukchayib o'tirar; afyunli trubka majolsiz barmoqlaridan sirg'alib tushib ketgandek tizzalari orasida turar edi. Oldinga ikki qadam yurib, orqamga o'girildim. Hayratdan qichqirib yubormaslik uchun bor matonatimni ishlatishga to'g'ri ketdi. U shunday burildiki, yuzini mendan boshqa hech kim ko'ra olishi mumkin emasdi. Uning yilgasi rostlanib, ajinlari yozilib, xira ko'zlari odatdagidek chaqnay boshladi. Ko'ra oldida mening hayratlanganimdan kulganча Shrikol Xolmsning o'zginasi o'tirardi. U o'g'rincha imo qilib, meni oldiga chaqirdi-da, yana labi-lunji osilgan qaltiroq cholga aylandi-qo'ydi.

— Xolms! deb shivirladim men.— Bu buzuqxonada nima qilib o'tiribsiz?

— Mumkin qadar sokinroq gapiring,— deb shivirladi u,— qulog'im juda yaxshi eshitadi. Agar siz esingizni qolgan do'stingizdan xalos bo'lsangiz, siz bilan bir o'zingina suhbatlashishga musharraf bo'lardim.

— Menda tashqarida kecha kutib turibdi.

— Bo'lmasa oshnangizni o'sha kecha uyiga jo'nata qoling. "Undan xavotir olmasangiz ham bo'ladi, chunki bironta mojaro chiqarishga chog'ingizni keldigan kuchi yo'q. Agar menda uchratib qolib yonimda qolganingizni yozib kuchingizdan xotiningizga bir enlikkina xat berib yuborsangiz yana yaxshi bo'lardi. Menda ko'chada kutib turing, kecha minutdan keyin chiqaman.

Shu kuni Xolmsning so'zini yordam qoldirish mahol: uning talablari hamisha shu qadar muayyan, aniq va amirona ohangda bo'ladi. Bundan tashqari menda, Uitnini kecha o'tqazib jo'natib yuborsam uning oldidagi burchimni ado etgan bo'laman, mashhur do'stimning kundalik faoliyatini tashkil etgan ajoyib sarguzashtlardan birida ishtirok etishimga hech qanday monelik qolmay-di, deb o'yladim.

Shu kuni Xolmsga uning tadqiqotlarida yordam berish menda uchun eng o'g'ir baxt edi. Shu sababli xotiningga bir enlikkina xat yozib, Uitnining qarzini to'lab, uni kecha o'tqazib jo'natdim-da, yaqin joyda sabr bilan kuting boshladim. Kecha birpasda zulmat qo'ynida g'oyib bo'ldi. Bir necha minutdan so'ng takyadan chiqib keldi, menda ko'cha bo'ylab u bilan yonma-yon ketib boshladim. Ikki kvartalcha joyga u madorsiz oyoqlarini surgab bosganicha munitlab bordi. Keyin shosha-pisha u yoq-bu yoqqa alanglaganicha qaddini rostladi-da, qahqahlab kulib yubordi. Qarshimda Shu kuni Xolms turardi.

— Hoynahoy siz, Uotson,— dedi u,— menda afyun hech kishiga ruju qilib qolgan, deb o'ylagan bo'lsangiz kerak.

— Rostini aytsam, menda sizni bu kovakda ko'rib darhaqiqat taajjublangan edim.

— Aslida bu kovakda sizni ko'rgach menda sizdan ko'ra ham ko'proq hayratlandim.

— Do'stimni qidirib yurgan edim.

— Menda bo'lsam dushmanimni.

— Dushmanimniq

— Ha. Xullasi kalam, Uotson, hozir g'oyatda qiziq bir ish bilan bandman, esingizni kiritib-chiqarib bo'lib qolgan taryakkashlarning tuturiqsiz vaqtlaridan biror narsa bilib olishga umidvor edim... Ilgari bunga ba'zan muayassar bo'lardim. Agar o'sha kovakda tanib qolishsa, mening hayotim sariq chaqaga ham arziyas edi, chunki u yordam bermas, bir necha marta bo'lganman, buzuxona egasi yaramas laskar mendan o'ch olishga qasam ichgan. Avliyo Pavlning masozlik korxonalarining muayyoshi yaqinidagi bu uyning orqasida shunday bir xufiya eshik bor, oydinsiz qorong'i ko'chalarda undan nimalarni olib chiqib tashlashlari haqida ko'pgina alomat voqitalarni aytib berishi mumkin edi tili bo'lsa uning.

— O'lik olib chiqib tashlashadi deng

— Ha, Uotson, o'lik olib chiqib tashlashadi. Agar siz bilan biz bu buzuxonada o'ldirilgan har bir baxtsiz kishi uchun ming funtdan pul olsak bormi, allaqachon million rub bo'lib ketardik. Bu dars sohilidagi eng muhim tuzoq, bu tuzoqqa ilingan Nivill Sent-Klerr endi uyiga qaytib kelmaydi, deb qo'rqaman. Ammo biz ham tuzoq quramiz.

Shu röl Xolms ikki barmog'ini og'ziga tiqib qattiq hushtak chaldi. Shu zahotiyoq uzoqdan shunga o'xshagan hushtak eshitildi, shundan so'ng esa biz g'ildiraklarning gumburlashi bilan tuyoq tovushlarini eshitdik.

— Xo'sh, Uotson,— dedi Xolms, qorong'ilikdan ikki fonari yorqin shu'la sohib turgan bir otli aravacha chiqib k larkan,— m n bilan borasizmiq

— Agar sizga foydam t gsa...

— Sodiq o'rtog'ning hamisha foydasi t gadi. M ning «K dr»dagi xonamda ikkita karavot bor.

— «K dr» d ysizmiq

— Ha. Mist r S nt-Kl rnint uyini shunday d b ataydilar. Bu chigalni y chmagunimcha uning uyida yashayman.

— U qay rdaq

— Li yaqinidagi K nt d gan joyda. Yetti milya yo'l yurishimiz k rak.

— H ch narsaga tushunmayapman.

Mutlaqo tabiiy. Hozir hammasini tushuntirib b raman, o'tiring., Mayli, Jon, sizga ruxsat. Mana sizga yarim kron. M ni ertaga soat o'n birlarda kuting. Tizginni m nga b ring. Yaxshi qoling.

U otga qamchi urdi, biz qorong'i, bo'm-bo'sh, poyonsiz ko'chalardan aravani y ldirib k tdik va nihoyat qandaydir k ng ko'prikka y tib bordik, uning ostidan loyqa daryo asta-s kin oqar edi. Ko'prikning naryog'ida ham g'ishtin uyli shunday ko'chalar; bu ko'chalarning sukunatini politsiyachilarning bir maromdagi vazmin qadamlari va b mahal daydib yurgan o'yinqaroqlarning qo'shiq hamda qichqiriqlarigina buzib turar edi.

Osmon bo'ylab qora bulutlar asta-s kin suzar, ularning oralaridan goh u y rda, goh bu y rda xira yulduzlar miltillab ko'rinar edi. Xolms boshini quyi solganча chuqur o'y surib, indamay otni haydab borar, m n esa yonida o'tirganimcha uning fikri nima bilan band ekanligini payqashga tirishib, o'ylarini bo'lishga jur'at qilolmay borar adim. Bir n cha milya yo'l bosib, shahar atrofi bog'lari doirasidan o'tayotganimizda u nihoyat hushiga k lib, tirpindi-da, trubkasini tutatdi.

— Siz juda yuragi k ng odamsiz, Uotson,— dedi u.— Shu salohiyatingiz tufayli t ngi yo'q o'rtoqsiz. Biroq m nga hozir shunday odam k rakki, toki xunuk xayollardan qutulish uchun u bilan gaplashib k tishim k rak. Bu yoqimtoygina jajji ayol m ni ostonada qarshi olganida unga nima d b javob b rishimga garangman.

— Siz m ning h ch narsadan xabarim yo'qligini unutib qo'yasiz.

— Biz to Liga y tib borgunimizcha sizga bor gapni aytib b rishga vaqtim y tadi. Ish jo'nginad k ko'rinadi-yu, holbuki m n unga qanday qilib qo'l urishni bilmay turibman. Kalavanning uchi ko'p, ammo ulardan birontasini qat'iyat bilan ushlayolmayotibman. M n sizga hammasini gapirib b raman, Uotson, balki siz atrofimizni chulg'ab turgan bu zulmatda yilt etgan ziyo shu'lasini uchratib qolarsiz.

— Gapiring bo'lmasa.

— Bir n cha yil muqaddam — aniqrog'i, 1884 yilning mayida—Lida N vill S nt-Kl r d gan j ntlm n paydo bo'ladi, chamasi u puldor kishi edi. U katta bir villani ijaraga olib, uning atrofida ajoyib bog' barpo qiladi-da, to'ralarcha aysh surib yashay boshlaydi. Bora-bora u qo'shnilari bilan tanishib, 1887 yilda o'sha y rdagi pivo pishiruvchining qiziga uylanadi, hozir undan ikki bolasi bor. Uning aniq bir

kasbi-kori yo'q, ammo ko'pgina savdo-sotiq ishlarida ishtirok etadi. Odatda har kuni ertalab shaharga tushib ketib, u yerdan 5.14 dagi post bilan qaytib ketadi. Mister Snt-Kl r hozir o'ttiz yetti yoshda. U kamtarona hayot kechiradi; bama'ni er, mehribon ota, hamsuhbat bo'lgan odamlar uni maqtaydilar. Yana shuni ilova qilishim mumkinki, uning atigi sakson sakkiz funtu o'n shilling qarzi bor, bankdagi joriy hisobida esa ikki yuz yigirma funt sterling puli bor. Binobarin, puldan qilingan deb taxmin qilishga hech qanday asos yo'q.

O'tgan dushanba kuni mister Nvill Snt-Kl r shaharga odatdagidan ko'ra barvaqtroq jo'nab ketayotganida ikkita muhim ishi borligini, o'g'liga bir qutichakubik olib ketilishini aytgan. Tasodifan o'sha dushanbada u jo'nab ketishi bilan saldan ketayin xotini tiling olgan, tiling grammada Ebrdek machilik shirkatida uning nomiga kichkina, ammo g'oyatda qimmatbaho sovg'a olingani aytilgan, xotin buni anchadan beri kutayotgan ekan. Agar siz Londonni yaxshi bilsangiz, sizga ma'lumki, bu ketmachilik shirkatining idorasi Fr no-stritda joylashgan bir qanoti siz meni bugun kechqurun qidirib topgan Epp r-Suond m-lenga ketib taqalgan. Missis Snt-Kl r nonushta qilgach, shaharga tushgan, ba'zi narsalar xarid qilgan, shirkat idorasiga kirib sovg'asini olgan, soat to'rtu o'ttiz besh minutda Suond m-len bo'ylab vokzalga yo'l olgan. Shu yerigacha yaxshi tushunib ketayotgan bo'lsangiz ketirak, shunday emasmiq

— Albatta, buning hech tushunmaydigan joyi yo'q.

— Agar yodingizda bo'lsa, dushanbada kun juda isib ketgan edi, missis Snt-Kl r asta-asta yurib borarkan, atrofiga alanglab ketib qidirib ketib boshlagan, chunki bu rayon unga sira yoqmabdi. Shu tariqa Suond m-len bo'ylab ketayotib u qo'qqisidan bironing qichqirganini eshitib qolgan, allaqanday bir uyning ikkinchi qavatidagi derazadan qarab turgan yeriga ko'zi tushib, a'zoyi badani muzlab ketgan, nazarida eri uni imo-ishoralar bilan chaqrgand ket bo'lgan. Deraza ochiq ekan, u erining yuzini aniq ko'rgan, erining yuzi g'oyatda hayajonlangand ket tuyulgan. Eri unga ikkala qo'lini cho'zib, go'yo biron uni zo'rlab derazadan tortib olib ketgand ket birdaniga g'oyib bo'lib qolgan. Biroq xotinning o'tkir ko'zi eri uydan kiyib chiqib ketgan o'sha qora syurtukda bo'lsa-da, yoqasi bilan galstugi yo'qligini payqagan. Erining boshiga biror falokat tushganini fahmlab, u zinapoyadan pastga yugurib tushgan (bu siz meni kechqurun topgan o'sha buzuqxona joylashgan uy edi), oldingi xonadan o'tib borib, yuqori qavatlarga olib chiqadigan zinapoyaga chiqmoqchi bo'lgan. Ammo zinapoya oldida men sizga hozir aytib bergan yaramas laskarga to'qnash ketib qolgan. Laskar yordamchisi ko'magida uni ko'chaga olib chiqib tashlagan. Uning daniyalik bir yordamchisi bor. Dahshatdan esxonasi chiqib ketgan xotin ko'cha bo'ylab yugurgan, baxtiga, Fr no-stritda inspektor boshchiligida aylanib yurgan politsiyachilarni uchratib qolgan.

Inspektor ikki konstobl bilan missis Snt-Kl rning orqasidan ergashib ketgan, uy egasining qattiq qarshilik ko'rsatishiga qaramay, ular xotin derazasidan erini ko'rgan xonaga kirib borishga muvaffaq bo'lishgan. Ammo uni xonadan topisholmagan. O'sha qavatda badbashara bir mayriqdan boshqa hech kimni uchratisholmabdi. U mayriq o'sha yerda yashasa ketirak. U ham, laskar ham bu yerda boshqa hech kim yashamaydi, deb qattiq turib olishibdi. Ular hamma narsani shu qadar qat'iy inkor qilishibdiki, inspektor, missis Snt-Kl r yanglishmadimikan,

d b gumon qila boshlagan ekan hamki, xotin qichqirib yuborib stolda turgan kichikroq taxta qutichaga tashlanibdi-da, jon holatda uning qopqog'ini ochibdi. Qutichadan bolalar o'ynaydigan kubiklar to'kilibdi. Bu eri shahardan olib k lishni va'da qilgan o'yinchoq ekan.

Bu topildi topilishi bilan mayriqniqg birdan hijolat bo'lishidan inspektor ishning jiddiyligiga qanoat hosil qilibdi. Xonalarni sinchiklab tintishibdi, tintuv natijasida qabih bir jinoyat ochilibdi.

Bu kvartiraning jihozi albatta g'aribona. Oldingi xona m hmonxona xizmatini o'taydi, uning yonida chog'roqqina yotoqxonasi joylashgan, uning d razasi k masozlik korxonalaridan birining orqa tomonigl qaragan. K masozlik korxonalari bilan yotoq d razasi o'rtasida torgina kanal bo'lib, u suv pasayganda qurib qoladi, suv ko'tarilganda esa to'rt yarim fut balandlikda suvga to'ladi. Yotoqning d razasi s rbar, pastdan ochiladi.

Ko'zdan k chirish vaqtida d raza rafida qon izlari topilgan; shuningd k, yog'och polda ham bir n cha qon dog'lari topilgach. Oldingi xonadagi parda orqasidan mist r N vill S nt-Kl rning hamma kiyimlarini topib olishgan. Uning pidjagigina topilmagan. Botinkasi, paypog'i, shlyapasi, soati — hammasi shu y rda ekan.

Kiyimida h ch qanday zo'rlik asoratini ko'rishmagan. Ammo mist r N vill S nt-Kl rning o'zi izziz g'oyib bo'lgan. U d razadagina g'oyib bo'lishi mumkin ekan, d raza rafidagi mash'um qonli dog'lar uning suvdan suzib o'tib jon saqlab qolganiga ishonish amri mahol ekanligini yaqqol ko'rsatib turgan, qolav rsa, fojia sodir bo'lgan soatda suv sathi juda baland ko'tarilgan. Endi diqqatimizni shubha ostiga olinayotgan yaramaslarga buramiz. Laskar o'tmishi qorong'i odam, ammo biz missis S nt-Kl rni xikoyasidan bilamizki, uning eri d razada ko'ringanidan bir n cha lahzadan so'ng laskar pastda bo'lgan, binobarin, uni jinoyatning ishtirokchisigina d b hisoblash mumkin. U bu ishga dahli borligini mutlaqo inkor etmoqda. Aytishiga qaraganda, u uyida istiqomat qilib turadigan Xyu Bunning umuman nima bilan shug'ullanishidan mutlaqo b xabarmish. G'oyib bo'lgan j ntlm nning kiymi bu xonada paydo bo'lishi unng uchun bir jumboq emish.

Uy egasi laskar to'g'risida ma'lum bo'lgan hamma gap shu. Endi buzuqxona t pasidagi kkkinchi qavatda yashaydigan, N vill S nt-Kl rni oxirgi marta ko'rgan kishi ekanligi muqarrar bo'lgan tund bashara mayriqqa k laylik. Uning oti Xyu Bun, Sitida o'qtin-o'qtin bo'lib turadigan har bir kimsa ham uning qo'rqinchli af-tini yaxshi biladi. Uning kasbi tilanchilik, darvoq , politsiya qonun-qoidalariga chap b rish uchun gugurt sotayotgan kishi qiyofasiga kirib o'tiradi.

Bir emas, bir n cha bor payqagan bo'lsangiz kerak, Tred-Nidl-stritning chap tomonida tokchaga o'xshagan joy bor. Bu tokchada bir mayib chordana qurib, tizzalariga bir n cha gugurt quti t rib qo'yganicha o'tiradi; uni ko'rganlarning rahmi k ladi, oldidagi tosh ko'chada yotgan kir charm k pkasiga xayr-ehson yomg'ir bo'lib yog'iladi. M n uni juda ko'p kuzatganman, ammo bir kunmas-bir kun u bilan jinoyatchi sifatida tanishishim mumkinligi xayolimga ham k limgan, birpasda uning ancha-muncha pul ishlab olishiga hamisha taajjublanar edim. Uning qiyofasi shunday alomatki, oldidan h ch kim unga bir qaramay o'tib ketolmaydi.

Qizg'ish-malla sochi, quyi uchi yuqorigi labini ikkiga ajratib turgan mudhush tirtiqli, yapasqi engagi va qora o'tkir ko'zlari — bularning hammasi uni jo'ngina tilanchilar to'dasidan ajratib turardi. Oldidan o'tib k tayotib unga t gajaklik qilmoqchi bo'lgan har kimsani o'sha zahotiyoq achchiq-achchiq hazil gaplar bilan uzib oladi.

Shubhali takyaxonaning yuqori qavatida yashaydigan bu odam shunday... Biz qidirayotgan j ntlm nni undan k yin h ch kim ko'rmagan.

— Ammo u mayriq-ku, axir! - d dim m n.— Bir o'zining shunday baquvvat, yag'rindor yigitga qanday kuchi yetishi mumkinq

— Uning oyog'igina mayib, yurganida bir oz oqsoqlanadi, umuman esa basalommat polvon. Siz, Uotson, albatta m dik sifatida bilasizki, kishining bir muchasi zaif bo'lsa, buning evaziga boshqa muchalari g'oyatda baquvvat bo'ladi.

— Marhamat, hikoyangizni davom ettiring.

— D razadagi qonni ko'rgach, missis S nt-Kl r hushidan k tayozgan, uni politsiyachi hamrohligida unga jo'natganlar, chunki bundan k yingi t kshirishda uning ishtirokiga ehtiyoj bo'lmagan. Bu ishni olib borishni o'z zimmasiga olgan insp ktor Barton buzuqxonani boshdan-oyoq sinchiklab tintib chiqqan, ammo h ch qanday yangi narsa topolmagan. Xato qilib qo'yishgan: Bunni dastlabki daqiqadayoq qamoqqa olishmagan, bu bilan bir zum do'sti laskar bilan bir-ikki og'iz so'zlashib olish imkonini b rganlar. Biroq bu xato t z orada tuzatilgan: Bunni ushlab olib, yon-v rini tintiganlar. L kin tintuv unga qarshi h ch qanday dalillar b rmagan. To'g'ri, ko'ylagining o'ng y ngida qon izlari topilgan, u politsiyachilarga jimjilog'ini ko'rsatgan, uning tirnoqqa yaqin joyi k silgan ekan, d raza rafidagi qon ham shu yaradan tomgan bo'lsa k rak, chunki barmog'imdan qon oqayotganida d raza oldiga borgan edim, d gan. U, mist r S nt-Kl rni h ch qachon ko'rgan emasman, deb tongan, o'sha j ntlm nning kiyimi bu xonada paydo bo'lib qolganligi politsiya uchun qanday sir bo'lsa, m n uchun ham shunday sir, d b turib olgan. Unga missis S nt-Kl rning erini uning xonasi d razasidan ko'rganini aytganlarida, u, xotinga esi chiqib k tganidan yoki xayolida shunday ko'ringan bo'lsa k rak, d gan. Bunni politsiya mahkamasiga olib borishgan. U baqirib-chaqirib qarshlik bildirgan. Insp ktor kanal tagidan qanday bo'lmasin yangi dalillar topish maqsadida suvning qaytishini kutib qolgan. Darhaqiqat, kanal tagidagi yopishqoq balchiqdan yuraklari po'killab narsani emas, mutlaqo boshqa narsani topishgan. Suv qaytgach, ular, N vill S nt-Kl rni emas, N vill S nt-Kl rning pidjagini topishgan. Siz nima d b o'ylaysiz, pidjagining cho'ntagidan nimalar topishganq

— Tasavvur qilolmayman.

— M n, siz aytib b rasiz, d yolmayman ham. Hamma cho'ntaklari p nni, yarim p nni pullar bilan to'la emish — to'rt yuz yigirmata bir p nnilik, ikki yuz y tmishta yarim p nnilik chaqa chiqibdi. Suv qaytayotganida pidjakni oqizib k tmaganiga taajjublanmasa ham bo'ladi. Jasad bo'lsa —boshqa gap edi. Uy bilan k masozlik korxonalari o'rtasida -suv juda t z oqadi. Suv jasadni daryoga oqizib k tganiga ishonsa bo'ladi, ayni bir vaqtda esa og'ir pidjak suv tagida qolib k tgan.

— Ammo, yanglishmasam, qolgan hamma kiyimlarini xonadan topishibdi-ku. Nahotki marhumning ustida pidjagigina bo'lgan bo'lsaq

— Yo'q. ser, buning sabablarini topish mumkin. Faraz qilaylik, Bun N vill S nt-Klarni d razadan uloqtirgan, buni h ch kim ko'rmagan. Shundan k yin u nima qilishi mumkin edi q Tabiiyki, birinchi navbatda u o'zini fosh qilib qo'yishi mumkin bo'lgan kiyimdan qutulishga urinadi. U pidjakni olib, d razadan uloqtirib yubormoqchi bo'ladi-yu, ammo pidjak cho'kmay suv yuzida qalqib suzib yurishi mumkinligini eslab qoladi. U juda shoshib qoladi, chunki zinapoyadagi to'polonni, S nt-Kl r xotini, erimni ogoldiga kiraman, d b talab qilayotganini eshitadi, qolav rsa, sh rigi laskar uni poltsiya k lib qolganidan ogohlantirgan bo'lsa ham ajab emas. Bir daqiqa fursatni ham qo'ldan b rishi mumkin emas. U tilanchilikdan topganlari yashirib qo'yilgan xilvat burchakka tashlanadi, pidjakning cho'n-taklariga qo'lga tushib qolgan chaqalarni joylaydi. Shundan so'ng u pidjakni uloqtirib yuboradi, boshqa buyumlarni ham uloqtirib yubormoqchi bo'ladi-yu, ammo znnapoyadan odim tovushlarini eshitgach, politsiya kirib k lmasidan d razani yopishga arang ulguradi.

— Bunga aql bovar qilmaydi.

— Boshqa farazimiz bo'lmagani uchun buni xomaki gipot za sifatida qabul qilamiz... Hali aytib o'tganimd k, Bunni mahkamaga olib k ladilar. Uning o'tmishi asosan b nuqson edi. Rost, ko'p yillar mobaynida kasbi tilanchi odam sifatidagina ma'lum bo'lsa-da, ammo tinch-osoyishta yashar, biron nojo'ya ish qilgani ma'lum emas edi.

Ayni paytda bu ish mana shu ahvolda. Ko'rib turibsizki, N vill S nt-Kl rning bu tajyaxonada nima qilgani, u y rda unga nima bo'lgani, hozir qay rdaligi, g'o-yib bo'lishiga Xyu Bunning qanday aloqasi borligi xaqidagi masalalar hamon y chilmay turibdi. E'tirof etishim k rakki, o'z faoliyatim davomida, birinchi qaraganda bu qadar oddiy ko'rinib, aslida esa shunchalik mushkul bo'lgan hodisani eslayolmayman.

Sh rlok Xolms m nga bu ajoyib voq alarni batafsil so'zlab b rarkan, biz kattakon shahar hasabasidan utib k tdik, oxirgi uylar ortda qoldi, ikki tomonidan qishloq ch tan d vorlari cho'zilib k tgan yo'ldan borardik. Qishloqqa kirib borgan paytimizda uning hikoyasi ham tamom bo'ldi. Unda-bunda d razalardan chiroqlar miltillab ko'rinardi.

— Liga kirib boryapmiz,— d di oshnam.— Bu qisqagina safarimiz davomida biz Angliyaning uchta grafligida bo'ldik: Middls ksdayadan chiqib, Serrining bir ch tini bosib o'tib, K ntga kirib k ldik. Daraxtlar orasidagi anavi shu'lalarni ko'ryapsizmiq Bu «K dr». U yerda chiroq oldida bir xotin o'tiribdi, uning ding qulog'i otimiz tuyog'ining dupurini allaqachon eshitgan bo'lsa ham ajab emas.

— Bu ishni olib borish uchup siz nima sababdan Beyk r-stritda emas, bu y rda yashayapsizq— d b so'radim m n.

— Shuning uchunki, ko'p narsalarni shu y rda t kshirib aniqlashga to'gri k ladi... Missis S nt-Kl r iltifot bilan m ning ixtiyoringa ikki xona ajratib b rdi, amin bo'lishingiz mumkinki, u m ning qidirishlarimda yordam b radigan do'stinga bajonidil m hmondo'stlik izhor qiladi. O, u bilan uchrashish m nga naqadar og'ir, Uotson, hozircha unga eri haqida biron yangi xabar aytishdan ojizman! K ldik. Dirr!..

Biz atrofi bog' bilan o'ralgan kattakon villa oldiga k lib to'xtadik. Otni qarshimizdan yugurib chiqqan otboqarga topshirib, Xolms ikkovimiz shag'al to'kilgan torgina yo'lkadan uyga qarab k tdik. Yaqinlashishimiz bilan eshik ochilib, ostonada pushti shifon bilan jimjimador qilib b zatilgan oq tusli shohi ko'ylak kiygan malla sochli kichkinagiia juvon paydo bo'ldi, u bir qo'li bilan eshikni ushlab turardi, ikkinchi qo'lini esa sabrsizlik bilan ko'tardi; oldinga engashib, lablari ochilib bizga ko'z uzmay tikilar, butun vajohat bilan, nima yangilik topib, k ldinglar, d yayotgand k edi.

-Xo'shq— d b baland ovoz bilan so'radi u.

Ikki kishi ekanimizni ko'rgach, quvonchdan qichqirib yubordi. Ammo o'rtog'im bosh chayqab kiftini qisgach, qichqirish faryodga aylandi.

— Biron yaxshi gap topib k ldingizmiq

— Yo'q.

— Xunukroq gap-chiq

— Yo'q.

— Bunisiga ham shukur. Kirsanglar-chi. Kuni bo'yi mashaqqat ch kkansiz, charchagan bo'lsangiz k rak.

— Bu m ning do'stim, doktor Uotson. Ko'pgina t kshirishlarimda ko'p foydasi t kkan, omadim yor bo'lib, uni bu y rga olib k lishga muvaffaq bo'ldim, qidirish ishlarimizda uning yordamidan foydalanmoqchiman.

— Xush k libsiz,— d di juvon samimiyat bilan qo'limni siqarkan.— Uyimiz sizga fayzsiz ko'rinmasa d b qo'rqaman. Oilamiz boshiga qanday nogahoniy kulfat tushganini bilasiz-ku...

— Xonim,— d dim m n, m n yo'l azobiga ko'nikib k tgan ist 'fodagi soldatman, xullaskalom, bordi-yu soldat bo'lmagan taqdirimda ham, m ndan uzr so'rab o'tirishingizning h ch hojati yo'q. Sizga yoki do'stinga biror foydam t gsa o'zimni baxtli d b hisoblardim.

— Mist r Sh rlok Xolms,— d di u. Yaxna ovqat tayyorlab qo'yilgan yop-yorug' y makxonaga olib kirarkan,—m n sizga ochiqchasiga bir n cha savol b rmoqchiman, iltimos qilamanki, siz ham ularga to'g'ri, ochiqcha javob b rsangiz.

— Marhamat, xonim.

— M ning hislarimdan andisha qilib o'tirmang. Dod ham solmayman, hushimdan ham k tib qolmayman. Faqat sizning haqiqiy, chinakam fikringizni bilmoqchiman.

— Nima haqidaq

— N villning tirik ekanligiga ko'nglingiz ishonadimiq

Sh rlok Xolms, aftidan, bu savoldan xijil bo'ldi.

— Ochirini aytav ring, takrorladi juvon, gilamda turganicha Xolmsning yuziga tikilarkan.

— Ochig'ini aytsam, xonim, ishonmayman.

— Siz uni o'lgan d b o'ylaysizmiq

— Xa. shunday d b o'ylayman.

— O'ldirilganmiq

— M n bunday d moqchimasman

- U qaysi kuni o'lganq
- Dushanba kuni.
- U taqdirda, mist r Xolms, m nga tushuntirib b rsangiz, erimdan bugun mana bu xatni qanday qilib olishim mumkin ediq
- Sh rlok Xolms xuddi el ktr toki urgand k kr slodan sapchib turdi.
- Nima-nimaq—d b qichqirib yubordi u.
- Ha, shu bugun.
- Juvon qo'lida bir varaq qog'oz ushlagancha jilmayib turardi.
- O'qib ko'rsam bo'ladimiq
- Marhamat.

U xatni juvonning qo'lidan yulqib olib, stolga yozdi-da, t kislab, diqqat bilan ko'zdan k chira boshladi. M n kr slodan turib borib, uning y lkasi osha qarab turdim. Mahkamalarga xos oddiygina konv rt, konv rtga Gr vz nd pochtasining sht mp li; sht mp lida — bugungi, yoki, to'g'riroqg'i k chagi kun ko'rsatilgan, chunki vaqt yarim k chadan og'gan edi.

- Qo'pol dastxat,— d ya ming'illab qo'ydi Xolms. Aminmanki, bu dastxat eringizniki emas, xonim.
- Ha, konv rtdagi b gona dastxat, ammo ichidagisi erimning dastxati.
- Konv rt ustidagilarni yozgan odam sizning adr singizni surishtirishga majbur bo'lgan.

-Buni qayoqdan bilasizq

— Ko'rib turibsizki, konv rtdagi nom rangining to'qligi bilan ajralib turibdi. chunki uning siyohi o'zi qurigan. Adr sning rangi esa ochroq, chunki unga bosma qog'oz bosilgan. Bordi-yu, konv rt ustidagi yozuv birdan yozilib uning hammasiga bosma qog'oz bosilsa, u taqdirda hamma so'zlar ham och tusda bo'lardi. Bu odam kon-v rtga avval sizning nomingizni yozgan, bir qancha vaqt o'tgandan k yin esa tagiga adr singizni yozib qo'ygan, bundan shu xulosaga k lish mumkinki, adr s avval unga ma'lum bo'lgan emas. Albatta, bu arzimaydigan narsa, ammo m ning kasbimda arzimaydigan narsalardan ko'ra muhimroq narsa bo'lmaydi. Xatni bir ko'rib b ray-chi... Ha! Ichiga bir narsa solingan ekan.

- Ha, uzuk bor ekan. Uning muhrli uzugi,
- Bu eringizning dastxati ekanligiga aminmisizq
- Uning dastxatlaridan biri.
- Dastxatlaridan biriq
- Shoshilib yozadigan vaqtidagi dastxati. Odatda u butunlay boshqacha yozadi, ammo uning bu dastxati ham m nga yaxshi tanish.
- «Azizim, tashvishlanma.Hammasi yaxshilik bilan tugaydi. Bir xato yuz b rdi, buni tuzatish uchun bir oz vaqt k rak bo'ladi. Sabr bilan kut. Nevill»... Kitobdan yirtib olingan bir varaq qog'ozga qalam bilan yozilgan, qog'ozda h ch qanday shartli b lgilar ham yo'q. Hm!.. Bugun Gr vz nddan boshmaldog'iga bir narsa t kkan odam jo'natgan. Ha!.. Agar yanglishmasam, konv rtni y limlagan odam tamaki shimadi... Siz bu eringizning dastxati ekanligiga aminmisiz, xonimq
- Aminman. Bu xatni N vill yozgan.
- Xat shu bugun Gr vz nddan jo'natilgan. Nima ham d dik, missis S nt-Kl r, bulutlar tarqalmoqda, zotan, m n xavf-xatar bartaraf bo'ldi d b aytolmayman.

- Har qalay, u tirik ekan, mist r Xolms!
- Bu bizni chalg'itib noto'g'ri izga solib yuborish uchun ishlatilgan makkorona qalloblik bo'lmasa bo'lgani. Uzukka ishonish amri mahol. Uzukni undan tortib olgan bo'lishlari mumkin.
- Ammo bu uning o'z, o'z dastxati-ku!
- Durust. Bordi-yu, xat dushanba kuni yozilib, bugungina jo'natilgan bo'lsa-chiq
- Shunday bo'lishi ham ehtimol.
- Bu muddat ichida ko'p narsalar sodir bo'lgan bo'lishi mumkin.
- O, m ni quvonchimdan mahrum qilmang, mist r Xolms! Bilaman, unga h ch narsa bo'lgan emas. Biz u bilan shu qadar yaqinmizki, agar uning boshiga chindan ham kulfat tushsa, m n albatta s zgan bo'lardim. G'oyib bo'lishidan bir kun oldin u b xosdan barmog'ini k sib oldi. Shu payt m n y makxonada, u yotoqxonada edi, unga bir narsa bo'lganini darrov sezib oldiga yugurib chiqdim. M nga shunday arzimagan bir narsa ham ta'sir qilsa-yu, nahotki m ni, uning o'lganini bilmay qolgan, d b o'ylasangiz!
- M n ko'pni ko'rgan tajribali odamman, ba'zan ayollarning b vosita ziyrak tuyg'ulari har qanday mantiqiy xulosalardan qimmatliroq bo'lishini bilaman. Bu xat ham, albatta, sizning haq ekanligingizni tasdiqlovchi muhim shohid bo'lib turibdi. Biroq agar mist r S nt-Kl r hayot ekan, agar u sizga xat yozishga qodir ekan, nima sababdan hozir yoningizda emas.
- Bilmadim. Bunga aqlim ham bovar qilmayapti,
- Dushanba kuni jo'nab k tayotib, sizni h ch narsa d b ogohlantirganmidiq
- Yo'q.
- Siz uni Suond m-lenda ko'rganingizda juda taajjublandingizmiq
- Juda.
- D raza ochiqmidiq -Ha.
- Sizni d razadan turib chaqirishi mumkinmidiq -Ha.
- Holbuki, payqashimcha, u allanarsa d b qichqirib yuboribdi-ku, shundaymiq
- Ha.
- Siz, u m ni yordamga chaqiryapti, d b o'yladingizmiq
- Ha, u m nga qo'llarini siltadi.
- Balki u kutilmagan narsani ko'rganidan qichqirib yuborgandir. Sizni ko'rib qolganidan taajjublanib chapak chalib yuborgandir.
- Ehtimol.
- Nazaringizda uni d razadan tortqilab olib k lishganday bo'ldimiq
- U birdaniga g'oyib bo'lib qoldi...
- U o'zini orqaga tashlagan bo'lishi mumkin. Siz xonada undan boshqa h ch kimni ko'rmadingizmiq
- H ch kimni. Ammo o'sha badbashara tilanchi N illning o'sha y rda bo'lganiga iqror bo'ldi-ku. Laskar bo'lsa pastda, zinapoyaning oldida turardi.
- Juda to'g'ri. Ko'rgan bo'lsangiz, eringiz odatdagiday kiyinganmidiq
- Yoqasi ham, galstugi ham yo'q edi. Bo'ynida h ch narsa yo'qligini aniq ko'rdim.
- U siz bilan Suond m-len haqida h ch gaplashganmidiq
- H ch qachon...

— Siz uning afyun ch kishini ko'rsatadigan biron b lgini ko'rganmidingiz siraq
— H ch Qachon.

Minatdorman, missis S nt-Kl r. Bu men to'la-to'kis bilmoqchi bo'lgan asosiy nuqtalar. Endi biz ovqatlanib, kirib dam olamiz. N gaki, ertaga ko'p y lib yugursak ajab emas.

Bizning ixtiyorimizga ikkita karavot qo'yilgan, k ng, qulay xona b rilgan edi, m n darrov yota qoldim, chunki tungi ovoragarchiliklar charchatib qo'ygan edi. Ammo Sh rlok Xolms bironta y chilmagan masala bo'lsa uni o'ylab, faktlarni taqqoslab, ularni turli nuqtarlardan ko'zdan k chirib to hal qilmaguncha yoki o'zi yanglish yo'lda turganiga qanoat hosil qilmaguncha bir n cha k cha-kunduzlab, hatto haftalab uxlayolmas edi. Men t z orada uning tuni bo'yi uxlamay o'tirib chiqmoqchi ekanini payqadim. U pidjagi bilan nimchasini y chdi-da, k ng-kovul ko'k xalatini kiyib, karavot, kush tka va kr slolardagi yostiqlarni bir y rga uya boshladi. Bu yostiqlardan u o'ziga sharqcha divanga o'xshagan bir narsa yasadi-da, uning ustiga chiqib, chordana qurib o'tirdi, oldiga bir quti tamaki bilan gugurt qo'yib oldi. Chirog'ning xira yorug'ida og'zidagi eski trubkasidan pag'a-pag'a moviy tutun taratib shiftga faromushgina ko'z tikkancha sassiz, harakatsiz o'tirganini ko'rdim, shu'la uning burgut taqlid qiyofasini yoritib turardi.

M n uyquga k tayotganimda qanday o'tirgan bo'lsa, xonaga ertalabki quyosh nuri tushgan paytda unng tuyqusdan qichqirib yuborishidan uyg'onib ko'zimni ocharkanman, u hamon o'shanday o'tirardi. Trubkasi hamon og'zida, tutun hamon burg'sab ko'tarilib turar, xona tamaki dudiga to'lgan, k chqurun ko'rganim bir quti tamakidan esa h ch narsa qolmagan.

— Uyg'ondingizmi, Uotsonq—d b so'radi u.

— Ha.

— Aylanib k lishni xohlaysizmiq

— Jonim bilan.

— Bo'lmasa kiyining. Hali uydagilarning hammasi uyquda. Ammo otboqarning qay rda yotishini bilaman, hozir bizga kolyaskani qo'shib b radi.

Shunday d rkan kulib qo'ydi; ko'zlari charaqlar, u m n k cha ko'rgan tund kishiga sira ham o'xshamas edi.

Kiyinayotib, soatga qaradim. hali uydagilarning hammagi uxlab yotganiga taajjublanmasa uam bo'ladi: to'rt dan yigirma b sh minut o'tgan edi. Kiyinib bo'lishim bilan Xolms kirib, otboqar otni qo'shganini aytdi.

— M n o'zimning bir nazariyamni t kshirib ko'rmoqchiman, D di u botinkasini kiyayotib. — Siz, Uotson, qarshingizda Yevropada yashab turgan eng buyuk t ntaklardan birini ko'rib turibsiz! M n ko'rsichqondek gumroh ekanman. M ni shunaqa bir t pish k rak ekanki, bu y rdan Ch ring-krossga borib tushishim k rak ekan! Ammo endi bu jumbog'ning kalitini topdim sh killi.

— Qani o'sha kalitingizq—d b so'radim jilmayib. - Vannaxonada,— d b javob b rdi Xolms.— Yo'q,Hazillashayotganim Yo'q, d ya davom etdirdi u gapini, m ning ishonqiramay qarab turganimni payqab. Allaqachon vannaxonaga kirib, uni olib mana bu chamadonchaga yashirib qo'ydim. Borib ko'raylikchi, do'stim, bu kalit qulfga to'g'ri k larmikin.

Biz mumkin qadar ohista qadam bosishga harakat qilib, zinapoyadan pastga tushdik. Tashqarida ertalabki quyosh yorqin nur sochmoqda edi. Darvoza oldida bizni kolyaska kutmoqda, otbaqar esa qo'shilgan otning jilovidan tutib turar edi. Biz ekipajga chiqib, London yo'li bo'ylab g'izillagancha k tдик. Ahyon-ahyonda poytaxtga sabzavot olib borayotgan aravalardan o'tib k tardik, ammo atrofdagi bog'lar jimjit — hamma yoq s hrlangan shahardagid k uyquda.

— Ba'zi jihatlardan olib qaraganda bu mutloqo boshqacha ish,— d di Xolms, otni choptirarkan.— Iqror bo'lay, m n ko'rsichqond k gumroh ekanman, aqlning h ch kirmaganidan k ch kirgani ham durust.

Biz shaharga Serri tomondan kirib bordik. D razalarda hozirgina uyg'ongan odamlarning uyquli yuzlari ko'rina boshladi. Biz Vat rloo ko'prigi orqali daryodan o'tib, o'ngdagi V llington-stritga burilib, Bau-stritga borib y tдик. Sh rlok Xolmsni politsiya boshqarmasida yaxshi tanir edilar, biz yaqinlasharkanmiz, ikki konst bl uniqo'llarini chakkalariga olib borib qutlashdi. Ulardan biri otning jilovini ushladi, ikkinchisi esa bizni ichkariga boshlab kirdi.

— Navbatchti kimq— d b so'radi Xolms.

— Insp ktor Bredstrit, ser.

Toshtaxta yotqizilgan yo'lakdan qarshimizga to'la-to'kis forma kiygan, to'ladan k lgan novcha politsiyachi chiqib k ldi.

— Ha, Bredstrit! Ahvollaringiz qalayq M n siz bilan gaplashmoqchi edim, Bredstrit.

— Marhamat, mist r Kolms. M ning xonamga kira qoling.

Xona idoraga o'xshardi: stolda yozuvlar olib boriladigan kattakon daftar, d vorda t l fon. Insp ktor stolga o'tirdi:

— Xizmat, mist r Xolmsq

— Sizdan mist r N vill S nt-Kl rning g'oyib bo'lishi haqidagi ishga aloqasi bor tilanchi to'g'risida so'ramoqchi edim.

-Uni qamoqqa olib, so'roq qilish uchun bu y rga olib k ldik.

— Bilaman. U shu y rdamiq

— Kam rada.

— To'polon qilayotgani yo'qmiq

— Yo'q, o'zini osoyishta tutyapti. Ammo bu yaramas shu qadar kir -yag'irki!

— Kir-yag'irq

— Ha. Qo'lini yuvishga arang ko'ndirdik, yuzi bo'lsa misgarning yuzid k qop-qora. T rgov tugasin-chi, turma vannasiga bir karra tushishi bor! Agar siz uni bir ko'rsangiz, m ning fikrimga qo'shilingiz.

— M n uni kurishni juda istardim.

— Rostdanmiq Bu qiyin ish emas. Orqamdan yuring-Chamadonchangizni shu y rda qoldirishingiz mumkin.

— Yo'q, uni o'zim bilan olak taman.

— Durust. Bu yoqqa marhamat qiling.

U yopiq turgan eshikni ochib, aylanma zinapoyadan bizni pastdagi d vorlari oqlangan yo'lakka olib tushdi. O'ng va chap tomonlarda lqator-qator k tgan eshiklar.

— Uning kam rasi — o'ngdan uchinchisi,— d di insp ktor.— Mana shu y rda.

U eshikning yuqori qismidagi taxtachani ohista surib, tuynukdan qaradi.

— Uxlab yotibdi,— d di u.— Uni yaxshilab ko'rib olishingiz mumkin.

Biz panjaradan mo'raladik. Mahbus asta-s kin va og'ir nafas olganicha qattiq uxlardi. Uning yuzi bizga ko'rinib turardi. Bu o'rta bo'y bir erkak bo'lib, hamma gadoylarga o'xshab rasvo kiyingan: juldur pidjagining yirtiqlaridan rangdor ko'ylagining uvadallari chiqib turardi. U darhaqiqat, g'oyat kir-yag'ir, hattoki yuzini qoplab turgan qalin kir qatlami ham uning badbashara qiyofasini yashirolmasdi. Ko'zi yaqinidan engagigacha serbar chandiq tushib k lgan, ustki labidagi qiytiq tirtiqlardan uchta tishi irjayib ko'rpnib turibdi. Bir tutam sap-sariq sochi p shanasi bilan ko'zlariga tushib turardi.

-Juda chiroyli-ya, nima d dingizq d di insp ktor.

— U yuvinishi k rak,— d b qo'pdi Xolms— M n bu ilgariq payqagan edim, shu sababdan k rakli asboblarni ola k lganman.

U chamadonchani ochdi-da, bizni hayratda qoldirdi undan kattagina bir ishqalagich oldi.

— H -h , hazilkash ekansiz-ku!—d b kulib yubordi insp ktor.

— Mumkin bo'lsa, bizga eshikni ohista ochib b rsangiz, biz uni birpasdaa ajabtovurgina odam bashara qilib qo'yamiz.

— Xo'p bo'ladi,— d di insp ktor.— Bo'lmasa u chindan ham bizning turmamizga isnod k ltiryapti.

Insp ktor eshikni ochdi. Uchalovimiz kam raga sharpa chiqarmay kirdik. Mahbus qimirlab qo'ydi-yu, l kin darhol yana ham qattiqroq uxlab qoldi. Xolms qumg'onning oldiga borib, ishqalagichini ho'lladi-da, mahbusning yuziga ikki marta kuch bilan ishqaladi.

— Sizlarni K pt grafligidagi Li qishlog'ida yashaydpgan mist r N vill S nt-Kl rga tanishtirishga ruxsat etgaysizlar!—d b xitob qildi Xolms.

M n bunaqa hodisani umrim bino bo'lib ko'rmagan edim. Mahbusning yuzi daraxtning po'stlog'i ko'chib tushgand k shililib tushdi. Oftobda kuyish natijasida paydo bo'lgan qo'ng'irlik yo'qoldi. Yuzini hiyalab k sib o'tgan mudhish chandiq ham, labining tirtig'i ham g'oyib bo'ldi. Tishlarining xunuk irjayib turishi ham barham di. Xolmsning bir ,qo'l harakati bilangina malla pahmoq sochlari ham yo'qolli, qarshimizda sochlari qop-qora, t risi nozik, rangsiz, g'amgin, latif bir kishi paydo bo'ldi-qoldi, hali uyqusi to'la yozilmagan bu odam ko'zlarini ishqab bizga taajjub bilan tikilganicha to'shakda o'tirardi. Qo'qqisdan u nimalar sodir bo'layotganini anglab qoldi-yu, dodlaganicha boshini yostiq ostiga tiqdi.

— Yo rabbiy,— d b qichqirib yubordi inspektor,—yo'qolgan odamning o'zginasi-ku! M n uni bilaman, suratini ko'rganman!

Mahbus taqdirga tan b rishga majbur bo'lgan odamd k umidsiz bir qiyofada bizga o'girildi.

— Bo'lar ish bo'ldi!—d di u.—Sizlar m ni bu y rda n ga ushlab turibsizlarq

— Mist r N vill S nt-Kl rni o'ldirganingiz uchun... Tuf-e! Endi sizni odam o'ldirishda ayblash mumkin emas. Sizni o'zingiz o'zingizga suiqasd qilmoqchi bo'lganingizda ayblashlari mumkin, d di insp ktor kulimsirab.- Yigirma y tti yildan b ri politsiyada xizmat qilaman, ammo bunaqa hodisani sira ham ko'rgan emasman.

— Modomiki, m n mist r N vill S nt-Kl r ekanman, d mak jinoyat sodir bo'lmagan, binobarin, m n qonunga xilof ravishda qamoqqa olinganman.

— Jinoyat qilinmagan-u, ammo katta xatoga yo'l qo'yilgan,— d di Xolms.— Siz xotiningizga siringizni aytmay chakki qilgansiz.

— Gap xotinimda emas, bolalarimda,—d di qizishib mahbus—M n ularning otalaridan or qilishlarini istamagan edim. rabbiy, qanday sharmandalik! Endi nima qilamanq

Sh rlok Xolms uning yoniga, karavotga o'tirib, muloyimlik bilan kiftiga qoqib qo'ydi.

— Agar siz bu ishingizning sudda ko'rilishiga yo'l qo'ysangiz, el og'ziga tushib k tishdan qocholmaysiz, albatta,— d di u.— Bordi-yu, agar siz politsiyani h ch qanday gunohingiz yo'qligiga ishontirolsangiz, unda gaz talar hamma narsadan b xabar qoladilar. Insp ktor Bredstrit sizning b rgan shohidliklaringizni yozib olib, uni t gishli ma'murlarga topshirishi mumkin, u taqdirda ish sudgacha borib tmaydi.

-O, sizdan g'oyatda minnatdorman!—d ya qichqirib yubordi mahbus.— Badbaxt sirim ochilib bolalarimni isnodga qo'ymaslik uchun m n qamoqqa ham, xatto o'lim jazosiga ham jon-jon d b rozi bo'lardim! M ning sarguzashtimni birinchi eshitayogan sizlar...

Otam Ch st rfildda muallim edi, u y rda to'la-to'kis bilim oldim.

Yoshligimda ko'p sayohat qildim, sahnada o'ynadim, nihoyat, Londondagi k chki gaz talardan birining muxbiri bo'lib qoldim. Bir kuni r daktorimga poytaxtdagi tilanchilik haqida bir sidra och rklar zarur bo'lib qoldi. Ularni m n yozadigan bo'ldim. M ning hamma sarguzashtlarim xuddi shundan boshlandi.

Och rklarim uchun zarur bo'ladigan faktlarni topish maqsadida tilanchilarga o'xshab kiyinib gadoychilik qila boshladim. Artistlik vaqtimdayoq grim qila bilish mahoratim bilan mashhur edim. Endi shu mahoratim ish b rib qoldi. M n aft-basharamni bo'yadim, odamlarning ko'proq rahmlarini k ltirish uchun yuzimga chandiq chizdim, t ri tusidagi malham yopishtirib labimni tirtiq qilib bir oz do'rttaytirib qo'ydim. K yin ustimga juldur kiyim, boshimga yasama soch kiyib Sitining eng gavjum joyiga o'ltirib oldim-da, gugurt sotish bahonasida xayr so'ray boshladim. O'rnimdan qo'zg'almay y tti soat o'tirdim, k chqurun uyga qaytib k lgach, yigirma oyati shillingu to'rt p ns topganimni ko'rib g'oyatda hayratlandim.

M n och rklarimni yozdim, bu voq a esimdan ham chiqib k tdi. Ammo bir oz vaqt o'tgandan k yin m nga v ks l ko'rsatishdi. Unga binoan m n oshnam uchun yigirma b sh funt pul to'lashga kafil bo'lgan edim. Bu pulni qayoqdan olishga aqlim ham y tmay turgan edi, birdan miyamga ajoyib bir fikr k lib qoldi. Olg'udordan ikki saftacha kutib turishini iltimos qilib, ishxonamda otpusk oldim-da, uni Sitida xayr so'rab o'tkazdim. O'n kun mobaynida zarur mablag'ni to'plab, qarzni to'ladim. Endi o'zlarinigiz o'ylab ko'ringlar, aft-basharangga bo'yoq chaplab, oldingga k pkangni tashlab boshqa h ch ish qilmay har kuni ikki funtdan pul topishing mumkinligini bilganingdan k yin shu ikki funt badaliga bir hafta ishlashing osonmiq

G'ururim bilan boylik orttirishga bo'lgan hirsim orasidagi kurash uzoq davom etdi, ammo pulga o'chligim nihoyat y ngib chiqdi. Gaz tadagi ishimni tashlab, kun sayin vaqtimni allaqachon ko'z ostiga olib qo'ygan muyushda o'tkazadigan bo'ldim, o'zimning badbashara qiyofam bilan odamlarning rahmini k ltirib, cho'ntaklarimni esa chaqa bilan to'ldirib, kun sayin vaqtimni o'zim allaqachon sinashta bo'lib qolgan joyda o'tkaza boshladim.

Sirimdan birgina kishi — Suond m-lendagi m n borib joylashgan razil buzuqxonaning egasigina voqif edi. Har kuni ertalab m n u y rdan ayanchli tilanchi qiyofasida chiqar, har kuni k chqurun u y rda bashang kiyingan janobga aylanardim. Laskarga b rgan xonalari uchun saxiylik bilan haq to'lardim, chunki, uning sirimni hech qanday sharoitda ham hech kimga aytmasligiga amin edim.

T z orada m n yirik mablag' jamg'ara boshladim. Londonda yiliga y tti yuz funtdan pul topadigan bironta ham tilanchi bo'lmasa k rak, m n bo'lsam undan ham ko'p topardi!. M n o'tkinchilarning tasodifiy tanb hlariga hazilomuz javob qaytarish mahoratini egallab, t z orada butun Sitida dong chiqardnm. Tanga aralash p nslar yomg'iri surunkasiga yoshlib turardi. Ikki funtdan kam pul topgan kunlarimni muvaffaqiyatsiz kunlar d b hisoblardim. Boyiganim sari turmushim ham ma'mur bo'lib borardi. Shahar tashqarisidan ijaraga uy oldim, uylandim, ammo m ning aslida nima ish bilan shug'ullanayotganimni h ch kim bilmasdi. S - vikli xotim m ni, Oitida uncha-muncha ishlari bor, d b bilardi. Ammo bu ishlarning qanday ishligidan uning zarracha xam xabari yo'q edi.

O'tgan dushanba kuni ishimni tamomlab xonamda kiyinayotib d razadan mo'ralarkanman, birdan qo'rqib k tdim. Xotim ko'chaning o'rtasida m nga tik qarab turibdi. Hayratdan qichqirib yubordim, yuzimni yashirish uchun qo'llarimni ko'tardim, sh rigim laskarning oldiga yugurib borib, oldimga h ch kimni kirgizmasligini yolvorib iltimos qildim. Pastdan xotimning ovozi k layotganini eshitdim, ammo uning bu yoqqa chiqib k lolmasligini bilardim. Darhol y chinib tilanchilikda kiyadigan juldur kiyimlarimni ustimga ilib, yasama sochni kiydim-u, basharamga bo'yoq chapladim. Bu qiyofada m ni hatto xotim ham taniyolmasdi. Shundan k yin miyamga, xonamni tintib qolishsa unda kiyimlarim m ni fosh qilib qo'yishi mumkin, d gan fikr k ldi. M n d razani ochdim, shoshilish ustida tilingan barmog'imni urib oldim barmog'imni ertalab yotoqxonada k sib olgan edim), uning k silgan joyidan yana chakillab qon toma boshladi. K yin m n hozirgina gadoy xaltamdan olib cho'ntaklariga chaqalarni to'latgan pidjagimni oldim-da, uni d razadan uloqtirdim, u T mzada g'oyib bo'ldi. Qolgan kiyimlarimni ham o'sha yoqqa uloqtirmoqchi bo'lib turgan edim, bu orada oldimga politsiyachilar bostirib kirishdi, bir n cha dakiqadan so'ng mist r N vill S nt-Kl r sifatida fosh qilinish o'rniga uning qotili sifatida qamoqqa olindim.

Boshqa aytadigan so'zim yo'q. Yuzimdagi grimni saqlash uchun yuvinishdan bosh tortdim. Xotimning m ndan g'oyatda tashvishlanishini bilganim uchun politsiyachidan yashiriqcha barmog'imdagi uzukni olib, naridan b ri yozilgan maktubcha bilan uni laskarga b rdim, maktubda xotimga m nga h ch qanday xavf-xatar tahdid qilmayotganini aytdim.

— U o'sha maktubingizni kuni k cha oldi,-d di Xolms.

— Yo rabbiy! Bir hafta azob ch kibdi-da .Laskarni politsiya kuzatmaqda edi, d di insp ktor Bredstrit,— aftidan, shuning uchun maktubni s zdirmay jo'natolmagan. Chamasi, uni buzuqxonasining doimiy mijozlaridan bo'lgan biron matrosga b rgan-u, unisi bo'lsa, maktubni qutiga tashlash bir n cha kun mobaynida yodidan ko'tarilib yurgan.

— Aslida ham xuddi shunday bo'lgan, tasdiqladi Xolms.— Ammo nahotki sizni h ch qachon tilanchilik qilganingiz uchun sudga tortishmagan bo'lsaq

— Ko'p marta tortishgan. Ammo m n uchun arzimagan shtraf nima d gan narsa!

— Biroq, endi bu hunarni tashlashga to'g'ri k ladi,— d di Bredstrit.—Agar politsiya bu ishni bosdi-bosdi qilib yuborishini istasangiz, unda Xyu Bun g'oyib bo'lishi k rak.

— M n bu borada o'z oldimda odam bolasi qodir bo'lgan eng tantanali qasam bilan ont ichdim.

— U taqdirda hammasi unut bo'ladi,— d di Bred-strit.— Ammo, bordi-yu, sizni payqab qolishsa, biz unda h ch narsani yashirib o'tirmaymiz... Bu ishni ochgani- ngiz uchun sizdan g'oyat minnatdormiz, mist r Xolms- M n sizning bunday natijalarga qanday qilib erishishingizni bilishni istardim.

— Bu gal,— d b javob b rdi do'stim,— b shta yosti q ustida o'tirib, yarim qadoq tamakini ch kib tamomlashga to'g'ri k ldi... Nazarimda, Uotson, agar biz hozir B y-k r-stritga jo'nasak, xuddi nonushtaga y tib boramiz.

MOVIY KARBUNKUL'

Mavludning uchinchi kuni bayram bilan tabriklagani oshnam Sh rlok Xolmsning oldiga kirdim. U qizil xalat kiyib kush tkda yotar, o'ng tomonida tamaki joylangan bir n cha trubka, chap tomonida esa bir dasta g'ijimlangan ertalabki gaz talar turar edi, ularni hozirgina ko'zdan k chirgan bo'lsa k rak. Kush tkaning yonida bir stul, uning suyanchig'iga anchagina kiyilgan, bir n cha joyi t shilgan faqirona namat shlyala osilgan. Xolms, aftidan, bu shlyapani juda diqqat bilan t kshirgan bo'lsa k rak, chunki stulda pints t bilan lupa yotardi.

— Band ekansiz,— d dim m n.— Xalal b rmasam d b qo'rqaman.

- Sira ham xalal b rmaysiz,—d b javob b rdi u.—M n tadqiqotlarimning natijalari haqida suhbatlashsam bo'ladigan o'rtog'im borligidan xursandman.

Ko'rib turibsizki, bu jo'ngina bir narsa,— u bosh barmog'i bilan eski shlyapani nuqib ko'rsatdi,— l kin bu hatto ibrat bo'lishga arzigulik ba'zi bir maroqli, hodisalar bilan bogliq.

M n kr sloqa o'tirib, gurillab o't yonayotgan kaminga qo'limni tutib isina boshladim. Kun qattiq sovuq d razalarni qalin jimjimador muzli qirov qoplagan.

— Garchand, bu shlyapa juda ko'rimsiz tuyulayotgan bo'lsa ham, u bironta qonli voq a bilan bog'liqqa o'xshaydi,— d b qo'ydim m n.— Aftidan, u qandaydir mudhish sirlarni ochishda kalit bo'lib xizmat qiladi, siz uning yordamida jinoyatchini fosh qilib jazolashga muvaffaq bo'lasiz.

Sh rlok Xolms kulib yubordi.

— Yo'q, yo'q,— d di u,— bu jinoyat emas, turt million odam bir n cha kvadrat milyadan iborat masofada ur-yiqit bo'lib yuradigan joyda hamisha yuz b rib turishi mumkin bo'lgan juda mayda, kulgili epizod. Odamlar istiqomat qiladigan bunday bahaybat ari uyasida har qanday murakkab faktlar bo'lishi mumkin, ular g'oyatda sirli ko'rinsalar-da, ularning zamirida h ch qanday jinoyat bo'lmasligi mumkin. Biz bunday hodisalar bilan bir n cha bor to'qnash k lganmiz.

— Bo'lmasam-chi,— d b xitob qildim m n.— M n qalamga olgan so'nggi olti epizodning uchtasi zamirida h ch qanday g'ayri qonuniy narsa yo'q.

— Mutlaqo to'g'ri. Bu arzimas hodisaning ham zararsiz bo'lib chiqishiga shubhalanmayman. Siz xat tashuvchi P t rsonni taniysiz-aq

— Ha.

— Bu o'lja o'shaniki,

-Ya'ni uning shlyapasimiq

-Yo'q, yo'q, buni topib olgan. Egasi noma'lum. Siz bunga eski bir buyum sifatida emas, jiddiy masala sifatida qarang. Dastlab sizga shlyapaning bu yerga qanday qilib k lib qolganini gapirib beraman. U mavludning birinchi kuni xuddi hozirgi paytda P t rsonning oshxonasida qovurilayotgan ajoyib, s miz g'oz bilan birga paydo bo'ldi. Bu shunday yuz b rdi. Mavlud kuni ertalab soat to'rtda P t rson, o'zingiz bilgan olijanob va sof vijdonli bu odam Tot nx m-Koort-rod ko'chasida ziyoratdan uyiga qaytib k layotgan ekan. Gaz fonar yorug'ida oldinda allaqanday bir novcha kimsaning oppoq g'ozni orqalagancha sal-pal gindiraklab k tayotganini ko'ribdi. Guj-stritning muyushida unga b zorilar yopishishibdi. Ulardan biri uning shlyapasini tushirib yuboribdi. Notanish odam o'zini himoya qilaman d b hassasini o'qtalغان ekan b xosdan orqasidagi magazin vitrinasiga t gib k tibdi. Oyna chil-chil bo'libdi. P t rson notamish odamni himoya qilgani yuguribdi, oynani sindirib qo'yganidan sarosimaga tushgan sho'rlik o'ziga qarab yugurib k layotgan odamni ko'rishi bilan g'ozni tashlabdi-yu, ura qochib, Tot nx m-Koort-rod orqasidagi qing'ir-qiyshiq tor ko'chalarga kirib g'oyib bo'libdi. P t rson formada ekan, qochoqni shu narsa qo'rqitib yuborgan bo'lsa k rak. P t rson paydo bo'lishi bilan b zorilar ham qochib k tgan, xat tashuvchi jang maydonida yolg'iz o'zi qolgan, u mana shu g'ijim shlyapa bilan ajoyib mavlud g'ozid k o'ljani qo'lga kiritgan...

— ...va P t rson ularni, albatta, egasiga qaytarib b rgan.

— Bizning oldimizda turgan jumboq shundan iborat-da, azizim. O'sha notanish odam kim-u, qay rda yashaydiq Rost, g'ozning chap oyog'iga bog'lab qo'yilgan bir parcha qog'ozga: «Missis G nri B yk r» d b yozib qo'yilgan, «G. B.» harflar bu shlyapaning astarida ham bor. Ammo shaharda bir n cha ming B yk r, shu jumladan bir n cha yuz G nri B yk r yashayotgani uchun yo'qolgan buyumni ulardan birontasiga qaytarib b rish oson emas.

— Xo'sh, k yin P terson nima qilibdiq

— U m ning hatto eng arzimaydigan jumboqlarni ham y chishga ishqibozligimni bilgani uchun g'ozni ham, shlyapani ham to'ppa-to'g'ri m nga olib k libdi. G'ozni biz to tu bugun ertalabgacha saqladik, shundan k yin kun sovuqligiga qaramay, uni y ya qolish durust, d gan qarorga k ldik. P t rson uni olib k tdi, rosa yayragan

bo'lsa k rak, m nda esa mavlud oqshomida y yman, d gan n 'matidan ajralgan notanish kishining shlyapasi qoldi.

— U gaz tada e'lon b rmabdimiq

— Yo'q.

— Uning kim ekanligini qayoqdan bilasizq

— Faqat mulohaza qilib ko'rib.

— Shu shlyapaga qarab mulohaza qilibmiq

— Albatta.

— Hazillashyapsiz! Bu eski, dabdala namatdan nimani bilib olish mumkin o'ziq

— Mana lupam. Uni olib bu shlyapaga m ning m todimni tatbiq qilishga harakat qilib ko'ring. Bu m todni siz tuzukkina bilasiz. Bu shlyapaning egasi to'g'risida siz nima d ya olasizq

M n yirtiq shlyapani olib, uni xafsalasizlik bilan qo'limda aylantirdim. Oddiygina g'ildirak qora shlyapa. Dag'al, juda ko'p kiyilgan. Shohi astari bir vaqtlar qizil bo'lgan, hozir esa aynib k tibdi. Fabrika markasini topolmadim, ammo, Xolms aytganid k, ichdan yon tomonidagi «G. B.» harflari ko'rinib turardi. Qaytarmasida shlyapani tortib turadigan r zinka o'tkaziladigan t shikni ko'rdim, ammo r zinkasi yo'q edi. Umuman, shlyapa yirtiq, kir-yag'ir, dog' bosgan edi. Darvoq , bu dog'larni yashirish uchun ustidan siyoh ham surtilgan ekan.

— M n unda h ch narsa ko'rmadim,— d dim shlyapani Sh rlok Xolmsga qaytarib.

— Yo'q, Uotson, siz hamma narsani ko'rib turibsiz. Ammo ko'rib turgan narsalaringiz ustida bosh qotiringiz k lmayapti. Siz mantiqiy xulosalar chiqarishda juda jur'atsizlik qilasiz.

— Unda, mumkin bo'lsa, bu shlyapani ko'zdan k chirganda o'zingiz qanday xulosalar chiqarganingizni aytib b rsangiz.

Xolms shlyapani qo'lga olib, uning yolg'iz o'zigagina xos bo'lgan sinchkov nazar bilan ko'zdan k chira boshladi.

— Albatta, undagi ko'pgina narsalar uncha ravshan emas,—d b uqtirdi u,—ammo ba'zi narsalarni aniq aytilish mumkin, ba'zi narsalarning esa ehtimoldan xoli emasligini anchagina qat'iyat bilan taxminlash mumkin. Masalan, shunisi mutlaqo ayonki, uning egasi juda aqlli odam, uch yil muqaddam puli ko'p bo'lgan, hozir esa boshiga qora kunlar tushgan. U hamisha tadbirli bo'lgan, hamisha ertangi kuning g'amini y gan, hozir esa o'ziga qaramay qo'ygan. Chunki uning davlati ham kamaygan, biz u bironta halokatli nuqsonga—ehtimolki, ichkilikka duchor bo'lib qolgan d ya olamiz. Ehtimolki, shu sababdan xotinining ko'ngli qolgan bo'lsa ham ajab emas...

— Azizim. Xolms!

— Ammo u har qalay, o'z fazilatlarini bir qadar saqlab qolgan,—d b so'zini davom ettirdi Xolms, m ning xitobimga e'tibor b rmay.— U uyida o'tirib qolgan, ko'chaga kamdan-kam chiqadi, sport bilan mutlaqo shug'ullanmatdi. Bu o'rta yoshlardagi odam, sochlariga oq oralagan, sochmoy surtadi, sochini yaqinda oldirgan. Qolav rsa, qat'iy aminmanki, uning uyida gaz chiroq yo'q.

— Hazillashyapsiz sh killi, Xolms.

— Aslo. Nahotki bularning hammasini gapirib berганиmdan keyin ham, bularni qanday qilib bilganimni tushunmasangiz!

— Menni menrovchi sangiz ham mayli, ammo e'tirof etishim kerakki, sizning fikrlaringizni kuzatib borishdan o'jizman. Masalan, uning juda aqlli ekanligini siz qayoqdan bildingiz?

Xolms javob berish o'rniga shlyapani boshiga kiydi. Shlyapa pishanasini yashirib qansharigacha kerakli tushdi.

— Hajmining kattaligini ko'ryapsizmiq— dediu.— Shunday kattakon kallaning ichida hech narsa yo'q, deb bo'lmaydi-ku.

— Xo'sh, uning kambag'al bo'lib qolganini qayoqdan bildingiz bo'lmasaq?

— Bu shlyapaning olinganiga uch yil bo'lgan. Chetlari bukilgan tikis qaytarma o'sha vaqtlarda juda rasm bo'lgan edi. Shlyapaning sifati yaxshi. Mana bu ipak tasmani, ajoyib astarini ko'ring. Agar bu odam uch yil muqaddam shunday qimmatbaho shlyapani sotib olishga qodir bo'lib, shu vaqtgacha boshqasini sotib olmagan ekan, mutlaqo ravshanki, uning ishlari orqaga ketgan.

— Xo'p mayli, bu borada haqliga o'xshaysiz. Ammo uning tadbirkor odamligini, hozirgi paytda esa ruhiy tushkunlikka tushganini qayoqdan bildingiz?

— Tadbirkorligi — mana, — dedi urzinka o'tkaziladigan tikshikni ko'rsatib.— Ruzinkani hech vaqt shlyapa bilan birga qo'shib sotishmaydi, uni alohida sotib olish kerak. Modomiki, bu odam ruzinka sotib olib, uni shlyapasiga taqib berishlarini buyurgan ekan, demak u shlyapasini shamol uchirib ketmasligining tadbirini ko'rgan. Ammo rezinka uzilib ketgan, u yangisini olib taqmagan, shunga qarab aytish mumkinki, ilgari u o'ziga, ustki boshiga orobir yurgan, hozir esa hafsalasiz bo'lib qolgan, ya'ni o'ziga e'tibor qilmay qo'ygan. Biroq, ikkinchi tomondan, u shlyapadagi dog'larni yashirmoqchi, ularni siyoh bilan bo'yamoqchi bo'lgan, demak, u izzat-nafsini hali uncha yo'qotgan emas.

— Bularning hammasi rostga o'xshaydi.

— Uning o'rta yashar odam ekanligi, sochiga oq oralagani, sochini yaqinda oldirgani va sochmoy surkashi — bularning hammasi shlyapasining astarini diqqat bilan ko'zdan kechirilsa ayon bo'ladi-qoladi. Lupadan sartaroshning qaychisi qirqqan sochlar yopishib qolganligi ko'rinib turibdi. Sochlardan moy hidi kelyapti. E'tibor bering, unga yopishgan gard ko'chaga xos kulrang, qumoq emas, uyga xos qo'ng'ir, momiqnamo. Demak, shlyapa ko'pincha uyda osilib turgan. Uning ich tomonidagi nam asoratlari shundan dalolat beradiki, egasi unar-unmasga turlab ketavradi, chunki, harakat qilmay qo'ygan.

— Xotining ko'ngli qolganini qayoqdan bildingiz?

— Shlyapa bir necha haftadan beri tozalanmagan. Bordi-yu, azizim Uotson, sizning shlyapangiz aqalli bir haftadan beri tozalanmaganini, xotiningiz shu ahvolda ko'chaga chiqishingizga izm berганиni ko'rsam, sizdan ham xotiningizning ko'ngli qolib baxtsizlikka uchrabsiz-da, deb xavotir olgan bo'lardim.

— Balki u bo'ydoqdir?

— Yo'q, u uyiga g'ozni xuddi xotining ko'nglini olish uchun olib ketayotgan bo'lgan. Parrandaning oyog'iga bog'langan qog'ozni eslang-a.

— Hamma narsaga javobingiz tayyor. Ammo uning uyida gaz yo'qligini qayoqdan bilishingiz mumkin

— Shlyapaga tomgan bir-ikki yog' tomchisi — tasodif. Ammo m n ularning b shdan kam emasligini ko'rarkanman, bu odamning o'qtin-o'qtin shamdan foydalanib turishidan shubhalanmayman — aftidan u k chalari bir qo'lida shlyapasini, bir qo'lida yog'i erib oqayotgan shamni ushlaganicha, zinapoyadan chiqib tushsa k rak. Har qalay, gazdan yog' tommaydi... Endi m ning fikrimga qo'shilersiz

— Ha, bularning hammasi oddiygina gap,—d dim kulib.— Ammo siz gapirib b rgan narsada jinoyat asari yo'q. Hech kim zarar ko'rmagan g'ozini yo'qotgan odamdan boshqa h ch kim zarar ko'rmagan d mak, siz b huda boshingizni qotirgansiz.

Sh rlok Xolms javob b rish uchun og'iz juftlagan ham ediki, shu payt eshik lang ochilib, xonaga sarosimaga tushgan, hayajonlangan xat tashuvchi P t rson otilib kirdi- Uning yonoqlari lovillab yonardi.

— G'oz-chi, g'oz, mist r Xolms!..— nafasi tiqilib qichqirdi u.

— Xo'sh, unga nima bo'ldiq Unga jon kirib, oshxonaning d razasidan uchib chiqib k tdimiq

Xolms P t rsoning hayajonlangan yuziga yaxshilab razm solish uchun kush tkada yotgan joyida o'girildi.

— Buni qarang, ser, xotinim uning bo'takasidan topgan narsani qarang! U qo'lini cho'zdi, biz uning kaftida no'xatdan kichikroq chaqnab turgan moviy toshni ko'rdik. Tosh shu qadar shaffof ediki, uning qoramag'iz kaftida xuddi el ktr uchqunid k chaqnab turardi.

Xolms hushtak chalib yuborib, kush tkaga o'tirib qoldi.

— Xudo haqi, P t rson,— d di u,— siz xazina topibsiz! Ishonamanki, buning nima ekanligini payqayotgandirsiz

— Brilliant, ser! Qimmatbaho tosh! U oynani moy k sgand k k sadi!

— Bu qimmatbaho toshgina emas — bu xuddi usha qimmatbaho tosh.

— Bu nahotki grafinya Morkarning moviy karbunkuli bo'lsa— d b qichqirib yubordim m n.

— Mutlaqo to'g'ri. M n uning qanaqaligini bilaman, chunki, so'nggi kunlarda har kuni «Tayms»da bu to'g'ridagi e'lonlarni o'qirdim. Bu dunyoda monandi yo'q tosh, uning chinakam baqosni tusmollabgina aytish mumkin. Uni topgan odamga va'da qilingan ming funt miqdoridagi mukofot asli bahosining yigirmadan bir ulushini ham tashkil qilmasa k rak.

— Ming funt! Yo rabbiy!

Xat tashuvchi o'zini kresloga tashlab, ko'zlari ola-kula bo'lib goh m nga, goh Xolmsga tikilardi.

— Mukofot o'z yo'li bilan-u, ammo m ning shunday charoslarim borki,— d di Xolms,— grafinya ba'zi mulohazalarga ko'ra bu toshni qaytarib olish uchun bor davlatining yarmini b radi.

— Yanglishmasam u «Kosmopolit n» m hmonxonasida yo'qolgan edi sh killi,— d dim m n.

— Juda to'g'ri. Yigirma ikkinchi dabrda, undan roppa-rosa besh kun muqaddam. Bu toshni o'g'irlashda kavsharchi Jon Xorn rni ayblashgan edi. Unga qarshi qo'yilgan dalillar shu qadar jiddiyki, ish sudga oshirilgan. Darvoq, munda bu ish haqida gaz talar hisoboti bor edi shakilli.

Shu rlok Xolms gaz talarini uzoq titkilab, nihoyat bittasini oldi-da, ikki buklab, quyidagilarni o'qidi:

«KOSMOPOLIT N» M HMONXONASIDAN QIMMATBAHO NARSALAR O'G'IRLANDI

Yigirma olti yashar kavsharchi Jon Xorn r mazkur oyning yigirma ikkisida grafinya Morkarning qutichasidan uning «moviy karbunkul» nomi bilan mashhur bo'lgan qimmatbaho toshini o'g'irlashda ayblandi. M hmonxonaning bosh xizmatkori J yms Rayd rning shohidlik b rishicha, o'g'irlik sodir bo'lgan kuni u Xorn rnn grafinya Morkarning pardozi xonasida ko'rgan. Xorn r u y rda kamin panjarasining ko'chib k tgan simini kavsharlayotgan ekan. Rayd r bir oz vaqt xonada Xorn r bilan birga bo'lgan, ammo k yin uni chaqirib qolishgan. Qaytib k lib Xorn rning g'oyib bo'lganini, stol g'aladoni sindirilganini ko'rgan, k yinchalik ma'lum bo'lishicha, grafinya o'z odatiga ko'ra qimmatbaho toshini olib yuradigan kichkina saxtiyon quticha pardozi stolchasida yotganmish, ichida h ch narsa yo'q emish. Rayd r shu zahotiy oq shovqin ko'targan. O'sha kuni k chqurunoq Xorn r qamoqqa olingan, ammo toshni uning yonidan ham, xonasidan ham topisholmagan. Grafinyaning joriyasi Ket rin Kyuz k shohidlik b rishicha, u Rapd rning jon holatda qichqirganini eshitib, xonaga yugurib kirgan va u ham toshning g'oyib bo'lganini ko'rgan. «B» okrugining politsiya insp ktori Bredstrit Xorn rni qamoqqa olishga farmoyish b rgan, Xorn r qattiq qarshilik ko'rsatgan va qizishib gunohsiz ekanligini isbotlashga tirishgan. Ammo Xorn r ilgari ham o'g'irlik qilgani uchun sudlanganligi sababli, sudya bu ishni ko'rib chiqishdan bosh tortib, uni maslahatchilar sudiga oshirgan. Shu vaqt davomida qattiq tashvishlanayotganligi ayon ko'rinib turgan Xorn r bu qarorni eshitib b hush bo'lib yiqilgan, uni sud zalidan olib chiqib k tganlar.

— Hm! Politsiya b rgan ma'lumotning bori shu,— d di Xolms o'ychanlik bilan, gaz tani bir ch tga qo'yarkan.— Bizning endigi vazifamiz — tosh qanday qilib grafinyaning qutichasidan g'ozning bo'takasiga o'tib qolganini aniqlash.

Qo'rqupsizmi, Uotson, bizning oddiy, jo'ngina mulohazalarimiz birdaniga diqqatga sazovor bo'lib qoldi. Ular biz taxmin qilganimizdan ko'ra foydaliroq chiqib qoldi. Mana bu tosh... Bu tosh g'ozning qornida, g'oz esa mist r G nri B yk rning qo'lida edi, u manavi dabdala shlyapaning egasi, m n sizga uning kimligini ta'riflab b raman d b g'oyatda diqqatingizni oshirib yubordim. Xo'sh, endi biz bu j ntlm nni qidirib topish bilan jiddiy shug'ullanib, uning bu sirli hodisada qanday rol o'ynaganligini aniqlashimiz k rak. Uni qidirib topish uchun biz avval eng oddiy bir yo'lni qo'llab ko'ramiz: k chki gaz talarining hammasida e'lon bostiramnz. Bu yo'l bilan maqsadi-mnzga erisholmasak, unda boshqacha usullarni qo'llayman.

— E'londa nima d yiladiq

— M nga qalam bilan bir parcha qog'oz b ring. Mana bunday d ymiz: «Gujstritning muyushidan g'oz bilan qora namat shlyapa topib olindi. Mist r G nri

B yk r ularni bugun k chqurun 6.30 da B yk r-stritdagi 221-B raqamli uyga k lib olib k tishi mumkin». Qisqagina va lo'nda.

— G'oyatda. L kin u e'lonni o'qirmikinq

— Albatta. U hozir hamma gaz talarni kuzatadi, chunki u kambag'al odam, mavludga atab olingan g'oz uning uchun bir dunyo boyluk. U oynaning singanini eshitib va P t rsonnng yugurib k layotganini ko'rgach, h ch narsani o'ylamay qochib qolgan. K yin esa behuda qo'rqib, g'ozini tashlab qochganiga achingan, albatta. Gazetada biz uning nomini tilga olamiz. Har bir tanishi e'lonimizni darrov unga ko'rsatadi... Bo'lmasa, P t rson, t zroq e'lonlar byurosiga yuguring, shu satrlarni k chki gaz talarda e'lon qilishsin.

— Qaysilarida, serq

— «Glob», «Star», «Pell-Mell», «S nt-J nms Gaz tt», «Ivning Nyuz», «St ndard», «Iko» va esingizga k lgan boshqa gaz talarning hammasida bostiring.

— Xo'p bo'ladi, ser. Bu toshni nima qilayq

— E, ha! Toshni men olib qolaman. Sizga minnatdorchilik bildiraman.

Qaytishingizda, P t rson, yo'lda g'oz sotib olib, m nga tashlab k ting. Axir biz u j ntlm nga hozir sizning oilangizdagilar maza qilib y yayotgan g'ozning o'rniga boshqa g'oz b rishimiz k rak-ku. Xat tashuvchi chiqib k tdi, Xolms esa toshni olib, uni yorug'ga solib ko'ra boshladi.

— Alomat tosh!—d di u.— Tovlanib, chaqnashini qarang. Har qanday qimmatbaho toshga o'xshab bu ham jinoyatchilarni xuddi ohanrabod k tortadi o'ziga. Chinakam iblisning tuzog'i, katta, ko'hna qimmatbaho toshlarning har bir qirradi qanday bo'lmasin bir qonli yovuzlik haqida rivoyat qiladi. Bu toshning topilganiga hali yigirma yil ham bo'lgan emas. U G'arbiy Xitoydagi Amoy daryosining sohilidan topilgan, shunisi bilan diqqatga sazovorki, unda karbunkulning bir xossasidan tashqari hamma xossalari mujassam: uning rangi qizg'ish yoqut tusli emas, moviy. Yaqinda topilganiga qaramay, mudhish voq alarga aloqador qirq gran k ladigan bu tiniq shaffof ko'mir tufayli ko'pdan-ko'p talonchilik sodir bo'lgan, ikki odam o'ldirilgan, bir odam o'zini-o'zi o'ldirgan, kimningdir ustidan oltingugurt kislotasi quyib yuborishgan. Shunday chiroyli bir match odamlarni turma bilan dorga surgaydi, d b kim ham o'ylashi mumkin. Bu toshni po'lat sandig'imga solib qulflab qo'yaman, grafinyaga, m nda saqlanyapti, d b yozaman.

-- Siz, Xorn r gunohsiz, d b o'ylaysizmiq

— Hech narsa d y olmayman hozircha.

- Bu ishda G nri B yk rning qo'li bormiq

— To'g'rirog'i, G nri B yk rning bu ishga sira ham dahli yo'q, o'ylaymanki, agar bu g'oz boshdan-oyoq oltindan bo'lgan taqdirda ham o'sha tosh narxidan bir n cha bor arzon turishi xayoliga ham k lmagani. Agar Genri B Yk r bizning e'lonimizni eshitib k lsa, bu narsani t z orada albatta bilib olamiz.

— Ungacha siz h ch qanday tadbir ko'rolmaysizmiq

— Yo'q, h ch narsa qilolmayman.

Unday bo'lsa, m n bemorlarimning oldiga jo'nay, k chqurun esa tayinlagan vaqtingizda yana k laman. M n bu chigal ishning nima bilan tugashini bilmoqchiman.

— K isangiz minnatdor bo'lardim. Men y ttida ovqatlanaman. Ovqatga kaklik tortilsa k rak. Darvoq , boyagi voq alardan k yingi missis Xadsonga, uning bo'-takasini yaxshilabroq qarang, d sakmikanq

M n bir oz tutilib qoldim. B yk r-stritga yana y tib k lganimda soat olti yarimlardan oshib qolgan edi.

Eshikka yaqinlasharkanman, shotlandcha qalpoq kiygan, kiyimining tugmalarini tomog'igacha qadab olgan novcha odamni ko'rdim. Xuddi m n yaqinlashishim bilan unga eshikni ochishdi, biz Xolmsning xonasiga birga kirib bordik.

— Agar yanglishmasam, mist r G nri B yk r bo'lsangiz k rakq—d di Xolms kr slodan turib, m hmonni oddiygina, xushxol qiyofada qarshi olarkan, ba'zan shunday qiyofaga kira oladigan odati bor edi.-- Marhamat, olovga yaqinroq o'tiring, mist r B yk r. K chqurun sovuq zo'raydi, nazarimda yozdan ko'ra qishga yo'qroqsiz d yman... Uotson, ayni vaqtda k ldingiz-da... Bu sizning shlyapangizmi, mist r B yk rq

— Ha, ser, m niki.

B yk r kallasi katta, aqlli, yalpoq basharali, qo'ng'ir cho'qqi soqolli, y lkalari bukik jussador odam edi. Burni bilan yonoqlaridagi qizil dog'lar, uzatgan qo'-lining ohista qaltirashi uning ichkilikka moyil ekanligi haqidagi Xolmsning taxminini tasdiqlardi. Egnida tugmalari qadalgan, sarg'ayganroq syurtuk, y ngalaridan chiqib turgan ozg'in bilaklarida ich kiyimi borligidan asorat ham ko'rinmasdi. U salmoqlab, bo'g'iq ohangda gapirar, turmushning achchiq-chuchugini totgan ziyoli odamning didini b rar edi.

— Biz shlyapa bilan g'ozni bir n cha kun saqlab turdik,— d di Xolms,— chunki, shu paytgacha, gaz talarda o'z adr singizni ma'lum qilib e'lon b rib qolarsiz, d b kutdik. Bilmadim, n ga bunday qilmadingiz.

U xijil bo'lib, kulib qo'ydi.

— Bir vaqtlardagid k shillinglarim uncha ko'p emas,— d di u.— M nga yopishgan b zorilar shlyapamni ham, g'ozni ham olib k tishgandir d b pulni b korga isrof qilgim k lmadi.

— Mutlaqo tabiiy. Darvoqe, g'ozingizni pishirib y yishga to'g'ri k lib qoldi.

— Pishirib y yishga to'g'ri k lib qoldiq!

Mijozimiz qattiq hayajonlanganidan o'rindan turib k tdi.

— Agar uni pishirib y maganimizda baribir buzilib qolar edi,— d ya davom ettirdi so'zini Xolms.— Ammo o'ylaymanki, anavi buf tda turgan g'oz yangigina so'yilgan, vazni ham o'shancha, g'ozingizning o'rnini bossa k rak.

-O, albatta, albatta! d b javob b rdi mist r B yk r y ngil nafas olib.

— L kin parrandangizning patlari, panjalari bilan bo'takasi bizda qoladi, bordi-yu, siz...

B yk r samimiy qahqahlab kulib yubordi.

— Boshimdan o'tgan sarguzashtdan xotira sifatida olib k tarmidim,-- d di u.— Rostini aytсам, marhum qadrdomimning b baho xoki m nga nima ish b rishini bilmayman! Yo'q, ser, ruxsatimgiz bilan butun diqqat-e'tiborimni o'sha buf tda turgan ajoyib g'ozga qarata qolsam.

Sh rlok Xolms m n bilan t z ko'z urishtirib olib, s zilar-s zilmas kiftini qisib qo'ydi.

— Mana sizning shlyapangiz, mana g'ozingiz.— d di u.— Darvoq , siz bu g'ozni qay rdan olganingizni m nga aytolmaysizmiq M n bu borada uncha-munchaga aqlim y tadi, rostini aytsam, bunaqa bo'rdoqisini kam ko'rganman.

— Bajonidil, ser,— d di B pk r, u o'rnidan turib yangi g'ozini qo'ltiq lab oldi.— Biz bir n chagina ulfatmiz, muz y yaqinidagi “Alfya” mayxonasiga borib turamiz, biz, bilasizmi, muz yda kun-uzun kun bo'lamiz. Bu yil mayxonamizning xo'jayini Vindig t «g'oz klubi»ni tashkil qildi... u juda ajoyib odam. Har birimiz haftasiga bir n cha p nsdan to'lab, mavludga bittadan g'oz olamiz. M n o'z hissamni to'la-to'kis to'lab bo'lganman. Qolgani o'zingizga ma'lum. Sizdan g'oyat minnatdorman, ser, m ning yoshimdagi badavlat odamning shotlandcha qalpoq kiyib yurishi noqulay-ku axir.

U bizga kulgili, tamtanavor taqlidda ta'zim qilib chiqib k tdi.

— G nri B yk r vaji tamom,— d di Xolms, uning orqasidan eshikni b rkitarkan.— Mutlaqo ayonki, qimmatbaho tosh uning y tti uxlab tushiga ham kirgan emas. Qorningiz qalay, Uotsonq

— Uncha och emas.

— Unda m n tushlik ovqatni k chga qoldirib, vaqtni o'tkazmay darhol ishga tushishni taklif etaman.

— Jonim bilan.

Sovuq bir k cha bo'lgani uchun palto kiyib, bo'ynilarimizga sharf o'rashga majbur bo'ldik. Bulutsiz ochiq osmonda yulduzlar xiragina jimirlab turar, o't-kinchilarning nafasidan chiqayotgan hovur bir talay to'pponchalardan otilgan o'qning dudsha o'xshar edi. Ko'chalar bo'y lab odimlarimiz aniq eshitalardi. Biz Uimpol-strit va Garli-stritdan borib, Vigmor-strit orqali Oksford-stritga o'tdik va chorak soatdan so'ng Xolbornga olib boradigan ko'chalardan birining muyushidagi oddiygina «Alfa» mayxonasi yaqinidagi Blumsb riga y tib bordik. Xolms mayxonaga kirib oq p shgir tutgan qizil yuzli mayxonachiga ikki krujka pivo buyurdi.

— O'y laymanki, pivongiz ajoyib bo'lsa k rak, g'ozlaringizdan qolishmasa k rag-a,— d di Xolms.

— G'ozlaringizdanq Mayxonachi taajjublangand k edi.

— Ha. Yarim soatcha burun g'oz klubjingizning a'zosi mist r G nri B yk r bilan suhbatlashgan edim.

— Ha, ha, tushundim. Ammo, bilasizmi, ser, g'ozlar m niki emas.

Shunaqamiq Kimniki bo'lmasaq

— Yigirma to'rtta g'ozni Kov nt-gard ndagi bir savdogardan sotib olgan edim.

— Yo'g'-eq M n ulardan ba'zilarini taniyman. Kimdan sotib olgan edingizq

— U odamning oti Brekinrij.

— E-yo'q, Brekinrijni tanimayman. Xo'p, sizning salomatligingiz va muassasangizning ravnaqi uchun, m zbon! Tuningiz xayrli bo'lsin!

— Endi mist r Brekinrijning oldiga boramiz, d di Xolms, sovuqqa chiqib paltosini tugmalarkan.— Shuni unutmangki, Uotson, zanjirimizning bir uchida faqat g'ozgina bo'lib, ikkinchi uchiga bir odam kishanlanganki, agar biz uning

gunohsiz ekanligini isbotlamasak, unga yetti yillik zahmatli surgun tahdid qilib turibdi, ehtimol, bizning qidirishlarimizdan aybdor xuddi o'zining o'zidan xulosa chiqsa-da, ammo, har qalay, kalavanning uchi politsiyaning qo'lga ilinmay, tasodifan bizning qo'limizga tushib qoldi. Biz uni tutib, qanday xunuk oqibatlariga olib bormasin, oxirigacha boramiz. Shunday qilib, janubga burilib, ilgoriga qarab yuramiz.

Biz Xolborndan o'tib, Endil-strit bo'ylab bordik-da, allaqanday pastqam ko'chalar orqali Kovnt-gardn bozoriga chiqdik. Eng katta do'konlardan biriga: «Bre-kinrij» deb yozib qo'yilgan edi. Ot yuzli-basavlat bankardli do'kondor bir bolaga darchalarni yopishga yordam bermoqda edi.

— Xayrlikch! Sovuq rosa zabtiga olyaptimi, aq— dedi Xolms.

Savdogar bosh qimirlatib, do'stinga savol nazari bilan qaradi.

— G'ozlarni sotib bo'lganga o'xshaysiz-a,— dey gapini davom ettirdi Xolms, bo'sh turgan marmar p'shtaxtani ko'rsatib.

— Ertaga ertalab bosh yuzta d'sangiz ham olishingiz mumkin.

— Ertaga boshimga uramanmi!

— Hov anavi chiroq yonib turgan do'konda uncha-muncha qolgan bo'lsa k'rak.

— Ha, ammo men sizga yuborishgan edi-da.

— Kimq

— «Alfa»ning egasi.

— E, ha! Unga yigirma to'rtta jo'natganman.

— Ajoyib g'ozlar ekan! Siz ularni qayoqdan oldingizq

Men hayron qoldim, bu savoldan savdogarning jini qo'zib k'rdi.

— Xo'sh, mister,— dedi u boshini ko'tarib, qo'llarini b'liga qo'yarkan,— nimaga shama qilyapsizq To'g'risini aytav'ring.

— Men to'ppa-to'g'risini aytyapman. «Alfa»ga yetkazib turgan g'ozlaringizni sizga kim sotishini bilmoqchi edim.

— Aytmayman.

— Aytmasangiz aytmay qo'yaqoling. Osmon uzilib y'rga tusharmidi! Qiziq, shu arzimagan narsaga ham muncha jig'ibiyroningiz chiqmasaq

— Jig'ibiyroningiz chiqmasaq Agar siz mening o'rnimda bo'lib, sizga ham shunaqa xiralik qilav'rishsin-chi, o'zingizning ham jig'ibiyroningiz chiqmasmi-kin! Men yaxshi molga yaxshi haq to'layman, gap shu, vassalom «g'ozlaringiz "qayoqdaq", «G'ozlarni kimdan sotib olgansizq», «G'ozlarni kimga sotgansizq», «G'ozlaringiz n'cha puldanq» d'ganlariga o'laymi! Shu g'ozlar to'g'risida ko'tarilgan shov-shuvga quloq solib tursang, dunyoda shulardan boshqa tashvish yo'qqa o'xshaydi!

— Sizni qiynoq-qistoqqa olib so'roqqa tutadigan odamlarga mening h'ch qanday aloqam yo'q,— dedi loqaydlik bilan Xolms.— Gapirgiz k'lmasa gapirmay qo'ya oling. Ammo men parranda vajiga uncha-muncha tushunaman, men pishirib y'gan g'oz qishloqda boqilgan, deb b'sh funt st'rlingdan bas boylashganman.

— Funtlaringizdan ajralibsiz! Shaharda boqilgan g'oz!- deb yubordi savdogar.

— Bo'lmagan gap!

— Ha, shaharda boqilgan g'oz!

— O'lsam ham ishonmayman!

Hali bu ishni s ndan ko'ra ko'proq bilaman d moqchiasmisiz, axir m n bu ish bilan yo'rgakdaligimdan beri shug'ullanaman-a! Sizga aytyapmanki, «Alfa»-ga sotgan g'ozlarimning hammasi qishloqda emas, shaharda boqib semirtirilgan.

— Siz m ni bu tuturiqsiz gapga hech qachon ishontirolmaysiz.

— Garov o'ynaysizmiq

— Unda, pulim k tdi, d yav ringq M n o'zimning haq ekanligimga shak-shubha qilmayman. Ammo o'jarlik qilganingizga ta'ziringizni b rib qo'yish uchun bir sov r n tikishga roziman.

Savdogar zaharxanda tirjayib qo'ydi.

— Daftarlarni olib k lchi bu yoqqa, Bill,— d di u. Bola biri yupqa, ikkinchisi esa yog' bosgan katta daftarni olib k lib, p shtaxtagi chiroq tagiga qo'ydi.

— Xo'sh, mist r Bahschi,— d di savdogar,— m n bugun bor g'ozlarimning hammasini sotib bo'ldim d b turgan edim, xudoyi taolo do'konimga yana bir g'o'daygan «g'ozni» y tkazdi. Mana bu daftarni ko'ryapsizmiq

— Xo'sh, nima bo'ptiq

— Bu m n mol xarid qiladigan odamlarning ro'yxati. Ko'ryapsizmiq Manavi y rda qishloqdagi mol y tkazib b ruvchilarning otlari yozilgan, har bir familiya-dan k yin qo'yilgan raqam katta daftardagi ular bilan olib boriladigan hisobni ko'rsatadigan b tni bildiradi. Qizil siyoh bilan to'ldirilgan mana bu b tni ko'ryapsizmiq Bu shahardagi mol y tkazib b radigan tanishilarimning ro'yxati. Shu y rdagi uchinchi familiyani ovozingizni chiqarib o'qing.

— «Missis Okshot, Brikston-rod 117, b t 249»— d b o'qidi Xolms.

— Mutlaqo to'g'ri. Endi katta daftardagi 249-b tni oching.

Xolms o'sha sahifani ochdi.

— Mana: «Missis Okshot, Brikston-rod 117 — ilvasin bilan tuxum y tkazib b radi».

— Oxirgi yozuvda nima d yilibdiq

— «D kabrnig yigirma ikkisida yigirma to'rtta g'oz, y tti shillingu olti p nsdan».

— To'ppa-to'g'ri. Buni eslab qo'ying. Pastida-chiq

— «Alfa»ga, mist r Vindig tga sotilgan, o'n ikki shillingdan».

Xo'sh, endi nima d ysizq Sh rlok Xolms qattiq achingand k ko'rindi. Cho'ntagidan bir sov r n pul olib, uni p shtaxtaga uloqtirdi-da, shart burilib xafa bo'lgand k indamay tashqariga chiqdi. Bir n cha qadam yurgach, u fonar ostida to'xtadi-da, odatdagid k quvnoq va sassiz kulib yubordi.

— Bordi-yu, cho'ntagida shunday qizil dastro'moli bilan shunday mo'ylovi bor odamni ko'rsangiz, unga istagan garovingizni taklif etib, undan har qanday ma'lumotni bilib olishingiz mumkin,— d di u. Qat'iy aytamanki, u bilan garov bog'lashib qo'lga kiritgan shunday mufassal ma'lumotlarni yuz fung sarflaganimda ham h ch qachon ololmasdim undan. Shunday qilib, Uotson, nazarimda, sirli ipning chigalini oxirigacha yozgand kmiz. Endilikda hal qilishimiz k rak bo'lgan birdan-bnr narsa shuki, o'sha missis Okshot d gannikiga hozir boramizmi, yoki bu ishni ertalabgacha qoldiramizmi. Anavi qo'polning so'zlaridan ko'rinib turibdiki, bu ish bilan bizdan tashqari yana allakimlar qiziqayotganga o'xshaydi, shuning uchun m n...

Biz hozir tashlab chiqqan do'kondan tuyqusdan eshitilib qolgan shovqindan Xolmsning gapi og'zida qoldi. Orqaga o'girilib qararkanmiz chayqalib turgan chiroqning sarg'ish shu lasida qizil basharali jikkakkina odamni ko'rdik. Brekinrij do'kon eshigida turgancha unga musht do'layardi.

— O'zlaring ham, g'ozlaring ham jonimga t gdi!—deb baqirardi Brekinrij.— Hammalaringni ham jin ursin! Yana bir karra ana shu ahmoqona savollaringizni b radigan bo'lsangiz, itimga talataman. Olib k ling miss Okshotingizni, unga o'zim javob b raman. Bu ishga sizning nima daxlingiz borq G'ozlarni sizdan sotib olganmidimq

— Yo'q, ammo, har qalay, ulardan biri m niki edi,— d b nolidi haligi odam.

— Bo'lmasa, uni o'sha missis Okshotdan talab qiling!

— U sizdan so'rab bilgin d gan edi.

— M nga d sa Prussiya qirolidan borib so'ramaysizmi! Jonimga t gdingiz! Bas! Yo'qoling bu y rdan!

U qahr bilan oldinga tashlangan edi, haligi odam darhol qorong'ilikka kirib g'oyib bo'ldi.

— Ana, Brikston-rodga bormasak ham bo'ladiganga o'xshaydi,— d ya shivirladi Xolms- qani, borib ko'raylik-chi, bu kimsa bizga ish b rib qolmasmikan.

Yop-yorug' do'konlar atrofida sang'ib yurgan bir to'da b korchilar orasidan o'tib borib do'stim haligi odamga y tib oldi-da, uning yelkasiga qo'lini tashladi. U shartta o'girilib qaradi, gaz fonar yorug'ida uning rangi quv o'chib k tganini ko'rdim.

— Siz kim bo'lasizq Nima ishingiz bor m ndaq — d b so'radi u ovozi qaltirab.

— M ni k chiring,— d di muloyimlik bilan Xolms.— Anavi savdogardan nimani so'raganingizni tasodifan eshitib qoldim. O'ylaymanki, sizga foydam t gib qolar.

— Sizning-aq Kimsiz o'ziq M nga nima k rakligini qayoqdan bilasizq

— Otim Sherlok Xolms. Kasbim — boshqalar bilmaydigan narsalarni bilish.

— Ammo m n bilishim k rak bo'lgan narsa haqida siz h ch narsani bilgan bo'lishingiz mumkin emas.

Aybgga buyurmaysiz, ammo m n hammasini bilaman, Siz Brikston-roddagi missis Okshotning Brekin-rij d gan savdogarga sotgan g'ozlarining izlarini to-pishga urinib yuribsiz, Brekinrij bularni «Alfa»-ning egasi mist r Vindig tga, unisi esa, o'z navbatida ularni G nri B yk r a'zo bo'lib turgan o'zining “g'oz klub”iga sotgan.

— O, ser, m n uchrashish ishtiyoqida yurgan odam xuddi siz ekansiz!—d b yubordi u odam qaltirayotgan qo'llarini olg'a cho'zib.— Bu gaplarning m n uchun n chog'lik muhim ekanini sizga izhor qilishdan ojizman!

Sherlok Xolms o'tib k tayotgan izvoshchini to'xtatdi.

— Unday bo'lsa, bu izg'irin o'ynagan bozor sahnidan ko'ra, shinamgina xonada gaplashganimiz durust,— d di u.— Ammo yo'lga ravona bo'lishimizdan oldida, mumkin bo'lsa, shu narsani aytsangiz, m n kimga baqadrihol yordam b rishd k sharafga muyassar bo'lmoqdamanq

Bu odam bir lahza ikkilanib qoldi.

— Mening otim Jon Robinson,— d dn u ko'zini ch tga olib qochib.

— Yo'q. Yo'q, asl nomingiz nimaq - d di xushmuomalalik bilan Xolms:— Kishi hamisha o'z asl nomi bilan ish ko'rgani qulayroq.

Notanish odamning rangpar yuzi qizarib k tdi.

— Unday bo'lsa,— d di u,— m ning asl nomim J yms Rayd r.

— Mana bunisi to'g'ri. Siz «Kosmopoliten» mehmonxonasida xizmat qilasiz. Marhamat, kebga chiqing, had may bilmoqchi bo'lgan hamma narsangizni aytib b raman.

Bu kichkina odam joyidan qo'zg'almasdi. U goh birimizga, goh ikkinchimizga tikilar, ko'zlaridagi umid o'rnini vahim egallagan edi. O'zini kulfat kutyaptimi yoki katta baxt kutyaptimi, buni bilolmaganligi ko'rinib turardi. Nihoyat u kebga chiqdi, yarim soatdan so'ng B yk r-stritdagi m hmonxonamizga y tib k ldik.

Yo'lda h ch kim churq etib og'iz ochmadi. Ammo hamrohimizning chuqur xo'rsinib, kaftlarini jon-jahdi bilan yumib ochishidan, uning yo'l bo'yi qanday asabni holatda k lgani so'zsiz ham ayon edi.

— Mana, uyga ham y tib k ldik!- d di xushchaqchaqlik bilan Xolms.— Bunday havoda lang'illab turgan kamindan yaxshi narsa bormi dunyoda! Sovqotdingiz sh - killi, mist r Rayd r. Marhamat, manavi to'qima kr sloga o'tiring. Xonaki tuflimni kiyib olay, k yin darhol sizning ishingiz bilan shug'ullanishga kirishamiz. Xo'p, mana! Siz anavi g'ozlarning nima bo'lganini bilmoqchisiz-da, shundaymiq

— Ha, ser.

— To'g'rirog'i, anavi g'ozning nima bo'lganini bilmoqchisizqNazarimda, sizni ulardan birginasi dumida qora yo'li bor oq g'oz qiziqtirgan sh killi... Rayd r hayajondan tipirchilab qoldi.

— O, ser!—deb qichqirib yubordi u.- Siz m nga o'sha g'ozning qay rdaligini aytib b ra olasizmiq

— U shu y rda.

— Shu y rdaq

— Ha. O'zi ham ajoyib g'oz ekan. Unga qiziqib qolganingiz ham b jiz emas ekan. U o'lganidan k yin chiroyli, yarqiroq moviy tuxum qildi. Tuxum shu y rda, m ning muz yimda.

M hmonimiz o'rnidan turib k tib, gandraklagancha o'ng qo'li bilan kamin taxtasini ushlab qoldi. Xolms po'lat sandiqni ochib, undan xuddi mitti yulduzd k tovlanib yarqirayotgan moviy karbunkulni oldi. Rayd r bu toshni talab qilib olishini ham, unga bo'lgan har qanday haq-huquqidan voz k chishini ham bilmay baqrayib turardi.

— Chuv tushdingiz, Rayd r,— d di xotirjamlik bilan Sh rlok Xolms—

Oyog'ingizni qattiqroq bosib turing, bo'lmasa o'tga yiqilib tushasiz. Uni o'tqazib qo'ying, Uotson. Sir boy b rmay, xotirjamgina qalloblik qilishga hali chog'i k lmaydi. Unga bir qultumgina aroq b ring. Ana endi sal odam bashara bo'ldi. Qo'ng'izdan ham xarob-a!

Rayd r gandraklab k tib y rga yiqilib tushishiga sal qoldi, ammo aroqdak yonoqlariga sal-pal qizillik yugurib u o'zining fosh etuvchisiga vahima bilan baqrayib tikilgancha o'rniga o'tirdi.

— M n qariyb hammasini bilaman, qariyb y tarli dalilu isbotlarga egaman, shuning uchun siz ozgina qo'shimcha qilsangiz bas. Biroq o'sha ozgina narsani hozirning o'zidayoq gapirib b rishingiz k rak bizga, toki ishda jindakkina ham noaniq joyi qolmasligi k rak. Siz grafinya Morkarning bu moviy karbunkuli bor ekanini qayoqdan bildingiz, Rayd r q

— M nga buni Ket rin Kyuz k aytib b rdi,— d b javob b rdi u titroq ovoz bilan.

— Bilaman: janobi oliyalarining joriyasi. Osongina boyluk orttirish vasvasasi sizdan g'olibroq k l gan, bu narsani sizdan ko'ra mu'tabarroq zotlar ham bir n cha bor boshlaridan k chirganlar. Siz andishani yig'ishtirib qo'ygansiz, Nazarimda, Rayd r, sizdan bora-bora binoyid kkina gazanda chiqishi mumkin edi! Siz Xorn r d gan kavsharchining ilgari bir marta o'g'irlik qilib qo'lga tushganini, hammadan oldin shubhalanishlarini bilgansiz. Nima tadbir ko'rgan Grafinyaning xonasidagi kamin panjarasining simini sindirgansiz, sh rigingiz Kyuz k ikkovingiz ataylab shunday bir tadbir ko'rgansizlarki, zarur r mont ishini Xorn r bajarishiga erishgansizlar. Xorn r k tgach, sizlar qutichadagi toshni o'g'irlab, shovqin ko'targansizlar, u sho'rlikni qamoqqa olishgan. Shundan so'ng...

Shu orada Rayd r birdan gilamga sirg'alib tushib, do'stimning tizzalarini ikki qo'li bilan quchoqlab oldi.

— Xudo haqi, m nga rahmingiz k lsin!—d ya qichqirib yubordi u. -Otamni, onamni rioya qiling. Buni eshitishsa adoyi tamom bo'lishadi. M n h ch qachon o'g'irlik qilgan emasman! H ch qachon! Ikkinchi bunday qilmayman, ont ichaman! Zabur haqi qasam ichaman! . Bu ishni sudga oshirmang! Xudo haqi, sudga oshirmang!

— Joyingizga o'tiring,— d b j rkib b rdi Xolms.— Endi y tti bukilib o'pasizmi! Sho'rlik Xorn rni qilmagan jinoyati uchun aybdorlar kursisiga ro'para qilayotganingizda nimalarni o'ylagan edingizq

— M n qochib k tishim mumkin, mist r Xolms! Angliyadan bosh olib k taman, ser! Shunda unga taqilgan ayb b kor bo'ladi...

— Hm! Biz hali bu to'g'rida gaplashib ko'ramiz. Hozircha o'g'irlikdan k yin nimalar yuz b rgani haqidagi haqqoniy hikoyangizni eshitamiz. Bu tosh g'ozning bo'g'ziga qanday tushib qoldi-yu, g'oz qanday qilib bozorga borib qoldiq To'g'risini ayting, siz uchun birdan-bir najot yo'li to'g'risini ayting. Rayd r qahragan lablarini yalab oldi.

— Men sizga bor gapni aytib b raman,— d di u.— Xorn rni qamoqqa olganlarida, yon-v rimni, xonamni tintish politsiyaning yodiga k lib qolmasdan toshni olib chiqib k tganim yaxshi, d gan qarorga k ldim. M hmonxonada toshni yashirib qo'yish uchun qulay joy yo'q edi. M n xizmat yuzasidan k tayotgan bo'lib tashqariga chiqdim-da, opamning uyiga qarab yo'l oldim. U Okshot d gan odamning xotini, Brikston-rodga yashaydi. U uy parrandalarini s mirtirib sotish bilan shug'ullanadi. To'qnash k lgan har bir odam m nga politsiyachi yoki iz-topar bulib tuyulav rdi, salqin bir oqshom bo'lishiga qaramay, to Brikston-rodga y tib borgunimcha t rga botdim. Opam m ndan, nima gap, nega bunday ranging o'chgan, d b so'radi. M n, m hmonxonamizda qimmatbaho narsalar o'g'irlanganidan tashvishlanyapman, deb javob b rdim. Keyin orqa hovliga o'tib tamaki ch kdim- da, nima tadbir ko'rish k rakligini o'ylay boshladim.

M ning to'g'ri yo'ldan toyib jazo muddatini P nton-vil turmasida o'tkazib k lgan Modeli degan oshnam bor edi. Bir kuni u bilan uchrashib o'g'rilar haqida gaplashib qolganimizda, m nga o'g'rilar o'g'irlik molni qanday quv qilishlarini gapirib b rgan edi. U m ni chaqib qo'ymasligini bilardim, chunki uning ba'zi bir gunohlaridan xabardor edim, shuning uchun ham to'ppa-to'g'ri Kilburnga borib, unga uchrashmoqchi va uni sirimdan voqif qilmoqchi bo'ldim. U bu toshni qanday qilib pullashni o'rgatishi mumkin edi. Ammo u yoqqa qanday yetib olamanq M n m hmonxonadan k layotganim-da k chirgan iztiroblarimni esladim. Har bir daqiqada ushlab olib yon-v rimni tintib, nimcham cho'ntagidan toshni topib olishlari mumkin edi- Devorga suyangancha oyog'imning tagida lapanglab izg'ib yurgan g'ozlarga qarab turarkanman, dunyodagi eng epchil iztoparni ham qanday qilib aldash haqida miyamga daf'atan bir fikr k lib qoldi...

Bir necha hafta burun opam menga mavlud bayramiga juda bo'liq g'oz sovg'a qilajagini aytgandi, uning hamisha so'zi ustidan chiqishini bilardim. M n o'sha g'ozni hozirning o'zidayoq olib, toshni uning bo'g'zida Kilburnga olib bormoqchi bo'ldim. Hovlida bir saroy bor edi. M n dumi ola kattakon, s miz bir oq g'ozni saroyning orqasiga haydab o'tdim. Uni tutib olib, tumshugini ochdim-da, mumkin qadar ichkariroqqa surishga harakat qilib, toshni uning bo'g'ziga tiqdim. G'oz yutindi, tosh uning bo'takasiga qanday qilib o'tib borganini qo'lim bilan s zib turdim. Ammo g'oz tipirchilab qanotlarini tapillata boshladi, opam nima gapligini bilgani chiqib qoldi. O'girilib unga endi javob b rmoqchi bo'lib turgan edim, yaramas g'oz qo'limdan yulqinib chiqib galaga aralashib k tdi.

«Jonivorni nima qilayotgan eding, J ymsq»— d b so'radi opam.

«Haligi... d dim m n, -s nga mavlud bayramiga g'oz sovg'a qilaman, d ganing uchun ulardan qaysi biri s mizroq ekan, deb ko'rayotgan edim».

«O,— d di u,— biz s nga atab allaqachon g'ozni tanlab qo'yganmiz. Biz uni:

«J ymsning g'ozni» d b ataymiz. Hov anavi boshdan-oyoq oppoq kattakon g'oz.

Hammasi bo'lib yigirma oltita g'oz, shulardan bittasi s nga, bittasi bizga, yigirma to'rttasi — sotishga».

«Rahmat, Meggi,— d dim m n.— Agar s nga farqi bo'lmasa, m nga hozir qo'limda ushlab turganimni b rsang».

«S niki bunga qaraganda uch qadoqcha vazminroq, o'zini ham s nge atab yaxshilab boqqanmiz».

«Buning ahamiyati yo'q. M nga xuddi shunisi k rak, uni hozirning o'zida olib k tsam».

«O'zing bilasan,— d di opam bir oz ranjib.— Qaysi birini olmoqchi edingq»

«Dumida qora yo'li bor hov anavi oqini, hov ana galaning o'rtasida turibdi».

«Marhamat. So'yib olib k taqol!»

M n shunday qildim, mist r Xolms, qushni Kilburnga olib k tdim. Oshnamga hamma gapni aytib b rdkm — u bunaqa gaplarni b malol aytav rsa bo'ladigan odamlar toifasidan. U sillasi quriguncha qotib-qotib kuldi, k yin pichoq olib g'ozni so'ydik. G'ozning ichida tosh yo'qligini ko'rib mudhish bir xato ro'y b rganini anglaganimdan k yin, yuragim orqasiga tortib k tdi. G'ozni o'sha y rda qoldirib opamnikiga g'izilladim, chopgancha orqa hovliga kirib bordim. Hovlida g'ozlar yo'q edi.

«G'ozlar qani, Meggiq»—d b qichqirdim.

«Savdogarga jo'natdik».

«Qaysi savdogargaq»

«Kov nt-gardsidagi Brekinrijga».

«G'ozlarning orasida m n hozirgina so'yganga o'xshagan yana bir dumi olasi bormidiq»—d b so'radim.

«Ha, J yms, dumi ola g'oz ikkita edi, m n ularni doim adashtirib yurardim».

Shundan k yin m n, albatta, bir gapni tushunib, o'sha Brekinrijnng oldiga qarab yugurdim. Ammo u g'ozlarning hammasini allaqachon sotib bo'lgan ekan, kinga sotganini sira aytgisi k lmadi. Uning m nga qanday o'dag'aylab b rganini o'zingiz eshitdingiz. Opam m ni, aqldan ozgan, d b o'ylayapti. Ba'zan o'zim o'zingaxam jinniga o'xshab ko'rinaman. Mana endi... mana endi m n — qabih o'g'riman, holbuki o'g'irlyaman d ganim g'animatga qo'limni t gizmagan bulsam ham, uni d b yosh umrimni xazon qildim. yo rabbiy, m ni o'zing yorlaqa! Yo rabbiy o'zing yorlaqa!

U qo'llari bilan yuzini b rkitgancha titrab o'krab yubordi. Oraga uzoq jimlik cho'kdi, uni Rand rning og'ir xo'rsinishlari bilan do'stimning stol qirrasni bir maromda ch rtishigina buzib turardi. Birdan Sh rlok Xolms o'rnidan turib, ko'cha eshikni lang ochdi.

— Yo'qoling!—d di u.

— N ga, serq.. O, sizni parvardigor yorlaqasin!

— Gapirmang! Yo'qoling bu y rdan!

Bu so'zni yana bir takrorlashga to'g'ri k lmadi. Zinapoyadan t z tushib borayotgan odim tovushlari gumburlab eshitildi, pastda eshik taraqladi, ko'chadan shaxdam qadam tovushlari k ldi.

— Xulosasini aytganda, Uotson,— d di Xolms, qo'lini sopol trubkasiga ch'zib,— mutlaqo politsiyamizning yo'l qo'ygan xatolarini tuzatish uchun ishlamayman. Bordi-yu, Xorn rga xavf-xatar tahdid solayotgan bo'lsa, unda boshqa gap edi. Ammo Rayd r unga qarshi shohidlik b rmaydi, ish shu bilan tinchib k tadi. Ehtimol, muttahamga homiylik qilayotgandirman-u, ammo, to'g'rirog'i, m n odamni batamom nobud bo'lib k tishdan saqlab qolyapman. Bu shovvoz, endi bunaqa ishlarni takrorlamaydi — u juda yurak oldirib qo'ygan. Hayot bizni g'alati va alomat bir jumboq bilan to'qnash k ltirdi! Bu jumboqni y chishning o'ziyoq katta mukofot! Iltifot qilib qo'ng'irog'ni chalib qo'ysangiz, yangi «tadqiqot» bilan shug'ullanardik, bunda ham bosh rolni yana parranda ijro etadi: esingizda bo'lsin, tushlikka kaklik y ymiz.

SARQISH BASHLRA

Erta bahor kunlaridan birida Sh rlok Xolms iltimosimni yerda qoldirmay, m n bilan birga bog'da sayr qilgani yo'l oldi. Qayrag'och shoxlarida ilk, s zilar-s zilmas yashil kurtaklar nish urgan, kashtanlarning yopishqoq bo'rtiklari ochilib, besh qirrali ilk yaproqlarga aylanmoqda edi. Biz bog' bo'ylab surunkasiga ikki soat aylanib yurdik, bir-biriga yaxshi sinashta ikki odamga xos odatga ko'ra churq

etib og'iz ochmadik. Biz B yk r-stritga qaytib k lganimizda salkam besh bo'lib qolgan edi.

— K chirasiz, ser,— d di xizmatkor bola bizga eshik ocharkan. Bir j ntlm n k ldi... U sizni so'radi, ser.

Xolms m nga ta'na bilan qarab qo'ydi.

— Kunduzgi sayrlarning oqibati shunaqa bo'ladi! — dedi u.— O'sha j ntlm n k tib qoldimiq

— Ha, ser.

— Ichkariga kirib, kutib turaturing, d madingmiq

— D dim, ser, u kirdi.

— Uzoq kutdimiq

— Yarim soatcha, ser. Juda b zovta j ntlm n ekan, ser. Kirganidan k tgunicha xonada u yoqdan-bu yoqqa yurdi, hatto d psinib ham qo'yardi. M n dahlizda edim. ser, shuning uchun uning gapirayotgan gapirmayotganini eshitolmadim.

Oxiri u yo'lakka yugurib chiqib: «Axir bu odam k ladimi-yo'qmi o'ziq»—d b qichqirdi. Xuddi shunday d di, ser. «Yana bir oz kutib turing»,— dedim. «Mayli, kuta turaman,— d di u,— ammo bu y rda emas, ochiq havoda, bo'lmasa bu yerda nafasim qisilib k tyapti! Had may qaytib k laman». Hech bir gapga ko'nmadi.

— Durust, durust. S n qo'lingdan k lgan hamma ishni qilibsan,— d di Xolms va biz xonamizga kirdik.— L kin bu juda o'kinarli, Uotson,— d ya davom ettirdi so'zini do'stim.— Ishsiz qolib juda zerikib k tdim, u odamning sabrsizlanganiga qaraganda ishi muhimga o'xshaydi. O! Stoldagi manavi trubka sizniki emas. Buni u qoldirib k tganga o'xshaydi. Uzun mundshtukli qadimiy ajoyib bray r, bunaqalarini tamakifurushlar qahrabo'bandli d b atashadi. Qiziq, butun London bo'yicha nechta haqiqiy qahrabo mundshtuk topilarkinq Ba'zi odamlar, agar qahraboda qumursqa bo'lsa, u chinakam qahrabo bo'ladi, d yishadi. Shuning uchun ham qalbaki qahraboga qalbaki qumursqa jonlash bilan shug'ullanadigan maxsus sanoatchilar paydo bo'ldi... Ha, bu odam o'zi uchun ardoqli bo'lgan trubkasini bu yerda unutilib qoldirgan ekan, d mak u qattiq xafa.

— Buning unga ardoqli ekanligini qayoqdan bildingizq— d b so'radim m n.

— Yangisi, m nimcha, y tti yarim shilling tursa k rak. Ko'rib turibsizki, trubka ikki martaba tuzatilgan: avval mundshtukning yog'och qismini, k yin qahrabo qismini tuzatishgan. Ikkala marta ham trubkani uning , o'zidan qimmatroq turadigan kumush halqacha bilan mustahkamlashgan. Uni g'oyat ardoqlagan odamgina shu pulga yangisini olib qo'ya qolish o'rniga uni qayta-qayta tuzattiradi.

— Yana biron boshqa gap bormiq— d b so'radim m n Xolmsning trubkani qo'lida o'ynab, uni o'ziga xos o'ychanlik bilan ko'zdan k chirayotganini ko'rarkanman.

U trubkani qo'liga oldi-da, allaqanday suyak haqida l ktsiya o'qiyotgan anatomiya prof ssoriga o'xshab, uni uzun, nozik barmoqlari bilan ch rtdi.

— Ba'zan g'oyatda qiziq trubkalar uchrab qoladi,— d di u.— Soat va botinka tasmalarini mustasno qilganda, boshqa h ch qanday buyumlar shu qadar o'zlariga xos yorqin xususiyatlari bilan ko'zga tashlanib turmaydi. Biroq bu trubka zuhr etayotgan shohidliklar uncha xarakt rli emas, uncha muhim ham emas. Aftidan,

uning egasi mushakdor, chapaqay, tishlari butun, boqib g'amroq, xiylagina badavlat odam bo'lsa k rak.

Bu ma'lumotlarning hammasini do'stim menga g'oyat parvosizlik bilan gapirardi. Ammo uning m nga ko'z qirini tashlayotganini, mulohazalarini kuzatib borayotgan-bormayotganimga qanoat hosil qilmoqchi bo'layotganini payqadim.

— Siz uni y tti shillinglik trubkasi borligiga asoslanibgina badavlat odam d moqchimisizq—d b so'radim m n.

— Bu Gros norning omuxta tamakisi, bir untsiyasi sakkiz p ns turadi,— d b javob b rdi Xolms, trubkani kaftiga y ngilgina qoqib.— Bundan ikki barobar arzon turadigan ajoyib tamaki chekishi ham mumkinligini aytsak, uning pul t jashga muhtoj emasligi ravshan bo'ladi.

— Boshqa xulosalaringiz-chiq

— Uning trubkasini chiroq yoki gazdan tutatib oladigan odati bor. Trubkaning bir tomondangina ancha kuyib qorayib qolganini ko'rishingiz mumkin. Uni gugurt bilan tutatilganda bu qadar qoraymaydi. Odam gugurtni nima uchun trubkaning yonidan tutishi k rakq Agar chiroqdan tutatilsa, bu boshqa gap. Bunda trubkaning tamakidoni albatta qorayib qoladi. Bu esa faqat o'ng tomonidan qorayib qolgan. Bundan shunday xulosa chiqaramanki, uning egasi — chapaqay. Trubkangizni chiroqdan tutatib ko'ring-chi. Siz chapaqay bo'lmaganingiz uchun, tabiiyki, uni chap tomonidan o'tga tutasiz. Albatta, ba'zan aksincha bo'lishi ham mumkin, ammo bu mutlaqo tasodif bo'ladi.

Bu trubkani esa hamisha o'ng tomondan tutatganlar. Undan tashqari, mana, u mundshtukni qattiq tishlayv rganidan y yilib t shilgan. Kuchli, g'ayratli, tishlari baquvvat odamgina shunday qilishi mumkin... Yanglishmayotgan bo'lsam zinapoyadan qadam tovushlarini eshtyapman. Hozir biz trubkadan ham qiziqroq narsani ko'zdan k chiramiz.

Bir daqiqadan so'ng eshigimiz lang ochilib, xonaga novcha bir yigit kirib k ldi. Egnida qaddi-qomatini quchib turgan b jirimgina to'q kul rang kostyum. Qo'lida soyaboni k ng jigar rang movut shlyapa. M n uni o'ttiz yoshlarda d b taxmin qilishim mumkin zdi. Aslida esa, ajab emaski, bundan kattaroq bo'lsa.

— Afv etasiz, dedi - u sal g'ijil bo'lib. M n taqqillatishim k rak edi. Ha, albatta, taqillatishim k rak edi. Ammo m n bir oz xafaman, hamma gap shunda!- u sal-pal boshi aylanib turgan odam d k, p shonasini silab, stulga o'tirdi deyishdan ko'ra ham, o'zini tashladi.

— Nazarimda siz bir-ikki k chadan b ri uxlamaganga o'xshaysiz,— d di Xolms ochiqko'ngillik bilan!

Bu narsa asabni ishdan ham, hattoki o'yin-kulgidan ham ko'proq qahshatadi. Ruxsatingiz bilan so'rasam, sizga bironta yordamim t gishi mumkinmiq

— M nga sizning maslahatingiz k rak, ser. Nima qilishimni bilmay qoldim, nazarimda butun turmushim barbod bo'lgand k.

— M nga d t ktiv konsultant sifatida yordam b r, d moqchimisizq

— Bu o'z yo'li bilan. Ammo, bundan tashqari, m n sizning fikringizni bilmoqchi edim. Siz ko'pni ko'rgan, turmushning achchiq-chuchug'ini totgan oqil odamsiz... Nima qilishim k rakligi to'g'risida yo'l ko'rsatsangiz d gan edim. O, m nga yo'l ko'rsatishingizni juda istardim!

U qisqa-qisqa, k skin, uzun-yuluq gapirar, nazarimda umuman g'oyatda qiynalib gapirayotgand k, dilida bor gapini izhor qilmaslik istagini zo'r kuch bilan bosib turgand k edi.

— Bu juda nozik masala,— d di u.— H ch kim o'zining oilaviy ishlarini b gona odamga gapirishni xush ko'rmaydi. Umring bino bo'lib ko'rmagan ikki odam bilan xotining o'rtasidagi munosabatni muhokama qilish bu juda dahshatli narsa. Ha, bu dahshat! Ammo pichoq borib ustixonimga taqaldi, yaxshi bir maslahatga muhtoj bo'lib qoldim.

— Qimmatli mist r Grant Monroe...— d ya gap boshladi Xolms.

Mijozimiz stuldan sapchib turib k tdi.

— Iya!—d b qichqirib yubordi u.— Siz m ning otimni bilasizmiq

— Siz o'zingizning kimligingizni xufiya tutmoqchi bo'lsangiz,— d di Xolms jilmayib,— m n sizga otingizni shlyapangizning astariga yozmasligingizni yoki aqalli gaplashayotganingizda undagi yozuvni suhbatdoshingiz ko'rmaydigan qilib ushlab turishingizni maslahat b rardim. Shu narsani aytmoqchi edimki, do'stim bilan m n bu xonada ko'pgina g'aroyib sirlarni eshitganmiz, ko'pgina b zovta ko'ngillarga taskin bag'ishlash baxtiga muyassar bo'lganmiz. Aminmanki, bu gal ham shunga musharraf bo'lamiz. Bashartiki oshig'ishimiz zarur bo'lib qolsa, m nga hamma faktlarni darhol aytib b rishingizni iltimos qilardim.

M hmonimiz yana qo'li bilan p shonasini siladi, uning gap boshlashi naqadar qiyin bo'layotganini ko'rish mumkin edi: yuzining har bir imosi, har bir harakati bu odamning pismi, bosiq, mag'rur, o'z jarohatlarini ayon-oshkor ko'rsatishdan ko'ra ham uni yashirishga moyil odam ekanligini s zdirib turardi. Ammo birdan, har qanday andishani bir ch tga uloqtirib tashlagand k, mushtini qahr bilan siltab, gapira ketdi.

— Faktlar shulardan iborat, mist r Xolms,— d di u.— Uylanganimga uch yil bo'lgan. Shu vaqtgacha xotim ham, m n ham bir-birimizni juda s vardik, g'oyat baxtiyor edik. Biz bir-birimizdan h ch narsani — na o'y-xayollarimizniyu na xatti-harakatlarimizni yashirardik. Ammo — o'tgan dushanbadan b ri — oramizda birdan qandaydir to'siq paydo bo'ldi. Xotimning o'y-xayollarida, hayotida m nga noma'lum bo'lgan bir narsa paydo bo'lib qoldi. Endi xotimning sirini ko'chada o'tib k tayotib m ni tasodifan turtib yuborgan xotinning sirini bilganimchalik ham bilmayman. Biz bir-birimizga b gona bo'lib qoldik, m n shuning sababini bilmoqchi edim... u yog'ini aytyshdan oldin, mist r Xolms, diqqatingizni masalaning bir jihatiga qaratmoqchi edim. Effi m ni s vadi, bunga shubhalanmasangiz ham bo'ladi. U m ni chin qalbidan s vadi, h ch qachon hozirgichalik s vgan emas. M n buni bilaman. Buni his qilib turibman. Bu borada bahslashmoqchi emasman. Erkak kishida yaqin kishi uni s vishiga komil ishonch bo'lishi mumkin-ku axir! Ammo bizning oramizga sir tushib ola soldi, agar u ochilmasa, bizning ilgarigi aloqalarimiz o'rniga qaytib k lmaydi.

— Mumkin bo'lsa, m nga faktlarni aytib b rsangiz, mistsr Monroe,— d di Xolms bir oz sabrsizlanib.

— M n sizga Effi to'g'risida bilganlarimni aytib b raman... M n Effi bilan ilk daf'a uchrashganimda u b va edi, zotan juda yosh juvon edi. U bori-yo'g'i yigirma b shda edi. Uni missis Xibron d b atashardi. Juda yoshligida Am rikaga jo'nab

Kitob, Atlanta shahrida yasharkan. U yerda mijozlari juda ko'p Xibron dagan advokatga tengibdi. Ular bola ko'rishibdi, ammo qora b zgak epid miyasi boshlanib, eri ham, bolasi ham o'libdi. Men Xibronning vafoti haqidagi guvohnomani ko'rganman. Ana shu baxtsizliklar tufayli u Amerikani qattiq yomon ko'rib qolib, u yoqdan qaytib kelgan, tul xolasi bilan Middlsvksdagi Pinnsr dagan joyda yashay boshlagan. Men shuni eslatib o'tishim kerakki, eri o'lgach, unga durustgina m ros, taxminan to'rt yarim ming funt pul qolgan, ulardan yetti prots nt daromad olib turarkan. Men Effini uchratganimda uning Pinn rda yashayotganiga endigina yarim yil bo'lgan ekan. Biz bir-birimizni s vib qoldik, bir n cha haftadan k yin qovushdik.

Men o'zim achitqifurushman. Bir yillik daromadim yetti yuz-sakkiz yuz funtga boradi. Shunday qilib biz anchagina ma'mur bo'lib qoldik. Yiliga sakson funt badaliga Norberidan yaxshigina bog' ijaraga oldik. Bu yer shundoqqina shahar ch kkasiga joylashgan bo'lsa-da, qishloqdan deyarli farq qilmasdi. Bog'imizdan sal yuqoriroqda ikkita uy bilan m hmonxona, dalaning narigi tomonida, ch troqda — bizga ro'parama-ro'para kott j joylashgan. Stantsiyaga olib boradigan yo'lning o'rtasiga yetguncha bundan boshqa h ch bir bino yo'q. Kuz va Qish oylarida men ko'pincha ish bilan shaharda bo'laman, ammo yozda kamroq band bo'laman. Biz o'zimizning shaxar tashqarisidagi uyimizda ko'ngildagid k kina baxtiyor turmush k chirib turardik. Shu la'nati voq agacha turmushimizga h ch narsa dog' solmagan edi...

Sizga shuni aytishim k rakki, turmush qurganimdan k yin, xotinim bor boyligini men ga topshirdi men izing qarshi turishimga ham qaramadi, chunki, bordiyu ishlarim yurishmay qolsa, men uning pullaridan foydalanishga juda ham qiynalardim. Biroq, u so'zini o'tkazmay qo'ymadi. Birdan, taxminan olti hafta muqaddam u men ga shunday d b qoldi:

«J k, siz men izing pullarimni olayotganingizda, xohlagan vaqtingizda k ragicha olishingiz mumkin, d gan edingiz».

«Albatta,— d b javob berdim men.— Bu pullar — sizniki».

«Ho'p bo'lmasa, -d di u. Men ga yuz funt k rak».

Men biroz taajjublandim, ammo, yangi ko'ylak yoinki shunga o'xshagan biron narsaga k rakdir-da, d b o'yladim.

«Nimaga k rak bo'lib qoldiq»—d b so'radim men.

«O,— d b javob berdi u sarosimaga tushib,- siz banktsrintizgina bo'laman d gan edingiz-ku, bankirlar bo'lsa h ch qachon h ch narsani surishtirishmaydi, buni bilasiz-ku».

«Agar pul sizga darhaqiqat k rak bo'lsa, uni olamiz».

«Ha, albatta, pul juda k rak».

«Nima uchun k rakligini aytmaysizmiq»

«K yinroq aytarman, J k, hozir emas».

Men shu javobga qanoat qilishga majbur bo'ldim, zotan o'shangacha u men ndan h ch narsani yashirmas edi. Men unga ch kni b rib, bu suhbatimizni xayolimdan chiqarib yubordim. Ehtimol k yin sodir bo'lgan narsalarga bu hodisaning h ch qanday aloqasi ham yo'qdir-u, har qalay, uni eslatib o'tishim zarur.

Sizga hozirgina aytganimdek uyimizning yaqinida kott j bor. Oramizni dala ajratib turadi, ammo kott jga borish uchun yo'ldan o'tib, keyin so'qmoqqa burilish k rak. Xuddi kott jning orqasida kichkina archazor bor, m n u y rda sayr qilishni juda yoqtirardim, chunki umuman daraxtlarni yaxshi ko'ramam. Afsuski, sakkiz oydan b ri kott jda h ch kim yashamas, har tomondan o'rmalab chiqqan shilvi bilan qurshalgan, eski usuldagi p shayvonli, ikki qavatli shinamgina uyning shuncha vaqtdan b ri bo'sh yotganiga turib-turib achinardim. Ko'pnpcha bu uy qarshisida to'xtab qolib, uning qanday shinamgina qo'rg'oncha bo'lishi mumkinligini o'ylardim.

O'tgan dushanba k chqurun sayr qilib yursam, yo'lga bo'sh furgon chiqib qoldi, zinapoya oldidagi o'tloqda esa bir uyum gilam bilan har xil buyumlar yotibdi. Aniq bildimki, kott jni nihoyat ijaraga b rishgan. M n o'tib k tmoqchi ham edim-u, ammo to'xtab qoldim, odatda rasm bo'lganid k, b korchilikdan tomosha qilib, bizga qo'shni uyda qanday odamlar yashar ekan, d b o'ylay boshladim. Uyga qarab turarkanman, tuyqusdan yuqori d razalardan birida m ni kuzatayotgan odamning basharasini ko'rib qoldim. Bu basharada diqqatga loyiq nima narsa bor ekanligini bilmayman-u, mist r Xolms, ammo etim s skanib jnmirlashib k tdi. Uzoqdan yaxishlab ilg'ab olmagan bo'lsam ham, u ko'zimga allaqanday g'ayri tabiiy, g'ayri insoniy bo'lib ko'rindi. Shu taassurot bilan yaqinroq borib, m ni kim kuzatayotganini aniqlamoqchi bo'ldim. Ammo shu daqiqadayoq u odamni orqasiga, xonaning qorong'i joyiga tortib olishgandek, bashara to'satdan g'oyib bo'lib qoldi. M n nima bo'lganini payqashga tirishib b sh minutcha turib qoldim. Bu erkak kishining basharasimidi yoki xotin kishining basharasimidi, buni aytolmayman. Juda uzoqda turgan edim. M ni hammadan ham uning murdanikid k ko'kish-sarg'ish tusi g'ayratga soldi. Baqraygan, karaxt bu bashara o'zining g'ayri tabiiyligi bilan jirkantirardi. M n shu qadar tashvishlanib qoldimki, yangi ko'shnilarimiz haqida mufassalroq tasavvurga ega bo'lishga qaror qildim. Zinapoyadan chiqib borib, eshikni taqillatdim. Eshikni afti-angori yoqimsiz, bashara novcha bir xotin shu zahotiyog ochdi.

«Nima d ysizq»— d b suradi u k skin shotlandcha talaffuz bilan.

«M n sizning qo'shningiz bo'laman, hov anavi y rda yashayman,— d dim uyim tomonga imo qilib,— nazarimda. Hozir ko'chib k lganga o'xshaysizlar. Sizga biron yordamim t gmasmikanq»

«K rak bo'lsangiz — chaqiramiz!»— d di-da, u eshikni taraqlatib yopdi.

Qo'pol javobdan achchig'im chiqib, uyga qarab k tdim. Butun k ch davomida, garchand boshqa narsa to'g'risida o'ylashga tirishsam ham, fikri-xayolim d razada ko'ringan bashara bilan haligi shaddod xotinga qayta-k ldi, Xotinimga hech narsa demaslikka qaror qildim: u asabiy ayol, unar-unmasga xafa bo'lav radi, xunuk taassurotlarim bilan uni tashvishlantirishimning hojati yo'q, d b o'yladim. O'rnimga yotayotganimda, gap orasida kott jga odam ko'chib k lganligini aytdim xolos. U h ch narsa d b javob b rmadi.

Odatda men qattiq uxlayman. Oilada k chasi m ni uyg'otish amri mahol d b hisoblashadi, bu narsa bizning doimiy hazil-mutoyibalarimizga sabab bo'ladi. Ammo o'sha kuni k chasi, ehtimolki, ko'rganlarimdan bir oz hayajonlanganimdan bo'lsa k rak, odatdagidan ko'ra s rgakroq uxladim. Ko'zim uyquda ekan,

atrofimda bir narsa bo'layotgand k tuyuldi. Nima bo'layotganini asta-s kin anglay boshladim, xotanim o'rnidan turdi, yopin-chig'i bilan shlyapachasini kiydi. M n uyquli ko'zim bilan norozilikmi yoki taajjub izhor qilmoqchi edim, ammo ko'zimni xiyol ocharkanman uning sham yoritgan yuzini ko'rib hayratdan lol bo'lib qoldim. Uning ch hrasida bunday ifodani h ch qachon ko'rgan emasdim. Buni tasavvurimga ham k ltirmagan edim. Rangi murdad k oqarib k tgan, entikib-entikib nafas olardi. Yopinchg'ining tugmasini qadarkan, uni uyg'otib yubormadimmikan, d gandek karavotga o'g'rincha nazar tashlab qo'yardi. K yin, m ni uxlab yotibdi, d b o'ylab, xonadan s kingina chiqib k tdi. Bir lahzadan k yin tashqari eshikning asta g'ijirlaganini eshitdim. Turib o'tirdim-da, rostdan uyg'ongan-uyg'oyamaganlishmni bilish uchun karavotning suyanchsh ini urib ko'rdim, k yin yostiqling tagidan soatimni oldim. Soat uch edi. Shunday b - mahalda xotanimning qishloq yo'lida nima ishi bor ekanq

M n biron javob topishga urinib bosh qotirgancha yigirma minutcha o'tirdim. O'ylaganim sayin bu narsa tobora chigal va sirli bo'lib tuyulardi. Hamon bus-butun sarosimada ekanman, tashqari eshik yana sassizgina ochilib, zinapoyadan xotanimning oyoq tovushlari eshitildi.

«Qayoqda edingiz, Effiq»— d b so'radim u kirib k larkan.

U butun vujudi bilan sapchib tushib. Qichqirib yubordi. Bu qichqiriq bilan titroq m ni boshqa hamma narsalardan ko'ra ko'proq tashvishlantirdi: m n bularda ta'riflab bo'lmaydigan jinoiy bir narsa his qildim. Xotanim hamisha shu qadar sof vijdon, halol ediki, uning o'z xonasiga biqinib kirib k layotganini, eri gap so'rasa qichqirib yuborganini, titrayotganini ko'rarkanman, a'zoyi-badanim muzlab k tdi. «Uyg'oqmidingiz, J k!— d b xitob qildi u asabiy kulib.— M n, sizni h ch narsa uyg'otolmaydi, d b o'ylardim».

«Qayoqda edingizq»—d b so'radim m n qovog'imni solib.

«Sizning taajjublanganligingizni payqab turibman,— d di u. Yopinchig'ining tugmalarini y chayotganida barmoqlari qaltirayotganini ko'rdim.— M n ilgari, bir kunmas-bir kun shunday bo'larman, d b h ch o'ylamagan edim. Gap shundaki, birdan nafasim tiqilib bo'g'ilib qoldim. Sof havoda nafas olishim k rak edi, agar tashqariga chiqmasam, hushimdan k tib qolardim. Bir n cha minutgina eshikning oldida turdim, endi yana yaxshi bo'lib qoldim».

Shularni aytarkan u m n tomonga biron marta ham qaramadi, ovozi esa odatdagidan boshqacha eshitildi. Uning yolg'on gapirayotgani ko'rinib turardi. M n unga h ch nima d b javob b rmay, d vorga o'girilib oldim, yuragim alam-iztirobda, o'zim esa bus-butun mudhish gumonlar, shubhalar hukmi ostida edim. Xotanim m ndan nimalarni yashirayotgan ekanq U qay rda bo'ldi ekanq Bor gapni bilmagunimcha tinchiyolmasligimni his qilardim, ammo u bir marta yolg'on gapirganidan k yin uni so'roqqa tutgim k lmasdi. Tuning qolgan qismini bir-biridan aql bovar qilmaydigan dalillar o'ylab topish bilan ahanay-ahanay o'tkazdim.

O'sha kuni shaharga tushib k lishim k rak edi, ammo shu qadar hayajonlangan edimki, ish bilan shug'ullanolmasdim. Xotanim ham xafad k edi. Uning m nga savolomuz qarab-qarab qo'yishidan uydirmasiga ishonmayotganimni payqab turgani, m n bilan qanday muomala qilishini bilolmayotgani ayon

ko'rinib turardi. Nonushta paytida churq etib gaplashmadik. Nonushtadan k yinoq m n darhol aylangani chiqib k tdim, bor gapni sof havoda yurib o'ylab olmoqchi edim.

Billur saroyiga borib, u y rda bir soatcha bo'ldim, Norb riga kunduz soat birda qaytib k ldim. Tasodifan kott jning oldidan o'tayotib, k cha o'sha yoqdan mo'ralagan g'alati basharani ko'rib qolmsmikanman, d gan umidda d razalarga ko'z tashlash uchun to'xtadim. Eshik birdan ochilib, ichkaridan xotinim chiqib k lganda naqadar xayratlanganimni tasavvur etsangiz edi, mister Xolms!

Uni ko'rarkanman, s rrayib qotib qoldim, ko'zlarimiz to'qnashganda uning yuzida paydo bo'lgan ifoda qarshisida m ning hislarim h ch narsa bo'lmay qoldi. Nazarimda xotinim uyga qochib kirib yashirinmoqchi bo'lgand k tuyuldi, ammo qochish b foyda ekanligini ko'rib, rangi o'chib, ko'zlari ola-kula bo'lgancha olg'a yura boshladi, ko'zlarining ifodasi labidagi tabassumiga sira ham yopishmas edi.

«Voy, J k,— d di u,— biror yordamim t gib qolmasmikan, d b

qo'shnilarimiznikiga hozirgina kirgan edim. M nga n ga bunday qarayapsiz, J kq M ndan jahlingiz chiqayotgani yo'qmiq»

«Xo'sh,— d dim m n.— K chasi shu y rga k lganmidingizq»

«Bu bilan nima d moqchisizq»—d b xitob qildi u.

«Siz shu y rga k lgansiz, bunga aminman. Siz shunaqa vaqtda k lib ko'radigan bu odamlar kim o'ziq»

«M n bu y rda h ch qachon bo'lgan emasman».

«N ga yolg'on gapirasizq Gapingiz yolg'on ekanligini o'zingiz ham bilasiz-ku!— d b qichqirib yubordim m n.— Gapirayotganingizda hatto ovozingiz ham o'zgarib k tadi. Men sizdan h ch qachon biron sir yashirganmidimq Hozir bu kott jga kirib, bor gapni o'zim aniqlayman».

«Yo'q, yo'q, J k!!»

U o'zining dahshatli hayajonini yashirolmay entikardi, m n eshikka yaqinlasharkanman, u shartta ngimga yopishdi-da, birdan kuchga kirib k tib, m ni shaxt bilan ch tga tortdi.

«O'tinaman. kirmang, J k!—d b xitob qildi u.— Qasam ichaman, bir kunmas-bir kun bor gapning hammasini aytib b raman, ammo k yinchalik, k yin... Agar siz bu kott jga kirsangiz, katta falokat yuz b radi!»

M n uning qo'lidan bo'shab chiqishga urinsam u jon holatda iltijo bilan yopishib oldi.

«So'zimga ishoning, J k!—d b qichqirdi u.— Aqalli shu galcha ishoning! H ch qachon o'kinmpaysiz! Agar m n sizdan biror narsani yashirayotgan bo'lsam, bu ishni siz uchun qilayotibman. Butun turmushimiz shu narsaga boqliq. Uyga birga k taylik, hammasi osoyish topadi, agar siz m ning ko'nglimga qaramay, kott jga kirarkansiz, oramiz buziladi!»

Uning ovozi shu qadar samimiy va alamli yangradi-ki, m n eshik oldida ikkilanib turib qoldim, «So'zlaringizga bir shart bilan ishonaman,— d dim nihoyat.— Xohlaymanki, bularning hammasi darhol barham topsin. Siringiz ichingizda qola qolsin, ammo m nga tunlari bu yoqqa qatnashni bas qilaman, sizdan yashiriqcha biror ish qilmayman, d b va'da b ring. M n bo'lgan

narsalarning hammasini unutishga roziman, bu ortiq takrorlanmaydi, d b va'da b rsangiz bas».

«M nga ishonishingizga shubha qilmayman!— d b xitob qildi u y ngil tortib, erkin nafas olarkan.— Hammasi sizning ko'nglingizdagid k bo'ladi. Yuring, bo'ling, uyga yuring!»

Yengimni hamon qo'yib yubormay, u m ni kott jdan nari surgab k tdi. K tayotib orqamga qararkanman, yuqoridagi d razadan bizni kuzatib turgan o'sha odamning sarg'ish, zahil basharasini ko'rdim. Bu maxluq bilan xotininimning orasida qanday munosabat bo'lishi mumkinq Yoki m n k cha ko'rgan qo'pol xotin bilan xotininim orasida qanday yaqinlik bo'lishi mumkinq Bu boshni qotiradigan jumboq edi, m n buni hal qilmagunimcha tinib-tinchimasligimni bilardim. Shundan k yin ikki kunni uyda o'tkazdim. Nazarimda, xotininim shartimizni halol bajarayotganday edi, n gaki, payqashimcha, u uydan tashqariga chiqmadi. Ammo uchinchi kunga borib uning diqqatini eri va burchidan ch tga tortayotgan sirli bir narsaning ta'siridan uni h ch qanday qasam saqlab qololmasligi ayon bo'ldi. Shu kuni m n shaharga tushdim, ammo odatda qaytib boradigan 3.36 dagi po zd bilan emas, 2. 40 dagi po zd bilan qaytdim. Uyga kirib borsam, qarshimdan vahimaga tushgan xizmatkor xotin yugurib chiqdi.

«B ka qayoqdaq»--d b so'radim undan,
«Sayr qilgani chiqib k tgan sh killi».

Ko'nglimda darrov shubha tug'ildi. Uning uyda yo'qligiga ishonch hosil qilish uchun yuqoriga qarab chopdim. Tasodifan d razadan qarab hozirgina m n bilan gaplashgan xizmatkor xotinning daladan kott jga qarab chopib k tayotganini ko'rib qoldim. Albatta, buning boisini darhol payqadim. Xotininim o'sha yoqqa k tgan, m n k lib qolguday bo'lsam xizmatkorga darrov o'zini chaqirishni tayinlagan.

Qahri-g'azabdan qaltirab pastga yugurib tushdim-da,-bu ishga batamom barham b rish uchun dala tomonga qarab k tdim. Xotininim bilan xizmatkorning so'qmoqdan uyga qarab yugurib k layotganlarini ko'rdim-u, ular bilan gaplashib qolmaslik uchun to'xtamadim. Kott jda mening turmushimga ko'lanka solgan bir sir bor! Bu sirni bilmaguncha qo'ymayman, d b qasd qildim. Hattoki taqirlatib ham o'tirmasdan eshik tutqichini burdim-da, yo'lakka yugurib kirdim.

Birinchi qavat jimjit, osoyishta. Oshxonada o't ustida choydush qaynab turibdi, katta qora mushuk savatda g'ujanak bo'lib yotibdi, ammo m n ilgari ko'rgan xotindan asar ham yo'q edi. Ikkinchi xonaga yugurib kirdim, unisida ham h ch kim yo'q. Shundan k yin zinapoyadan yuqoriga yugurib chiqdim, yuqoridagi ikki xonada ham h ch kimni uchratmadim. Butun boshli uyda jon asari yo'q edi. M n d razasidan g'alati basharani ko'rgan xonani mustasno qilganda, bu y rdagi jihoz va rasmlar jo'ngina, bachkana edi. Bu xona qulay, shinamgina jihozlangan, xotininimning bor bo'yi bilan tushgan fotosurati kaminda turganini ko'rib qolganimda hamma shubhalarim dahshatli, alamli qahrga aylandi. Bu suratni u m ning iltimosim bilan bundan uch oygina burun oldirgan edi.

M n u y rda uy mutlaqo bo'sh ekanini aniqlash uchun qancha vaqt darkor bo'lsa, shuncha vaqt bo'ldim. Bu y rdan dilsiyoh bo'lib chiqib k tdim, h ch qachon bunday bo'lgan emasdum. Uyga qaytib borsam, xotininim qarshimga chiqdi,

shu qadar jahlim chiqqan ediki, u bilan gaplashman, yonidan o'tib kabin timga kirib k tdim. Shunday bo'lsa ham, u eshikni yopib ulgurmasimdan orqamdan kirib k ldi.

«Va'damni buzganimga qattiq achinaman, J k,— d di u,— agar siz bor gapni bilganingizda, aminmanki m ni k chirgan bo'lardingiz».

“Bo'lmasa bor gapni aytib b ring”.

«Aytib b rolmayman, J k, aytib berolmayman!»

«Toki siz bu kott jda kim yashashini, fotosuratingizni kimga b rganingizni m nga aytib b rmas ekansiz, aslo ishonmayman»,— d dim va uni tashlab ko'chaga chiqib k tdim...

Bu k cha bo'lgan edi, mist r Xolms, m n uni k yin ko'rmadim, bu g'alati ishdan ham ortiq xabarim yo'q. Shungacha bizning oramizda h ch qanday anglashilmovchilik bo'lmagan edi, uning yolg'on gapirayotganidan shu qadar hang-mang bo'lib qoldimki, nima qilishimga ham hayronman. Bugun ertalab m nga maslahat bilan yordam b ra oladigan odam siz ekanligingiz miyamga k lib, oldingizga qarab yugurdim. O'zimni batamom sizning ixtiyoringizga topshiraman. Agar sizga bitta-yarimta d tal aniq bo'lmasa, marhamat, so'rayv ring. Ammo, dast-avval nima qilishim k rakligini t zroq ayting! Bu baxtsizlikka h ch chidayolmayman.

Xolms bilan m n uning bu ko'z ko'rib, quloq eshitmagan g'aroyib axborotini maroq bilan tingladik. U zo'r hayajon chulg'agan kishid k qaltirab, entikib-entikib hikoya qilardi. Do'stim o'yga tolib, bir ozgina vaqt qo'lini iyagiga tiragancha o'tirdi.

— Ayting-chi,— d di u nihoyat,— d razadan erkak kishining yuzini ko'rganingizga aminmisizq

— M n uni har gal ham uzoqdan ko'rganim uchun biron narsa deyolmayman.

— Har qalay, u ta'bingizni tirriq qildimi

— Nazarimda uning tusi g'ayri tabiiy, qiyofasi g'alati bir tarzda harakatsiz edi. Yaqinroq borsam darrov g'oyib bo'lardi.

— Xotiningiz sizdan yuz funt pul so'raganiga ko'p bo'ldimi

— Ikki oycha bo'lib qoldi.

— Siz h ch qachon birinchi erining suratini ko'rganmisizq

— Yo'q. Uning vafotidan k yin Atlantada katta yong'in chiqib, oilalariga t gishli hamma qog'ozlar kuyib ketgan ekan.

— Biroq erining o'lgani haqidagi guvoohnomasi bor ekan. Bu shahodatnomani ko'rdim, d b aytdingiz-ku.

— Ha, yong'indan so'ng dublikatini olgan.

— Siz uni Am rikadaligidan b ri biladigan biror odasm bilan h ch qachon uchrashganmisizq

— Yoq.

— U yana o'sha yoqqa borib k laman, d ganmidi h chq

— Yo'q— U yoqdan xat olib turarmidi

— Bilishimcha, yo'q.

— Tashakkur. M n bu ish ustida bir ozgina o'ylamoqchi edim. Agar kott jdagilar u y rni butunlay tashlab k tgan bo'lsalar— bu ahvolni mushkullashtiradi. Ammo, o'ylashimcha, to'g'rirog'i, u y rda istiqomat qiluvchilar sizning k lishingiz to'g'risida oldindan ogohlantirilgan, ular siz u y rga kirib bormasingizdan oldin chiqib k tishgan. Shunday bo'lsa, ular ehtimolki qaytib k lishadi, hamma narsani osongina aniqlaymiz. Ruhsatingiz bilan sizga maslahat b rardimki, Norb riga qaytib, kott jning d razalarini kuzatsangiz. Agar sizda u y rda birovlar istiqomat qilib turibdi, d yishga asos tug'ilsa, u yoqqa bostirib kira ko'rmang, do'stim bilan m nga t l gramma b ring. Biz t l gramma k lib t gishi bilan bir soatdan so'ng oldingizda bo'lamiz, ishning tagiga darhol y tamiz.

— Bordi-yu kottej haligacha ham bo'sh bo'lsa-chiq

— Unday bo'lsa, m n ertaga y tib boraman, biz bor gapni o'sha y rda o'zingiz bilan birga muhokama qilamiz. Yaxshi boring, eldan burun ich-etingizni y b ruhingiz tushmasin, buning uchun hozircha h ch qanday asosli sabablaringiz yo'q...

— Bu rasvo bir voq a bo'lmasa, d b qo'rqaman Uotson,— d di do'stim mist r Grant Monroni eshikkacha kuzatib k lgach.— Siz bunga nima d ysizq

— Nazarimda bu juda jirkanch ishga o'xshaydi,— d b javob b rdim m n.

— Ha. Bu tovlamachlik, yoki m n qattiq adashyapman.

— Tovlamachi kim bo'ldi ekanq

— Aniqrog'i birdan-bir shinam xonada yashab, o'sha xotinning fotosuratini kaminga qo'yib qo'ygan kishi bo'lishi k rak. Rostini aytsam, Uotson, m ni nima uchundir d razadan ko'ringan sarg'ish bashara juda qiziqtirib qoldi, bu ishni sira ham e'tibordan ch tda qoldirgim k lmayapti.

— Sizda bironta gipot za tug'ildimiq

— Hozircha bir taxminiy fikr. Agar u tasdiqlanmasa, m n taajjublangan bo'lardim. Kott jda o'sha xotinning birinchi eri yashab turgan bo'lishi k rak.

— Nima uchun bunday d b o'ylaysizq

— Bo'lmasa ikkinchi erining u y rga kirib qolishidan n ga bunchalik qo'rqadiq M nimcha, shunday bo'lgan: u xotin Am rikada erga t kkan. K yin u erini yomon ko'rib qolgan — faraz qilaylik, eri moxov yoki m rov bo'lib qolgan... U, nihoyat, eridan qochib Angliyaga qaytib k ladi, otini o'zgartirib, o'z fikricha, yangiddan turmush boshlaydi. U bundan uch yil muqaddam erga t kkan, o'z mavq ini mutlaqo bironta b hayo xotin bilib olgan. Ular xotinga xat yozib, borib s ni fosh qilamiz, d b tahdid qilishgan. Ularning og'ziga urish uchun xotin yuz funt so'ragan. Shunga qaramay, ular k lishgan, eri kott jda yangi istiqomatchilar paydo bo'lganini tasodifan aytib qolganida, xotin bular uni ta'qib qilayotgan kishilar ekanligini fahmlab qolgan. Erining uyquga k tishini poylab xotin o'sha yoqqa yugurib borgan, ulardan uni o'z holiga qo'yishlarini so'rab yalinib-yolvorgan. H ch ko'ndirolmagach, ularning oldiga ertasiga ertalab ham borgan, kott j-dan chiqayotganida eri bilan to'qnash k lib qolgan. Eri undan u y rga ortiq k lmaslikka so'z olgan, ammo ikki kundan so'ng xotin o'zining mudhish qo'shnilaridan xalos bo'lishiga astoydil ishongan holda ular bilan k lishishga yana bir harakat qilib ko'rgan. Shunda ularga o'z fotosuratini b rgan, buni undan talab qilgan bo'lishlari k rak. Suhbat ustida xizmatkor xotin yugurib k lib, eri uyga

qaytib k lganini aytgan. Shunda eri kott jga to'ppa-to'g'ri y lib-yugurib k lishidan qo'rqan xotin u y rdagilarni shosha-pisha orqa eshikdan, ehtimolki, qo'shni archazorga olib chiqib k tgan. Shunday qilib, mijozimiz kirib borganda uy bo'sh bo'lgan. Biroq bugun k chqurun tekshirib ko'rilganda uy hamon bo'sh turgan bo'lsa, m n g'oyatda taajjublangan bo'lardim... Siz m ning bu gipot zamga nima d ysizq

— M nimcha, bu taxmingina, xolos.

— Ha, ammo u hamma narsadan b lgi b rib turibdi. Agar izohlash qiyin bo'ladigan yangi faktlar b lgi b rib qolsa, m ning gipot zamni qaytadan ko'rib chiqishga y tgulik vaqtimiz bor. Biz Norb ridagi do'stimizdan biron xabar olmaganimizcha baribir h ch qanday tadbir ko'rolmaymiz.

Uzoq kutishga to'g'ri k lmadi, T l gramma choydan k yinoq k ldi:

«Kott j band. D razada o'sha basharani yana ko'rdim, Soat 7 dagidan kutib olaman. K lgunlaringizgacha h ch qanday tadbir ko'rman».

U bizni platformada kutib turardi, biz stantsiya fonuslari yorug'ida uning rangi juda o'chganini, hayajondan qaltirayotganini ko'rdik.

— Ular hali ham o'sha y rda, mist r Xolms,— d di u. Qo'lini do'stimning bilagiga tashlarkan.— O'tib k layotganimda kott jda chiroq yonib turganini ko'rdim. Biz bu ishga batamom barham b ramiz.

— Sizning r jalaringiz qandayq— d b so'radi Xolms, biz ikki tomoniga daraxtlar o'tkazilgan qorong'i yo'ldan pastga tushib borarkanmiz

— M n u y rga zo'rlik bilan bo'lsa ham kirib borib, bu uyda kim borligini o'z ko'zim bilan ko'rmoqchiman. Ikkovlaringizni ham guvoh bo'lishlaringizni iltimos qilaman.

— Qaroringiz qat'iymiq Xotiningizning, bu sirni ochmasangiz o'zingizga yaxshi bo'ladi, d b shuncha yalinib-yolvorishlariga qaramasdan-aq — Ha. Shunday qaror qildim. — Durust. O'ylaymanki siz haqsiz. Gumonu shak-shubhalardan ko'ra har qanday haqiqat yaxshi. Eng yaxshisi — darhol o'sha yoqqa borish. Albatta, biz qonunni buzamiz-u, ammo o'ylaymanki, shunday qilsak arziydi.

Tun juda qorong'i edi. Biz katta yo'ldan ikki tomoniga g'ildiraklar chuqur iz solgan tor so'qmoqqa burilganimizda mayda yomg'ir s palay boshladi. Mist r Grant Monro sabrsizlik bilan oldinga intilardi, biz ham imkonimiz boricha uning orqasidan ilgarilab borardik.

— Hov anavi chiroq yonib turgan m ning uyim,— d b g'o'ldiradi u daraxtlar orasidan milt-milt ko'rinayotgan shu'lalarni ko'rsatib.— Bu y r kott j, m n ichkariga kiraman.

Biz yo'lkaga burilib, kott jga yaqin bordik. Eshik qiya ochiq, qora y rda uzun sarg'ish shu'la ko'rinmoqda. Yuqori qavatdagi bir d razadan yorug' nur tushib turardi. Biz parda bo'ylab qimirlayotgan qora soyani ko'rdik.

— Bu maxluq — o'sha y rda!—d b xitob qildi Grant Monro.— U y rda birov borligini o'zlarining ko'rib turibsizlar! Endi qani orqamdan, had may bor gapni bilamiz.

Biz eshikka yaqin bordik. Birdan qorong'ilikdan xotin kishi chiqib k ldil. M n uning yuzini ilg'ayolmadim-u, iltijo bilan qo'llarini yuqoriga cho'zayotganini ko'rdim, qo'llariga yorug' tushdi.

— Xudo haqi, k rak emas, J k! d b qichqirdi u.— M n sizning kelishingizni bilgan edim. O'zingizni bosing, jonim! M ning so'zlarimga yana ishonib, shunday qilsangiz h ch qachon o'kinmaysiz.

— M n sizga ancha ishonib k ldim, Effi,— d b javob b rdi eri k skin.— yo'l b ring, bu y rga kirishim k rak. Mana m ning do'stlarim. Bular bu ishga batamom barham berishimiz uchun menga yordamlashgani k lishgan.

U xotinini ch tga surib qo'ydi. Biz ham uning orqasidan shaxdam kirib bordik. U eshikni ocharkan, qarshisidan bir kampir yugurib chiqdi. Kampir uning yo'lini to'smoqchi edi, ammo Grant Monro uni ch tlatdi, bir minutchadan so'ng biz zinapoyadan yuqoriga ko'tarildik. Biz uning orqasidan borardik.

Bu shinamgina, yaxshi jihozlangan xona edi. Stolda ikkita sham, yana ikkitasi — kaminda yonib turardi. Burchakda stolchaga engashganicha bizga orqa o'girib kimdir o'tirardi. Chamasi, qizaloq bola bo'lsa k rak. U qizil ko'ylak va uzun oq qo'lqop kiygan edi. U bizga k skin o'girilib qararkan, m n hayrat va dahshatdan qichqirib yubordim. Yuzining rangi g'alati, murdanikinamo, zahil tusda, qisqasi har qanday ifodadan mahrum edi.

Sir bir lahzadayoq ayon bo'la qoldi. Xolms kulib yubordi va qo'li bilan bolaning qulog'i orqasini paypasladi. Niqob tushib ketdi, ko'z o'ngimizda mumd k qop-qora, jajjigina n gr qizcha namoyon bo'ldi. U xushchaqchaqlik bilan jilmaygan edi, oppoq tishlari yaltirab k tdi. Hayratlanganimizdan kulgisi qistagan edi. M n uning quvonganidan qahqahlab kulib yubordim; ammo Grant Monro undan ko'zlarini uzolmay, qo'lini ko'kragiga bosgancha s rrayib qoldi.

— Yo rabbiy!— d b xitob qildi u.— Nima gap o'ziq

— Nima ekanligini m n sizga aytib b raman,— d di xonaga kirib k lgan mag'rur va k skin qiyofali xonim.— Siz m ning ko'nglimga qaramasdan bor gapni ochishga majbur qildingiz — endi ikkovimiz ham taqdirga tan b rishga majburmiz. M ning erim Atlantada o'lgan, bolam tirik qolgan edi.

— Bolangizq

Xotin bo'ynidan kichikroq kumush m dalonni oldi:

— Siz buni h ch qachon ochig'ligida ko'rganmisizq

-M n, bu ochilmaydi, d b o'ylardim.

Xotin prujinachani bosdi, m dalon ochildi. Uning ichida zoti 'muqarrar afrikaliklarga mansub bo'lgan, ch h rasi g'oyatda ko'rkam va aqlli kishining portr ti bor edi.

— Atlantalik Jon Xibron shu,— d di xonim.— Yer yuzida bundan olijanobroq odam bo'lgan emas. Unga t gish uchun m n hamma qarindosh-urug'larimdan ham k chganman, ko'zi ochiqligida bu ishimdan biron marta ham o'kingan emasman. Ko'rib turibsizki, yakkayu yolg'iz bolamiz ko'proq uning zotidagi odamlarga o'xshaydi. Bu tariqa qovushishlarda ko'pincha shunday bo'ladi, jajji Lyusi otasidan ko'ra qoraroq. Ammo, qora tanmi, oq tanmn, bu o'zim tuqqan qiz, arzanda bolam.

Shu so'zlar asnosida jajji qiz uning oldiga yugurib borib pinjiga kirdi.

— M n uni,— d b gapini davom ettirdi xotin,— salomatligi zaif, ob-havo sharoitining o'zgarishi unga shikast b rib qo'yishi mumkin bo'lgani uchungina Am rikada qoldirib k lgan edim. M n uni bir vaqtlar bizda xizmat qilgan sadoqatli

shotland xotinning tarbiyasiga topshirib k lgan edim. Qizimdan voz k chishni h ch, bir daqiqa ham xayolimga k ltirgan emasman. Ammo siz bilan uchrashib, sizni s vib qolganimdan k yin, J k, sizga bolam borligini aytishga qo'rqdim. M ni o'zing k chir, tantrim! Sizdan ajrab qolishdan qo'rqardim, sizga bor gapni aytishga yuragim dov b rmasdi. Yo siz bilan, yo qizim bilan bo'lishim k rak edi.

Qo'rqqoqlik qilib qizim bilan vidolashdim. Uning borligini sizdan uch yilgacha yashirib yurdim. Enaga m nga hamisha xabar b rib turdi. M n qizaloqning mutlaqo sihat-salomat ekanligidan ko'nglim to'q edi. Nihoyat, bolamni g'oyatda ko'rish ishtiyoqi tug'ildi. Bu tilagimga h ch bas k lolmadim. Bu narsa naqadar xa-tarli ekanini bilsam ham, har qalay, bolani aqalli bir n cha haftaga bo'lsa ham oldirib k lishga qaror qildim. M n yuz funt pulni enagaga jo'natib, unga shu kott jni aytib, bu y rga bizga bir qo'shni sifatida k lib joylashishini, munosabatlarimizni h ch s zdirmasligini tayinladim. M n unga qizaloqni kunduz kunlari tashqariga chiqarmay, uni d razadan ko'rib qolishi mumkin bo'lgan odamlar qo'ni-qo'shnilari bilan, bu y rda n gr bola yashar ekan, deb g'iybat qilmasliklari uchun uning yuzi bilan qo'llarini yashirishni buyurib, ehtiyotkorlikni haddidan oshirib yubordim. Bu qadar ehtiyotkorlik qilmaganim ma'qul ekan-u, l kin siz bor gapni bilib qolasiz ,deb, esimni yo'qotayozibman-da.

Kott jga odam ko'chib k lganini m nga eng avval siz aytdingiz. M n ertalabgacha sabr qilishim k rak edi-yu, hayajonlanganimdan ko'zimga uyqu k chmadi.

Nihoyat, sizning qattiq uxlashingizni bilib sig'ilib chiqib k tdim. Ammo mening chiqib k tganimni siz payqab qolgan ekansiz, Bu hamma ko'rgiliklarimning boshi bo'ldi. Ertasiga m ning sirimni ochish hukmingizda edi, ammo siz olijanoblik qilib bundan voz k chdingiz. Uch kundan k yin esa siz unga bostirib kirganingizda enaga bilan bola orqa eshikdan yugurib chiqib k tishga arang ulgurishdi... Ana, bor gapning hammasini bildingiz, sizdan so'rayman, endi biz — bolam bilan men nima bo'lamizq

Xotin javob kutgancha qo'llarinn ko'ksida chirmashtirdi.

Grant Monro javob b rgunicha oradan har biri yild k o'n minut fursat o'tdi, u shunday javob b rdiki, ,m n uni huzur bilan eslayman. U qizni ko'tarib olib, o'pdi-da, k yin xotiniga qo'lini cho'zib, eshik tomonga qarab k ta boshladi.

— Hamma gapni uyda gaplashganimiz qulayroq,— d di u, m n uncha yaxshi odam emasman-u, Effi, ammo o'ylaymanki, siz taxmin qilganingizdan ko'ra sal tuzukroqman.

Xolms ikkovimiz ularga ergashib yo'lakdan k ta boshladik, k yin Xolms m ning yengimdan tortdi.

— Har qalay,— d di u,— biz Norb ridan ko'ra Londonda ko'proq ish b rsak k rak.

Bu ish haqida u boshqa churq etib og'iz ochmadi, ammo k chasi allamahalda sham ko'tarib yotoqxonasiga kirib k tayotganida shunday d di:

— Uotson, agar bir kunmas-bir kup m ning o'zimga bino qo'yib yuborayotganimni yoki ish ustida k ragidan kamroq bosh qotirayotganimni payqab qolsangiz, mumkin bo'lsa qulog'imga: «Norberi» d b shipishib qo'ysangiz, m n sizdan g'oyatda minnatdor bo'lardim.

M SGR YVLAR XONADONINING UDUMI

Do'stim Xolmsning xarakt rida m ni ko'pincha uning bir g'alati jihati taajjublantirardi: zotan u o'zining aqliy ishida pishiq-puxta va batartib odamlardan bo'lsa-da, hamisha ozoda va nozik did bilan kiyinib yursa-da, boshqa jihatlardan bu dunyoda eng b tartib kimsa edi, uning odatlari u bilan istiqomat qilib turgan har qanday odamni ham aqlan ozidrisi mumkin edi.

Gap m ning bu jihatdan b nuqson bo'lishimda emas. Ko'chmanchi hayotga bo'lgan tug'ma ishtiyoqimni yana ham kuchaytirib yuborgan Afg'onistondagi to's-to'polon ishim vrachlarning tabiatiga zid o'laroq m ni yanada b saranjomroq qilib qo'ygan. Ammo m ning b tartibligimning, har qalay, ma'lum ch garalari bor. Agar biror odamning o'z sigaralarini ko'mir ch lakda, tamakisini eroncha kavushi ichida saqlayotganini, javob b rishi k rak bo'lgan xatlarni kamin ustidagi yog'och taxtaga qalamtarosh bilan qadab qo'yganini ko'rsam, rostini aytish k rak, nazdimda butun xushaxloq fazilatli kishilar namunasi k bo'lib tuyula boshlayman. Bundan tashqari, to'punchadan o'q uzishd k bir ish shubhasiz faqat ochiq havodagina shug'ullanish mumkin bo'lgan ermaklar toifasiga kiradi, d b hisoblab k lganman hamisha. Shuning uchun ham Xolmsda to'puncha otish ishtiyoqi tug'ilib, kr sloqa o'tirib olganча r volv rdan o'q uzib ro'parasidagi d vorni «Q. V.»l vatanparvarona v nz l bilan b zay boshlarkan, bu mashg'ulot kvartiramizning qiyofasini ham, vaziyatini ham sira yaxshilamasligini ayniqsa chuqur his qilardim

Xonalarimnz kimyo yoki allaqandaydir jinoiy ishga taalluqli g'alati buyumlar bilan doim to'la bo'lar, bu yodgorliklar doimo sira ham kutilmagan joylarda, masalan, moy idishda, ba'zan esa undan ham nomunosibroq joyda turardi. Biroq m ni hammadan ko'ra Xolmsning qog'ozlari qiynardi. U hujjatlarni, ayniqsa ular o'zi bir vaqtlar ishtirok etgan ishlar bilan aloqador bo'lsa, ularni yo'qotishni sira ham jini yoqtirmas, ammo qog'ozlarini ko'zdan k chirib, ularni tartibga k ltirishga esa yiliga bir ki ikki martagina jur'at qilar edi. Men o'zinning poyma-poy hikoyalarimning allaqaysinisida ham, Xolmsning dong'ini taratgan ajoyib t kshirishlari davomida oshib-toshgan g'ayrati o'rnini ba'zan xafsalasizlik, toliqish egallashini aytib o'tgan edim sh killi. Shunday paytlarda u yaxshi ko'rgan kitoblarini olib kun-uzun kun divanda cho'zilib yotar, ahyon-ahyondagina turib skripka chalar edi. Shu tariqa oy sayin qog'ozlar tobora ko'payib borar, burchak-burchaklarda dasta-dasta qo'lyozmalar uyilib k tar edi. Bu qo'lyozmalarni yoqib yuborishga mutlaqo ruxsat b rilmas, ular faqat egalarining izmidagina bo'lar edi.

Qish oqshomlaridan birida ikkovimiz kamin oldida o'tirarkanmiz, m n Xolmsga, xotira daftaringizga xotiralarinigizni yozib bo'lgan ekansiz, kvartiramizni bir oz odambashara qilib qo'yish uchun bir-ikki soatgina vaqt ajratsangiz ham bo'lar, d gand k shama qildim. U iltimosimning haqqoniyiligini tan olmasli ojiz qolib, sal xomush tortganча yotoqxonasiga kirib k tdi. T z orada u y rdan kattagina tunuka qutini surgab chiqdi. Uni xona o'rtasiga qo'yib, yonidagi stulga o'tirdi-da, qopqog'ini ochdi. M n qutining uchdan bir qismini qizil tasma bilan tang'ilgan dasta-dasta qog'ozlar egallab turganini ko'rdim.

— Bundagi qiziq narsalar ozmuncha emas, Uotson,— d di u, m nga mug'ambirona qarab.— Agar siz bu qutida nimalar turganini bilsangiz, ajab emaski, unga yangi qog'ozlarni joylab qo'y d masdingiz. Aksincha, undan ba'zi bir qog'ozlarni olishni iltimos qilgan bo'lardingiz.

— Bular sizning burungi ishlaringiz haqidagi hisobotlar ekan-da?— d b so'radim.
- Bir vaqtlardagi bu hodisalar haqida m nda h ch narsa yozilmaganidan juda ko'p achinganman.

— Ha, azizim. Bu ishlarning hammasi mening dong'imni taratmoqchi bo'lgan xususiy biografim paydo bo'lganga qadar yuz b rgan.

U muloyim va m hribonona harakatlar bilan dasta-dasta qog'ozlarni birma-bir ola boshladi.

— Hamma ishlarim ham muvaffaqiyatli chiqavergan emas, Uotson,— d di u,— ammo ularning orasida bir n cha g'aroyib jumboqlari qam bor. Mana, masalan, Tarltonning o'ldirilishi xaqidagi hisobot, mana bu vinofurush Vamb rining ishi, mana bu esa bir rus kampirining boshidan o'tgan hodisa. Mana bu alyuminiy qo'ltiq tayoq haqidagi g'alati voq a bilan oqsoq Rikol tti hamla uning qabih xotini haqidagi batafsil hisobot. Mana bu esa... bu haqiqatan ham ajoyib.

U qutining tagidan ba'zi bolalar o'yinchoqlari solib sotiladigan, qopqog'i ochiladigan quticha oldi. Qutichaning ichida bir varaq g'ijim qog'oz, qadimiy mis kalit, bir kalava tizimcha bog'langan yog'och qoziqcha bilan uchta ko'hna, zanglagan m tall g'ildirak oldi.

— Xo'sh, do'stim, bu g'animatlarga nima d ysiz?— d b so'radi u m ning yuzimdagi taajjublanish alomatlarini ko'rib kularkan.

— G'aroyib koll ktsiya.

— Juda g'aroyib. Unga taalluqli bo'lgan voqea sizga bundan ham g'aroyibroq, bo'lib ko'rinadi.

— Hali bu yodgorliklarning o'z tarixlari ham bor d ng?

— Bugina emas, ularning o'zlari — tarix.

— Bu bilan nima d moqchisiz?

Sh rlok Xolms bu buyumlarning hammasini stol chetiga t rib qo'ydi-da, kr slosiga o'tirib, ko'zlari mamnuniyat bilan chaqnagancha ularni tomosha qila boshladi.

— «M sgr yvlar xonadonining udumi» bilan bog'liq bo'lgan bir ishdan xotira sifatida olib qolgan narsalarim shu,— d di u.

Xolms bu ish haqida ilgari ham m nga ko'p eslatib o'tgan, ammo m n undan buning tafsilotlarini bilib olishga muvaffaq bo'la olmay yurgan edim.

— Istar edimki, shu hodisani gapirib b rsangiz... d b iltimos qildim m n.

— ...Bu lash-lushlarning hammasini yeg'ishtirib olmasdan-a?— kulib e'tiroz bildirdi u.— Sizning saranjom-sarishtalikka rioyangiz nima bo'ladi unda?

Darqaqiqat, bu ishni solnomalaringizga tirkab qo'yishingizni o'zim ham istayman, chunki unda shunday d tallar borki, ular bu ishni Angliyadagi jinoyatlar xronikasidagina emas, boshqa mamlakatlardagi jinoyatlar xronikasida ham b qiyos qilib turadi. G'oyatda g'aroyib bo'lgan bu voq a aks ettirilmasa, mening kichkina jasoratlarim koll ktsiyasi to'la-to'kis bo'lmas edi...

«Gloriya Skott» voqasi va taqdirini o'zingizga gapirib berganim baxtsiz chol bilan qilgan suhbatim keyinchalik umrbod kasbim bo'lib qolgan ixtisos haqida ilk bor fikrimni uyg'otganini aytganim esingizda bo'lsa kerak. Hozir mening nomim ma'lum va mashhur. Xaloyiqqina emas, rasmiy doiralar ham meni janjalli masalalarni hal qilishda eng oxirgi bosqich deb hisoblaydilar. Hattoki ikkimiz endigina tanishgan vaqtimizda mening ish faoliyatim uncha sardaromad bo'lmasa ham, xiylagina katta miqyosda edi. Shuning uchun siz, Uotson, mening dastlabin chog'lik qiynalganimni, muvaffaqiyatni n chog'lik uzoq vaqt zoriqib kutganimni tasavvur ham qilolmaysnz.

Londonga birinchi klganimda men Britaniya muzeyi muyulishidagi Montgyu-stritga joylashdim, o'sha yerdashab, bo'sh vaqtlarimda — bo'sh vaqtlarim esa haddan ortiq edi - o'z ixtisosimda ish berib qolishi mumkin bo'lgan bilimning hamma sohalarini o'rganish bilan o'tkazdim. Vaqti-vaqti bilan, ko'pincha sobiq student o'rtoqlarimning tavsiyalariga ko'ramnga yordam so'rab murojaat qilib turishardi, chunki univrsittda bo'lgan so'nggi yillarimda men va mening mtodlarim haqida ko'p gapirishardi. Menga maslaqat so'rab murojaat qilgan uchinchi ishlari «M sgr yvlar xonadoni»ning ishi bo'ldi, bu g'alati voqalar zanjiri uyg'otgan qiziqish, shuningdek mening aralashuvim natijasida sodir bo'lgan muhim oqibatlar hozirgi vaziyatim tomon qo'yilgan ilk qadam bo'ldi.

Rjinald M sgr yv men bilan bir koll dжда o'qirdi, oramizda uncha-muncha do'stona aloqalar ham bor edi. U bizning oramizda uncha e'tiborga ega emasdi, zotan, nazarimda hamisha unikibr-havoli deb ayblashsa-da, o'tatgan tortinchoqligini yashirish uchungina shunday qilar edi. Sirtiga qaraganda u asl oqsuyak: ko'zlari katta, burni yirik, yuzi yoqimtoygina, b parvo, ammo nazokatli edi. U haqiqatan ham qirollikning qadimiy nasablaridan birining avlodi bo'lib, uning o'n oltinchi asrdayoq shimoliy M sgr yvlardan ajralib chiqib g'arbiy Saksda joylashgan kichik shajarasidan edi. Shunisi ham borki, M sgr yvlarning qarorgoxi bo'lgan Xrlston qasri graflikdagi eng ko'hna binolardan biri bo'lsa ham ajab emas. Go'yo u tug'ilgan qasr bu odamning tashqi qiyofasida o'z asoratini qoldirgandek, men uning rangpar chhrasi, ko'zga yaqqol tashlanadigan yuz bichimi bilan mag'rurona qomatiga qararkanman, hamisha bixtiyor kulrang minora gumbazlari, panjarador drazalar va fodal arxitekturasining shunday olijanob qoldiqlarining bari ko'z oldingaklardi.

Biz to'rt yilcha ko'rishmadik, bir kuni ertalab u mening Montgyu-stritdagi xonamga kirib kldi. U uncha o'zgarmagan, b jirimgina kiyingan — hamisha oliftaroq bo'lib yurardi — ilgari ham ko'zga tashlanib turadigan osuda latofatini yo'qotmagan edi.

— Ahvollaringiz qalay, M sgr yv?— deb so'radim do'stona qo'l siqishib ko'rishganimizdan so'ng.

— Bchora otamning vafot etganini eshitgan bo'lsangiz kerak,— ddi u. -Bunga ikki yilcha bo'lib qoldi. O'z-o'zidan ma'lum, o'shanda Xrlstondagi yr-suvning tasarrufini o'z zimmamga olishimga to'g'ri kldi. Bundan tashqari, o'z okrugimda dputatman, shuning uchun hch bo'sh vaqtim yo'q. Aytishlariga qaraganda, siz, Xolis, bir vaqtlar bizni tong qoldirgan ajoyib qobiliyatlaringizni amalda tatbiq etib ko'rishga qaror qilganmishsiz?

— Ha,— d b javob b rdim m n,— endi aqlimni ishlatib non topishga urinmoqdaman.

— Bu so‘zlaringizdan g’oyat xursandman, chunki hozir sizning maslahatlaringiz m n uchun oltinga t ng bo‘lib turibdi. Bizning X rlstonda g’alati voq alar yuz b rdi. Politsiya esa h ch narsani aniqlashga muvaffaq bo‘lolmadi. Bu qandaydir bosh qotiradigan jumboq.

Uning gaplarini qanday his bilan eshitganimni tasavvur qilsangiz edi, Uotson. Bir n cha oylar davomidagi b korchiligimda ishtiyoq bilan zoriqib kutgan ho-disam nihoyat oldiginamda turganday edi. Ko‘nglimning chuqur bir joyida, boshqalar muvaffaqiyatsizlikka uchragan joyda m n muvaffaqiyatga erishishim mumkinligiga hamisha astoydil ishonardim, mana endi m nga o‘z-o‘zimni sinab ko‘rish imkoniyati tug‘ildi.

— M nga hamma tafsilotlarini aytib b ring!— d b yubordim.

R jinald M sgr yvga papiros taklif qildim, u ro‘paramga o‘tirib, ch ka boshladi.

— Sizga shunisini aytishim k rakki,— d b gap boshladi u,— garchand hali uylanmagan bo‘lsam ham X rlstonda bir talay xizmatkorlar saqlashimga to‘g’ri k ladi. Qasr juda katta, u juda didsizlik bilan qurilgan. Shuning uchun uni sira ham qarovsiz qoldirib bo‘lmaydi. Bundan tashqari, m ning qatag’on o‘rmonim bor, qirg’ovul ovlash mavsumida uyga odatda tumonat odam yeg’iladi, bu ham ancha-muncha xizmatkor saqlashni talab qiladi. Hammasi bo‘lib sakkiz oqsoch, oshpaz, eshik og’asi, ikki malay bilan dastyor bola xizmat qiladi. Bog’ bilan otxonalarda ham, albatta, o‘ziga yarasha xizmatkorlar bor.

Bu odamlardan oilamizga hammadan uzoq xizmat qilgani eshik og’asi Brantondir. Otam uni xizmatga olganida u ish topolmay yurgan yoshgina muallim ekan, t z orada o‘zining g’ayrati va qat’iy xarakt ri tufayli bizning xonadonimizda t ngi yo‘q birdan-bir xizmatchiga aylandi.